

มหาวิทยาลัยมหิดล
คณะศิลปศาสตร์

MULA

ศูนย์สยามทรรศนศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พื้นที่ จากละคร อาภรณ์ และ ผลมะเกลือ

จากศาลาयाในนวนิยาย
กับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล
บรรณาธิการ

พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ ฉากสาละยาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม

อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

บรรณาธิการ

สุนทรียเสวนาจากงานเล่าขานตำนานสาละยา
ครั้งที่ ๑๕ ตอน “ผ้าดำดี ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา”
และ ครั้งที่ ๑๖ ตอน “สาละยา – นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”
ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๖๖

พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ

ฉากสาละยาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม

ISBN 978-616-443-848-4

พิมพ์ครั้งแรก ๒๐๐ เล่ม พุทธศักราช ๒๕๖๖

ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

จัดพิมพ์เผยแพร่

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

กองบรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.เชมฤทัย บุญวรรณ

นายสุทธิพงษ์ ตะเภาทอง

อาจารย์ ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรธน์

นางสาวอนัญญา ธรรมเกษร

นางสาวประภาศรี คำสอาด

นางสาวพิชญ์สินี พรหมมนตรี

นายฐิติวุฒติ สาราพฤษ

ออกแบบปก : นายสุทธิพงษ์ ตะเภาทอง

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา

๙/๑๒๐๕ หมู่ ๑ ซอยสะแกงาม ๓๕/๓ แยก ๑๒ ถนนสะแกงาม

แขวงสามต้น เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐

คำนิยม

หนังสือ “พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ : ฉากศาลายาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม” เป็นอีกหนึ่งผลงานที่ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ริเริ่มดำเนินการ โดยมุ่งเน้นที่จะ ส่งเสริม สนับสนุนภูมิปัญญาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ของชาวบ้านในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม และกระตุ้นให้สังคมไทยเกิดความสนใจในการเรียนรู้และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การสืบทอดและศึกษาวิจัยต่อไป

ภายในหนังสือได้ถอดบทเรียนจากกิจกรรมงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ ตอน “ผ้าดำดี ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา” และกิจกรรมงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕ ตอน ศาลายา – นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย” โดยมีการเสวนาร่วมกับบรรยายพิเศษร่วมด้วย ซึ่งได้รับความสนใจจากคณาจารย์ บุคลากร มหาวิทยาลัยมหิดล รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ตำบลศาลายา และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างดี

ในนามคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ “พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ : ฉากศาลายาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม” จะก่อให้เกิดความภูมิใจแก่ท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของเรื่องเล่าและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในหน่วยงานวิชาการ และขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล บรรณาธิการหนังสือและกองบรรณาธิการทุกท่าน ที่เพียรวิริยะสร้างหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จด้วยดี

คณะศิลปศาสตร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้อีกจะช่วยจุดประกายความคิดให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะ “ชุมชนศาลายา” ให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิวชิญ เลี้ยงอิสสระ
คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

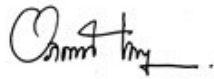
ถ้อยแถลง

“อำเภอพุทธมณฑล” นับเป็นท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและโดดเด่น ที่ผ่านมาศูนย์สยามทรรศน์ศึกษาจึงได้มีการศึกษาและเก็บรวบรวมองค์ความรู้ รวมถึงจัดเวทีเผยแพร่ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง ในรูปแบบการเสวนาชื่อว่า “เล่าขานตำนานศาลายา” หากนับถึถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๖ นี้ ได้จัดมาแล้ว ๑๗ ครั้ง มีการตีพิมพ์องค์ความรู้จากงานเสวนาเล่าขานตำนานศาลายามาแล้วไม่น้อยกว่า ๑๔ เล่ม ในครั้งนี้ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดทำหนังสือ **“พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ : ฉากศาลายาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม”** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่วิถีชาวบ้านในท้องถิ่นศาลายาในแง่มุมต่าง ๆ ให้แก่ผู้สนใจทั่วไปได้เห็นความงดงามของวิถีของชาวอำเภอพุทธมณฑล ตลอดจนมุมมองของคนนอกที่มองเข้ามาในท้องถิ่น

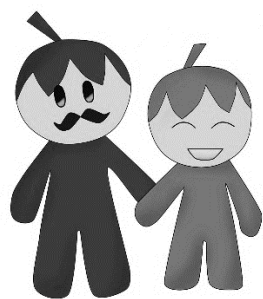
หนังสือ **“พื้นที่ ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ : ฉากศาลายาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม”** แบ่งเป็น ๒ ภาค โดยภาค ๑ **“ผ้าดำตี ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา”** เป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ มีการจัดการเสวนาเกี่ยวกับ **“ผ้าดำตี”** ซึ่งหมายถึงผ้าย้อมมะเกลือ เนื่องจากคำขวัญจังหวัดนครปฐมเดิม ปรากฏในหนังสือ“ปฐมสาร” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ระบุว่า **“ข้าวสารขาว ลูกสาวแพง ผ้าดำตี ส้มโอไม่มีเม็ด”** จึงเป็นการจุดประกายการศึกษาเพื่อสืบทอดและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากผลมะเกลือ ของชาวบ้านวัดมะเกลือ ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล และภาค ๒ **“ศาลายา -นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”** เป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕ มีการจัดกิจกรรมบรรยายพิเศษและเสวนาล้อมวงชวนคุยเกี่ยวกับวรรณกรรม

และภาพยนตร์เรื่องต่าง ๆ ที่ใช้ฉาก “ศาลายา - นครปฐม” ในการเล่าเรื่อง ซึ่งพบว่าวรรณกรรมและภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงหลายเรื่องกำหนดให้ “ศาลายา - นครปฐม” เป็นฉากสำคัญของเรื่องด้วย

ในนามบรรณาธิการ ขอขอบคุณวิทยากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านและขอขอบพระคุณผู้บริหารคณะศิลปศาสตร์ ตลอดจนกรรมการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะศิลปศาสตร์ ที่เห็นความสำคัญและสนับสนุนการรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นและสนับสนุนการจัดพิมพ์ในครั้งนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล
บรรณาธิการ

สารบัญ

คำนิยม

คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.....ค

ถ้อยแถลง

บรรณาธิการ.....จ

ภาค ๑ “ผ้าดำตี ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา”

งานเล่าขานตำนานสาละยา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔

การเสวนา

“ผ้าดำตี ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา” ๓

โดย ผศ.ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

อาจารย์มนัสศักดิ์ รักอยู่

ภาค ๒ “สาละยา – นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”

งานเล่าขานตำนานสาละยา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕

บรรยายพิเศษ

“ชีวิตร่วมกับมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ” ๒๕

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม

สาละยาเสวนา ล้อมวงชวนคุย

“สาละยา-นครปฐมในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในสื่อบันเทิง”.....๔๙

โดย รศ.ดร.นริทธิ์ สีสะสุวรรณ

ผศ.ดร.วีรวัฒน์ อินทรพร

คุณอมราพร แผ่นดินทอง

คุณชลิดา เอื้อบำรุงจิต

คำประกาศเกียรติคุณผู้ได้รับรางวัลศาลายาสุดดี

ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕.....๘๓

ภาคผนวก

ประมวลภาพงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔.....๘๙

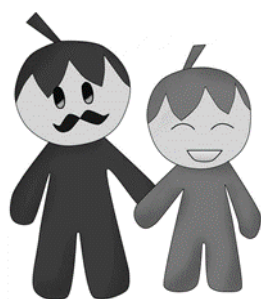
โครงการงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔.....๙๓

ประมวลภาพงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕.....๙๖

โครงการงานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕.....๑๐๔

หนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา” ๑๐๗

ปริทรรศน์หนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา”๑๐๘

ภาค ๑

“ฟ้าดำดี ภูมิวิถีทองถิ่นศาลายา”

งานเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕

ประจำปี ๒๕๖๔

เสวนา “ผ้าคำติ ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา”^๑

ร่วมเสวนาโดย

ผศ.ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล^๒

อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อยู่^๓

ดำเนินรายการโดย

อ.ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรณ์^๔

สวัสดีครับ อาจารย์ ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรณ์ รับหน้าที่เป็นพิธีกร
ขอยินดีต้อนรับทุกท่านเข้าสู่โครงการเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕
ประจำปี ๒๕๖๔ ตอน “ผ้าคำติ ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา” โดย ศูนย์
สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และเป็นโอกาส
อันดีขอเรียนเชิญ รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวิชาการเพื่อสังคม
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศภูมิวิที กล่าวเปิดงานครับ

สวัสดีทุกท่านที่เข้าร่วมฟังการบรรยาย และเข้าร่วมภาคปฏิบัติใน
โครงการเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งนี้เป็นการจัดโครงการเล่าขานตำนาน
ศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพูดคุยเรื่องของผ้าคำติซึ่งเป็น
เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท้องถิ่นศาลายา อย่างที่ทุกท่านทราบว่าในพื้นที่
บริเวณศาลายาหรือบริเวณอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มี
ต้นมะเกลืออยู่ค่อนข้างมาก สิ่งสำคัญที่โครงการฯ และคณะศิลปศาสตร์

^๑ การเสวนา “ผ้าคำติ ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา” ในโครงการเล่าขานตำนานศาลายา
ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ ตอน “ผ้าคำติ ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา” เมื่อวันจันทร์ที่ ๑๒
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

^๓ นักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนครปฐมศึกษา

^๔ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดขึ้นก็คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับด้านวัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อของท้องถิ่น

ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีพันธกิจหลักที่จะศึกษารวบรวมความรู้ต่าง ๆ ในเรื่องท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงจัดกิจกรรมในครั้งนี้ขึ้น ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จาก*อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อยู่* นักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนครปฐมศึกษา และ*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล* อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในการพูดคุยและให้ความรู้เรื่องของผ้าดำตีภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายาในครั้งนี้ ขอให้การจัดกิจกรรมการเสวนาบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้และได้รับข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับวิถีท้องถิ่นศาลายา ในโอกาสนี้ขอเปิดการเสวนาเรื่อง “ผ้าดำตี ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา” และขอเปิดโครงการเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ ในโอกาสนี้ ขอบคุณครับ

ลำดับต่อไปขอณาเข้าสู่การเสวนา วันนี้ได้รับเกียรติจากวิทยากรทั้ง ๒ ท่าน ท่านแรก *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสาขามนุษยวิทยา เชื้อชาติ ชนชาติและชาติพันธุ์วิทยา ทางวรรณคดีศึกษาและวัฒนธรรมศึกษา รวมถึงการท่องเที่ยว และเป็นประธานบริหารพิพิธภัณฑ์และหอวรรณคดีท้องถิ่นเรือนมหาสวัสดิ์ เรียกได้ว่ามีความใกล้ชิดอย่างมากกับชุมชนศาลายา ท่านที่ ๒ *อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อยู่* อาจารย์เคยรับราชการในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ สังกัดกรมศิลปากร ปัจจุบันอาจารย์เป็นนักวิชาการอิสระและผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดนครปฐม และหวังว่าวันนี้ทุกท่านจะได้อ้อมไปกับเรื่องราวของ “ผ้าดำตี ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา”

เรื่องเล่าของ “ผ้าดำตี”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล

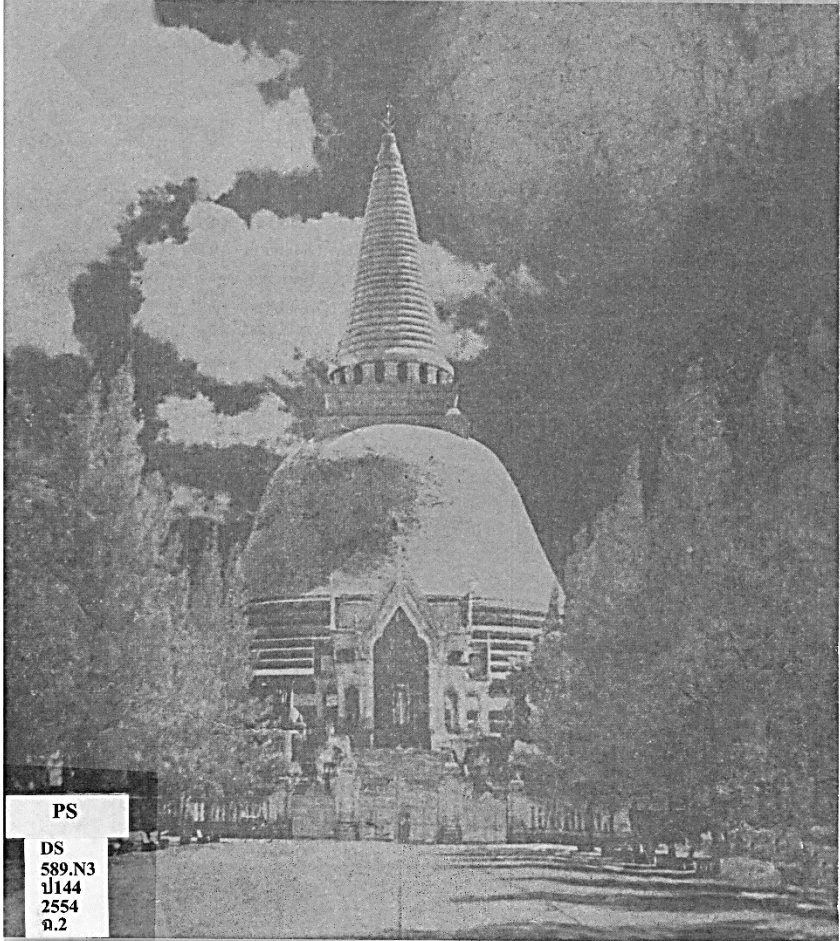
สวัสดีครับ เรื่องผ้าดำตี ในส่วนตัวสนใจมานานแล้ว ส่วนที่คิดว่า เป็นเรื่องที่น่าจะนำมาคุยกันเพราะว่าในคำขวัญจังหวัดนครปฐมที่อยู่ใน หนังสือปฐมสาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ระบุถึงคำขวัญนครปฐมซึ่งคนในปัจจุบันอาจจะไม่ได้คุ้นอันนี้แล้ว ระบุว่า “ข้าวสารขาว ลูกสาวแพง ผ้าดำตี ส้มโอไม่มีเม็ด” วันนี้จะมาคุยกันที่ผ้าดำตี

ขอเริ่มต้นจากจากหนังสือปฐมสารก่อนเพราะน่าสนใจมากและเป็น ร่องรอยในการที่จะเริ่มต้นคุยกัน ในหนังสือปฐมสาร ซึ่งเป็นหนังสือที่ ศูนย์ สยามทรรศนศึกษาเคยพิมพ์เมื่อ ๑๐ ปีก่อน พิมพ์โดยสแกนมาจากฉบับเดิม ที่พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ มีบทความหนึ่งที่พูดถึงคำขวัญของจังหวัด นครปฐมแล้วก็ให้รายละเอียดของข้าวสารขาวลูกสาวแพง ผ้าดำตี และส้มโอ ไม่มีเม็ด ในส่วนของผ้าดำตีเขียนโดยผู้ใช้นามปากกาว่า “หีบหิม” ซึ่งค้นไม่ เจอว่าหีบหิมคือใคร แต่คิดว่าน่าจะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่อยู่ในจังหวัด นครปฐม เนื่องจากว่าหนังสือปฐมสารเป็นหนังสือของสโมสรข้าราชการ จังหวัดนครปฐม ข้าราชการก็จะวนกันเขียนบทความแล้วเข้าใจว่าคงจะได้

ค้นคว้าแล้วเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ จากบทความเรื่องผ้าดำตีที่ผู้ใช้นามปากกาว่าทับทิมเขียนไว้ค่อนข้างจะน่าสนใจมาก ผมขอสรุปประเด็นในบทความนี้ในหนังสือปฐมสารระบุไว้ว่า ผ้าดำที่ว่าตีนี้ย่อมมาจากต้นครามไม่ใช่ต้นมะเกลือ อันนี้คือสิ่งที่เขาพูดไว้ แล้วก็บอกว่ามีชื่อเสียงในคราวที่ข้าราชการซื้อไปนุ่งไว้ทุกงานพระบรมศพรัชกาลที่ ๕ เป็นเวลา ๑ ปี ในบทความระบุว่า ครั้งนั้นต้องไว้ทุกข์เป็นเวลา ๑ ปี ข้าราชการชั้นผู้น้อยต้องนุ่งผ้าพื้นดำ เพราะว่าผ้าม่วงดำราคาแพง ผ้าม่วงดำคือผ้าไหมดำ ผ้าพื้นดำที่อัดขาว นุ่งแล้วงาม มีสีสดคือ “ผ้าน่านครชัยศรี” คุณทับทิมยังเขียนอีกว่าผ้าดำมีการย้อมและจำหน่ายมากที่นครชัยศรี นอกจากนี้แล้วยังบอกว่าโรงงานย้อมมักอยู่ตามริมแม่น้ำน่านครชัยศรีและส่งจำหน่ายทั่วประเทศจนเกิดความนิยมทั่วประเทศ ชาวนาชาวไร่ก็นิยมซื้อใส่หรือครูสตรีก็นิยมซื้อใส่ ถ้าเคยเห็นภาพเก่า ๆ หรือว่าเคยไปสัมภาษณ์ผู้ใหญ่จะบอกว่าชุดเครื่องแบบของคุณครูสมัยก่อนนุ่งผ้าชิ้นหรือผ้าถุงและส่วนใหญ่เป็นนุ่งพื้นดำ สมัยก่อนชาวไร่ชาวสวนปลูกครามมากคุณทับทิมเขียนว่าอย่างนั้น แล้วก็บอกว่าบางชายเมล็ดบ้างซื้อเมล็ดไปปลูกแล้วเอาใบมาแช่น้ำเพื่อส่งโรงย้อมแล้วขาย ในสมัยที่ครามขายดีบอกว่าขายเมล็ดกันถึงถึงละประมาณ ๒๐ บาทในสมัยนั้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งในสมัยนั้น ๒๐ บาทถือว่าราคาไม่น้อย โรงย้อมผ้าเรียกกันว่าโรงคราม เมื่อย้อมแล้วจะดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่การซักผ้าและขัดผ้าให้มันคือว่าไม่ใช่ย้อมแล้วย้อมเลย แต่จะต้องเป็นการขัดผ้าให้มันเพื่อให้สีมันคงทนแล้วก็อยู่ได้นาน ช่วงรับขัดมันขั้นดีต้องจ้างด้วยราคาแพงมาก เมื่อความนิยมลดลงคนปลูกจึงเหลือแต่กลุ่มลาวโซ่ง ภายหลังความนิยมของการนุ่งโจงกระเบนหรือว่าการนุ่งผ้าพื้นลดลงก็เลยไม่ค่อยมีการย้อมผ้า แม้ว่าจะมีการย้อมผ้าอย่างอื่นอีกก็ยังคงเป็นการย้อมที่โรงย้อมหันมาใช้สีเคมีแทน อันนี้เป็นสิ่งที่ผู้ใช้นามปากกาว่าทับทิมซึ่งเป็นข้าราชการนครปฐมได้เขียนเอาไว้ในหนังสือปฐมสาร

บุญสาร

อิมสัรจ้าวการจังหวัดนครปฐม
จัดพิมพ์จำหน่ายในเขตภาคอนมอการพระปฐมเจดีย์ พ.ศ. ๒๕๕๓

PS

DS
589.N3
ป144
2554
ณ.2

ข้าวสารขาว ลูกสาวแพง ถั่วคำดี ส้มโอไม่มีเม็ด
พระปฐมเจดีย์ พระประไพทรง พระที่นั่งและพระตำหนักในพระราชวังสนามจันทร์ พระคณศร์ ป่าเหล เย ชุมมา

1000000

โดย หัษติม

ผัดดำที่ว่าดีนี้เขาชอบมากในของต้นคราม ไม่ใช้

สี่หรือมะเกลือดังที่บางท่านเข้าใจ

เราขอเชิญท่าน ผู้รักชาติรักแผ่นดิน
มาแสดงถ้อยเห็นต่างกัน ผู้รักชาติย่อมมา
จากความจริง บรรดา ปราบปราม ผู้สูง เสด็จ
ถ้า เหตุเป็น อย่างหนึ่ง แล้วจะ เกิดผล เป็น
อย่างหนึ่ง และยอมให้ ผู้ใดกล่าวหาว่าผิด
กับ ประเทศ ก็อย่างว่า "ขออภัยที่ขอ
เห็นด้วยกับท่าน แต่เมื่อมาทางนี้ให้มา
ส่วนข้างหนึ่ง มีที่มาจาก เหตุการณ์
จริง เช่น คุณ กน แก้ว ผ เพ็ญ เป็น
เปรียบเทียบกับผู้อื่น เหตุการณ์นี้ โดย
ไม่จริง ให้เป็นตัวอย่างที่ดีกับใคร
มาทางนี้จริง ๆ เพื่อเป็น และยอมให้
เป็นจริงของหนึ่งท่าน เช่น ผู้รักชาติ
มอบ ตระกูลต่าง ๆ ๑๔ ๑ เป็นคน ยอม
ที่จะยกย่องมาทางนี้เมืองทวีป
เป็นเหตุ ให้เกิด เรื่องเช่น กับเด็กเพช
"ว่าด้วยรัก ลูกสาวแพง นาคี ดั่งใจไม่

ปฐมเหตุเกิดจากทั้งปวงขึ้นจากจิต เมื่อ
ในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินแก่การก่อสร้างพระ
ที่นั่งและพระตำหนักสมเด็จพระรัตนวงศ
พรหมมุนีเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม
ราชวรมหาวิหารโดยตั้งงบประมาณไว้
ตามท้องที่ในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อ
ที่จะใช้สำหรับพระอารามและโรงเรียน
วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
จังหวัดสุพรรณบุรีและโรงเรียนวัดสุ
ทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
จังหวัดสุพรรณบุรีและโรงเรียนวัดสุ
ทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
จังหวัดสุพรรณบุรีและโรงเรียนวัดสุ
ทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

ขณะนั้นทศพรกล่าวไว้ & สิ่ง ๆ ที่หนักกว่า
 ดำกว่าคือชีวิตด้วยมือ เพราะไม่มีอะไรเป็น
 ขวัญหมอกที่เรียกกันว่า พันธุ์ ชาวหอมแม้ทั้ง
 แสงงามเป็นคึด เจ้านาย ขอมัน ประทาน
 เพราะรู้ด้วยถึงกับเป็นข้าทูลธิดาลาวฉาย
 แลเมื่อกำไรของชาวขอมแก่เจ้านาย ถึง
 ดั่งได้ แก้วแก้ว คุมแต่ง ถอดดาวใน คตาคพร...

พระปณิธานอันแน่วแน่ในการยึดมั่นต่อ
ของหมื่นนั้น โดยมิได้คำนึงถึงพระกรรณ
หรือราชันย์ (พหุ & มก) ซึ่งมิใช่ชน
หรือราชันย์ที่แท้จริงแต่อย่างใด นั่นคือ
กติกากฎ กติกาสวรรค์ ราชันย์แห่ง
กติกาสวรรค์ & มก จึงได้เกิดมาขึ้น
คุณความดี ในใจมิได้เกิดหรือคิดมา และ
นั่นคือความจริง กล่าวคือ ชัยชนะกับคุณความ
ดีนั้นคือการที่ มิใช่ของมนุษย์แห่ง จึงได้
คือมิใช่ของมนุษย์ หรือมิใช่ของ มนุษย์
ตามรอยความคิด อันเป็นของ และคือ ถ้าถูก
ถูกคิดโดยมิใช่ เช่นเป็นพระปณิธานอัน
พระเจดีย์ของพระเจดีย์ จึงกล่าวได้ว่า ความเป็น
ของสิ่งนั้นๆ ว่านั่นคือสิ่งที่มนุษย์นั้น
พึงพิงหรือยึดมั่นกัน เมื่อหาพระปณิธาน
ของพระเจดีย์ว่าด้วย คือของพระเจดีย์
ที่นั่นเจ้าผู้คิดหรือคิดว่าเป็นความคิดอัน
เป็นความคิดอันเป็นความคิดอันเป็น
ชีวิตนั้นด้วยพระเจดีย์ และพระเจดีย์
ชีวิตนั้นด้วยพระเจดีย์ และพระเจดีย์
เจดีย์ของพระเจดีย์ ได้มีพระปณิธานอันแน่ว
พระเจดีย์ หรือพระเจดีย์ และพระเจดีย์
ทุกชีวิตที่พระเจดีย์นั้นเป็น นั่นคือพระ
พระเจดีย์ที่พระเจดีย์นั้นเป็น เพราะพระ
พระเจดีย์ที่พระเจดีย์นั้นเป็น เพราะพระ

ศาสนาเป็นชีวิตที่หนักแน่นและคงทนยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้ เพราะไม่สามารถจะถูกรบกวนหรือทำลายได้ด้วย
 ความเปลี่ยนแปลง และด้วยเหตุนี้เอง อัครทูตของพระ
 เจ้าจึงได้เตือนใจแก่คนทั้งหลายว่า คริสต์ พระ
 พระบุตรของพระเจ้าทรงมาในโลกนี้เพื่อช่วย
 โลกทั้งมวลให้พ้นจากความชั่วร้าย และให้ทุกคน
 ได้เห็นความสว่างของชีวิต เพราะว่าความมืด
 บดบังจิตใจของคนทั้งหลายไว้ และจิตใจ
 ของคนทั้งหลายก็มืดมนอยู่ เพราะความ
 ไร้ความเข้าใจ เพราะว่าความมืดบอดนี้เอง
 ที่ทำให้คนทั้งหลายทำผิดและประพฤติชั่ว
 ใจของคนทั้งหลายจึงมืดมนอยู่ เพราะ
 ความไม่รู้ ความไม่รู้จึงเป็นเหตุให้คน
 เหล่านี้ทำผิดและประพฤติชั่ว เพราะว่า
 ความไม่รู้จึงเป็นเหตุให้คนเหล่านี้ทำผิด
 และประพฤติชั่ว เพราะว่าความไม่รู้จึงเป็น
 เหตุให้คนเหล่านี้ทำผิดและประพฤติชั่ว

เพราะตามธรรมชาติของเขื่อน กังาม ย่นแฉะ
ยังมาได้รับคำชมเชาอกกยงงามของชน เมื่อ
เป็นเขื่อนจึง เกิดความ นุ่ม กนทว ประเทศ
แฉะเกิดพงเพยชนว ฆาตค เพื่อโศกตอง
ของกบฏของอิดดำมถึงกักล่าวแล

เมื่อมาถึงคณินแล้วทานก็ ทวระ คงรู้
ให้ลัดคอไปขัดจุกหนอยว่า ผาตักว่าคณินเขา
ยอมจากไปของคณินความไม่ใช้ดีหรือจะเกิดข
คงบางท่าพเจ้าใจ ความเป็นคณินขึ้น

(อักษรย่อหน้า ๔๓)

สโมสรร้าราชการจังหวัดนครปฐม

ก่อนอื่นมาไขกันก่อนว่าที่คุณทับทิมเขียนไว้ว่างานพระบรมศพ รัชกาลที่ ๕ ทำให้เกิดความนิยม ส่วนตัวยังไม่ค่อยแน่ใจแต่ยังไม่สรุป เพราะว่าผู้เขียนในปฐมสารก็อาจจะได้รับข้อมูลในยุคที่ใกล้เคียงกว่ายุคเรา แต่จากการสืบค้นพบว่าในงานพระบรมศพ ธรรมเนียมการไว้ทุกข์สัปดาห์นั้นมาทีหลัง และในประกาศการนุ่งขาวในราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ ๕ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๐ พูดถึงว่าธรรมเนียมไว้ทุกข์ชาวสยามไว้อย่างไร โดยสรุปก็คือ สีขาวสำหรับผู้ที่มีอายุอ่อนกว่าผู้ตาย อายุอ่อนหมายถึงรวมถึงรวมถึงลำดับศักดิ์หรือลำดับเกียรติยศ ถ้าเป็นลูกน้องถึงแม้ว่าอายุมากกว่าแต่ว่าเป็นข้าราชการในสังกัด หรือว่าแม้กระทั่งพระราชวงศ์สวรรคตไม่ว่าจะอายุน้อยกว่าหรือมากกว่าก็ต้องแต่งขาวถวาย สีดำสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ที่อายุแก่กว่าผู้ตาย แล้วก็มีการกำหนดว่านุ่งสีม่วงแก่หรือน้ำเงินแก่สวมเสื้อขาวสำหรับผู้ที่มีได้เกี่ยวข้องเป็นญาติกับผู้ตาย นุ่งดำสวมเสื้อขาวสำหรับมิตรสหายที่สนิทกับผู้ตาย ถ้าดูจากแบบนี้ทำให้ไม่แน่ใจว่าปกติประชาชน ข้าราชการก็แต่งขาว ใส่ขาว ผ่าพื้นขาวหรือแม้กระทั่งผ้าลายขาวก็ตาม เป็นสิ่งที่สำหรับพสกนิกรทั้งหลายจะแต่งไว้ทุกข์ให้เจ้านาย ก็ไม่ปรากฏว่าน่าจะเป็นสีดำ

เรื่องธรรมเนียมการแต่งสีดำไว้ทุกข์จะพบว่าเป็นธรรมเนียมใหม่ที่หลัง เพราะว่าถ้าดูจากจิตรกรรมฝาผนังต่าง ๆ ในงานพระบรมศพของพระพุทธเจ้าที่เป็นงานอัฐมิมูชาทั้งหลาย จะก็พบว่าในจิตรกรรมฝาผนังทุกคนแต่งสีสันทลากลมามาก ไม่ได้แต่งไว้ทุกข์ดำเลย หรือยังปรากฏอยู่ในร่องรอยงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายจะเห็นว่าชุดของทหารก็ยังเป็นชุดสีแดง สีเหลือง สีเขียว คือไม่มีใครต้องใส่ดำเลย อันนี้เป็นร่องรอยของโบราณที่ตกค้างอยู่ เพราะฉะนั้นข้อที่ว่า ผ้าน้ำเงินได้รับความนิยมมาจากการงานพระบรมศพของรัชกาลที่ ๕ อันนี้ยังไม่ปลงใจเชื่อเท่าไรด้วยข้อมูลที่ไปค้นหา

ส่วนที่มาของผ้าน้ำเงินในครปฐม มันมีอะไร จริง ๆ ผ่าที่ให้สีดำที่เป็นที่นิยมอยู่ในประเทศไทยที่รู้จักกันดีก็จะมีคราม มีมะเกลือ แล้วก็ยังมีหอมหลายคนอาจจะเถียงว่า ครามนั้นสีน้ำเงินเป็นสีครามหรือหอมก็ตามก็เป็นสีคราม จริง ๆ แล้วถ้าเคยมีโอกาสดูไปดูโรงย้อม โรงครามหรือหม้อที่

เรียกว่าหอมผีหรือหอมครามก็จะเป็นสีดำ แล้วการย้อมให้เข้มที่สุดคือการย้อมด้วยจำนวนครั้งที่มาก ๑๐ ครั้ง ๒๐ ครั้งก็จะได้สีเข้มและถือว่าเป็นผ้าชั้นดี แต่ถ้าเป็นมะเกลือด้วยสีตั้งต้นเป็นสีดำอยู่แล้ว แต่ว่าถ้าจะใช้ย้อมน้อยก็ออกสีอ่อนเป็นสีเทา การที่ได้สีดำไม่ได้ย้อมครั้งเดียวแต่ต้องย้อมซ้ำ ๆ แล้วก็จะมีความเข้มแต่ไม่ได้เป็นพืชที่พบในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่จะอยู่แถว ๆ จังหวัดแพร่เป็นหลัก เพราะฉะนั้นที่ปรากฏหลักฐานก็จะพบแค่ครามกับมะเกลือ อันนี้ก็ยังไม่ปลงใจว่าสีดำที่พูดมาจากครามหรือมะเกลือ

จากข้อมูลก็ทำให้เริ่มสนใจว่า ถ้าจะพูดถึงผ้าดำ พูดถึงครามกับมะเกลือ ควรจะค้นภูมินามที่เกี่ยวข้องกับครามและมะเกลือที่อยู่ในจังหวัดนครปฐมว่าพบที่ไหนบ้าง พบว่าถ้าเป็นครามก็จะมีบ้านคลองคราม ตำบลทรงคนอง อำเภอสสามพราน เข้าใจว่าพื้นที่ตรงนั้นมีคลองครามอยู่และตรงนั้นน่าจะเป็นที่ที่ครามขึ้นเยอะ ขณะเดียวกันก็พบที่ชุมชนซอยโรงคราม ถนนสระแก้ว ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม เข้าใจว่าตรงนี้เป็นแหล่งย้อมซึ่งต่างจากแหล่งแรกที่เป็นแหล่งปลูก ซึ่งน่าสนใจมากและจะเห็นว่ามีความเชื่อมโยงกับภูมินาม

เมื่อมาดูมะเกลือ นอกจากที่อำเภอพุทธมณฑลที่พบว่ามียูที่ตำบลคลองโยงก็คือบ้านมะเกลือ ก็ยังพบว่ามียูที่แหลมมะเกลืออยู่ที่ตำบลสามง่าม อำเภอดอนตูม ยังมีบ้านคลองมะเกลือ ตำบลตาก้อง อำเภอเมืองนครปฐม ยังมีบ้านต้นมะเกลือที่ตำบลบ้านยาง อำเภอเมืองนครปฐม จะเห็นว่ามะเกลือค่อนข้างชุกชุมพอสมควรอยู่ในแถบนครชัยศรีซึ่งแต่ก่อนพุทธมณฑลก็คือนครชัยศรี นครปฐมที่ตัวอำเภอเมือง อำเภอดอนตูม จะเห็นว่าข้อมูลของแหล่งที่เป็นที่ชุกชุมของพืชที่ให้สีดำก็มีอยู่ประมาณนี้

เนื่องจากมีทั้งครามทั้งมะเกลือก็เลยลองไปสัมภาษณ์ อาจารย์ อ๋อมพร โตภาณุรักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้า อยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี อาจารย์สนใจเรื่องผ้า การย้อมผ้าและผ้าของลาวโซ่ง ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาซึ่งน่าสนใจมาก เนื่องจากนครปฐมก็มีคนลาวโซ่งค่อนข้างเยอะพอสมควร ได้สอบถามอาจารย์ว่าลาวโซ่งย้อมผ้าด้วยอะไร อาจารย์บอกว่าย้อมด้วยคราม แล้วถามว่าย้อมด้วยเส้นฝ้ายแล้วไปทอให้เป็นผืนหรือว่า

ย้อมผืนที่ทอแล้วให้เป็นสีดำ อาจารย์บอกว่ามีย้อมทั้ง ๒ อย่าง แต่ว่าที่แน่ ๆ คือย้อมด้วยคราม ลาวจะย้อมด้วยครามแต่ว่าในกลุ่มคนไทย กลุ่มคนจีนจะใช้มะเกลือ ข้อมูลนี้ก็ค่อนข้างจะสอดคล้องกับที่คุณทับทิมว่าแต่อย่างเพิ่งปลงใจที่บอกว่าผ้าดำไม่ใช่มะเกลือแต่เป็นคราม ในข้อมูลอาจจะเห็นว่าลาวใช้คราม คนไทยและคนจีนที่เป็นไม่ใช่ลาวใช้มะเกลือ ผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยทรงดำก็คือผ้าลายแตงโม ที่น่าสนใจเพราะว่าชื่อลาวโห่งที่เรียกว่าไทยทรงดำคือคนไทยไปเรียกเขาที่หลังเพราะว่าแต่งตัวทรงด้วยสี ใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ด้วยสีดำก็เลยเรียกว่าไทยทรงดำ เพราะฉะนั้นผ้าดำกับลาวโห่งเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้กันมาก แต่ถ้าดูดี ๆ จะเป็นอย่างที่อาจารย์เอื้อมพรพูดว่าเป็นคราม ในผ้าลายแตงโมจะเห็นว่าย้อมด้วยครามเพราะออกเป็นสีกรมเข้มจนเกือบดำ เมื่อย้อมอ่อนก็จะออกเป็นสีครามอ่อน ๆ เป็นลายแตงโม ซึ่งการย้อมด้วยมะเกลือจะไม่ให้สีนี้แน่นอน

ส่วนของคนจีนบ้าง ผ้าดำที่ขึ้นชื่อและรู้จักกันดีว่าผ้าดำที่ต้องซื้อที่ตลาดต้นสนที่นครชัยศรีใกล้กับตลาดท่านา ถ้าเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วใครไปทันก็จะได้มีโอกาสเห็นตลาดต้นสน ซึ่ง ๑๐ ปีก่อนก็ยังเริ่มร้างแล้ว แต่ตอนนี้ผู้ฟังมากพอสมควร ตลาดต้นสนนี้ถือว่าเป็นตลาดขายผ้าดำที่คนพูดถึงมากพอสมควร ตอนที่ศูนย์สยามทรรศนศึกษาทำโครงการร้อยคนร้อยเรื่องเล่าชาวศาลายา เมื่อพูดถึงว่าจะต้องไปซื้อผ้า ทุกคนก็พูดเหมือนกันหมดว่าซื้อผ้าดำที่ตลาดต้นสน ก็ถือว่าเป็นแหล่งใหญ่ของตลาดผ้าดำ ซึ่งชุมชนที่นี้ก็เป็นชุมชนคนจีนทำให้เชื่อมโยงย้อนไปถึงว่า แล้วคนจีนที่นี้กับการย้อมผ้าเกี่ยวข้องกับยังงัย พบว่าจริง ๆ แล้วมีโรงย้อมใหญ่อยู่ที่ธนบุรี ชุมชนวัดกัลยาณซึ่งคิดว่าจะคล้าย ๆ กัน และอาจจะส่งอิทธิพลต่อกันคือด้วยความที่คนจีนเป็นเจ้าของกิจการย้อมผ้าก็จะมีลักษณะเหมือนกัน เพราะสิ่งที่ค้นพบก็คือกิจการย้อมผ้าในที่ชุมชนวัดกัลยาณซึ่งถือว่าเป็นชุมชนใหญ่และก็จะมีส่วนที่ที่เรียกว่าโรงมะเกลือกับลานมะเกลือ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ชาวจีนและชาวไทยนิยมสวมกางเกงผ้าแพรดำหรือที่เรียกว่ากางเกงผ้าแพรบังลิ้น ซึ่งการย้อมแพรดำในอดีตไม่ได้ใช้สีสังเคราะห์แต่จะใช้สีดำจากผลมะเกลือ เพราะฉะนั้นในชุมชนคนจีนจะใช้ผลมะเกลือซึ่งจะขัดแย้งกับที่

คุณทับทิมเขียนไว้ตอนต้นว่าสีดำมาจากคราม ในโรงย้อมของชุมชนจีนจึงทำให้เกิดกิจการโรงย้อมมะเกลือขึ้นอย่างแพร่หลาย เจ้าของโรงย้อมมะเกลือส่วนใหญ่เป็นชาวจีน บ้างก็เป็นเจ้าของร้านขายแพรอยู่ในตลาดสำเพ็ง ซึ่งพวกนี้ได้เข้ามาเช่าที่ในฝั่งธนบุรี เพื่อเปิดโรงย้อมมะเกลือ เพราะในสมัยนั้นยังคงมีพื้นที่โล่งกว้างเหลืออยู่มาก อีกทั้งยังมีคูคลองหลายสายที่เอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการย้อมล้างผ้า โรงย้อมมะเกลือจึงเกิดขึ้นหลายแห่งในฝั่งธนบุรี ถ้าย้อนกลับไปสิ่งที่คุณทับทิมเขียนไว้ตอนต้นในเอกสารที่บอกว่าโรงย้อมมักตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าเอื้อต่อการที่จะต้องล้างผ้า เวลาย้อมแล้วก็ต้องลงไปล้างในแม่น้ำ โรงย้อมจึงมักต้องตั้งอยู่ริมแม่น้ำ

เพราะฉะนั้นก็มีคือคำ ๆ หนึ่งที่คุณทับทิมเขียนไว้ในบทความว่า “โรงครามก็คือโรงย้อม” มาถึงตอนนี้ก็ยังไม่ปลงใจแต่ว่าก็ยังไม่ได้สรุป คิดว่า “โรงคราม” เป็นคำเรียกกว้าง ๆ ไม่ได้หมายถึงจะต้องเป็นคราม เพราะว่าไม่เรียกโรงที่ย้อมด้วยมะเกลือว่าโรงมะเกลือก็เรียกว่าโรงครามเหมือนกัน เพราะฉะนั้นไม่แน่ใจว่าคำว่าโรงครามทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือไม่ว่าผ้าดำที่ย้อมมาจากคราม เพราะว่าเทคนิคการย้อมครามกับคนจีนนั้นยังไม่มีข้อมูลชัดเจนเท่าไร แต่ว่าการย้อมครามในประเทศจีนมีแต่เท่าที่ค้นพบที่อยู่ในไทยยังไม่พบ

การใช้ผ้าดำหรือความนิยมของผ้าดำไม่ได้อยู่แค่คุณครูหรือว่าคนจีนเท่านั้น ชาวเขาก็ยังนิยมใส่สีดำเพราะว่ามันไม่เปื้อนง่าย ซึ่งตอนนี้ยังพอเห็นเวลาประกวดธิดาชาวสวนก็ยังจะใส่ชุดสีดำ ถ้าลองไปดูตามงานประจำปีของจังหวัดต่าง ๆ ที่เป็นธิดาผลไม้ยังคงแต่งชุดไทยเรือนต้นแบบเป็นผ้าดำ ภายหลังการสวมผ้าดำทั้งชุดด้วยอาจจะดูแสงแดดทำให้ร้อนหรือเปล่า ไม่ทราบอย่างไร ชาวนาจึงเปลี่ยนมาใส่เสื้อม่อฮ่อมแทนซึ่งสีอ่อนกว่าจนกลายเป็นความนิยมไป ซึ่งปัจจุบันการย้อมสีธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่เฉพาะกลุ่มที่เป็นวัดเฉพาะบางวัด เช่น วัดป่าหรือว่าบางที่เท่านั้น การย้อมสีธรรมชาติยังพอมีให้เห็นอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก สำหรับข้อมูลเรื่องของผ้าดำดีที่ค้นมาก็มี

ประมาณนี้เพื่อที่จะให้ข้อมูลสำหรับผ้าดำ ส่วนตัวขอไม่เฝ้านุ้ยพันธใด ๆ แต่
ว่าขอทั้งข้อมูลไว้ให้สำหรับคนที่สนใจแล้วก็ได้นักควักกันต่อไป

อาจารย์ ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรณ

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล ที่ได้
ชวนพวกเราทุกคนขบคิดถึงข้อมูลเก่าและข้อมูลใหม่ที่เราได้สืบค้นและ
ค้นคว้าทำให้เห็นถึงที่มา ความสำคัญแล้วเล่าเรื่องราวการเดินทางของผ้าดำ
ดีจากนครชัยศรีสู่ศาลายา

สำหรับวิทยากรท่านถัดไป ท่านเป็นผู้มากประสบการณ์ ทำงาน
ด้านพิพิธภัณฑ์ และเห็นมุมมองและความลุ่มลึกในเชิงข้อมูลจากการลง
ชุมชน ขอเรียนเชิญ อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อู่

อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อู่

ขอออกตัวก่อนว่าผมไม่ได้เชี่ยวชาญเรื่องผ้า ข้อมูลเรื่องผ้าที่ได้ลง
พื้นที่ไปเก็บมา ส่วนใหญ่ได้จากการไปเก็บข้อมูลเรื่องชาติพันธุ์ เรื่อง
วัฒนธรรม เรื่องวิถีชีวิตชุมชน เรื่องผ้าดำ ได้มาเมื่อครั้งไปเก็บข้อมูลเรื่อง
มณฑลนครไชยศรี ตอนนั้นค้นพบว่าที่มณฑลนี้มีเรื่องมากมายน่าสนใจ และ
เจอคำขวัญอำเภอ นครชัยศรี บ้างก็บอกว่าของจังหวัดนครปฐมมีทั้ง “ส้มโอ
หวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย ผ้าดำนี” “ข้าวสารขาว ลูกสาวแพง ผ้าดำดี
ส้มโอไม่มีเมล็ด” และ “ข้าวสารขาว ลูกสาวงาม ผ้าดำดี” ส้มโอที่ว่าดีก็คือ
พันธุ์ทองดี พันธุ์ขาวน้ำผึ้งได้จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีน้ำกร่อยทำให้ส้ม
โอมีรสชาติอร่อยและหวาน ข้าวสารเท่าที่สัมผัสปรากฏข้าวพันธุ์ปิ่นแก้ว
บ้างบอกว่าพันธุ์เหลืองหอม บ้างบอกว่าพันธุ์แม่รำพึง ส่วนลูกสาวสวยมา
จากกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีหลากหลายเกิดการผสมผสานทำให้นครปฐมเกิดบุคคล
ที่มีลักษณะเด่นขึ้นมา ส่วน “ผ้าดำดี” ก็เกิดความสงสัยว่าทำไมผ้าดำถึงดี
และดียังไง

ข้อมูลจากการเก็บเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ พบว่า ผ้าดำคือผ้าที่ชาวนา นิยมใส่มากในสมัยก่อน และกลุ่มที่ใส่เยอะมากคือกลุ่มเสื่อป่าที่นครปฐม เมื่อค้นต่อถึงแหล่งผลิตของผ้าดำก็พบว่า แหล่งผ้าดำอยู่ที่ตลาดต้นสน ปากคลองเจดีย์บูชา นอกจากนี้ยังพบเอกสารของสังฆราชปาลเลอแก้วซ์ที่ ล่องเรือมาจากแม่น้ำท่าจีนฝั่งสมุทรสาครเข้ามาในเขตนครปฐม สังฆราช ปาลเลอแก้วซ์บอกว่านครปฐมมีโรงหีบอ้อยจำนวนมาก ๓๐ กว่าโรงต้องใช้กุลี ชาวจีนมาก พืชที่ปลูกกันมากมีข้าวสาร คราม ข้าวโพด มันเทศ และได้ น้ำหล่อเลี้ยงจากคลองหลายสาย จะเห็นว่ามีกรกล่าวถึงครามไว้

ในหนังสือตรวจราชการมณฑลนครไชยศรีของสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ ทรงล่องเรือจากสุพรรณมามณฑลนครไชยศรี ท่านบอกว่า ที่นครไชยศรีหรือนครปฐมมีการย้อมมะเกลือย้อมครามหลายแห่ง เพราะว่า มีป่ามะเกลืออยู่ข้างหลังพระปฐมเจดีย์ต่อพรมแดนกาญจนบุรี คือแถวหนอง จูเหลื่อม ทัพยายเถา ไกลไปถึงพระแท่นดงรัง ซึ่งแถวนี้เป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งมะเกลือชอบขึ้นมาก ชาวบ้านบรรทุกใส่เกวียนมาซื้อขายราคา คือซื้อ วัตุดิบได้ถูกเวลาย้อมต้นทุนก็น้อยลง ส่วนครามก็แบบเดียวกัน มีครามตาม คลองเจดีย์บูชามาก ซื้อขายในราคาถูก

แต่เหล่านี้อาจยังไม่ได้เชื่อมโยงถึงตลาดต้นสนสักทีเดียว แต่ในหนังสือ แม่น้ำบ้านยายของรองศาสตราจารย์ ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ อาจารย์ ทางด้านชีววิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในหนังสือเขียนเล่าเรื่องชีวิตวัยเด็ก ของอาจารย์นรินทร์ที่ต้องมาอยู่บ้านยาย ท่านเล่าว่าต้องขึ้นรถไฟมาลงที่ นครชัยศรีสถานีบ้านเขมร แล้วก็มียารถสามล้อมารับ บ้านยายท่านเป็นที่ขาย ถ่าน ขายน้ำมัน เกลือที่มาจากสมุทรสาคร ตอนเย็นโรงย้อมที่ตลาดต้นสนจะ นำผ้าย้อมมาซัก เมื่อซักก็ทำให้น้ำในคลองเจดีย์บูชาดำไปทั้งคลอง ไหลออก แม่น้ำท่าจีนเป็นสายไปให้เห็น

เมื่อได้ข้อมูลตามที่กล่าวก็เริ่มลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์คนในชุมชน จนกระทั่งได้เจอ คุณยายขาเตียง แซ่เฮง และคุณยายใจเทียม แซ่เฮง ซึ่งเป็น หลานเจ้าของโรงงานเล่าเต็กฮะที่ผลิตผ้าดำที่ตลาดต้นสน และคุณจุไรรัตน์ และคุณยรรยง พรเทวบัญชา หลานเจ้าของโรงงานเฮงเต็กฮะผลิตผ้าดำ

เช่นกัน ซึ่งบุคคลทั้งหมดเป็นเครือญาติกัน มีโรงงานย้อมผ้าทั้งหมด ๓ โรง ก็ได้สัมภาษณ์กรรมวิธีการผลิตผ้าดำ โรงงานผ้าดำที่นครชัยศรีมีหลากหลายยี่ห้อ มีตราถั่วทอง ตราเสือบิน โดยมีนายจันทร์ แซ่เฮง เป็นเจ้าของโรงงานเล่าเต็กฮะ และน้องชายนายจั่นและนางปุย (ภรรยา) แซ่เฮง เป็นเจ้าของโรงงานเฮงเต็กฮะ ผู้ขายเป็นคนจีนและภรรยาเป็นคนไทย คุณยายเล่าให้ฟังถึงกระบวนการว่า ต้องซื้อผ้าขาวมาเป็นพับ ๆ บ้างก็บอกว่าสั่งมาจากต่างประเทศ บ้างก็ว่าสั่งมาจากกรุงเทพฯ ก็คือเอามาจากภายนอก เอาผ้าขาวคลี่ออกและนำไปแช่น้ำ ซักเอาผ้าที่เคลือบผ้าแข็ง ๆ ออกให้ผ้านิ่ม และนำไปตากบนราวสูงประมาณ ๘ เมตร ซึ่งการตากต้องใช้ความชำนาญในการโยนผ้าขึ้นไปบนราว ใช้เวลาตากประมาณ ๑- ๒ วัน จนแห้ง เมื่อแห้งจึงเข้าสู่กระบวนการย้อม การย้อมของนครชัยศรีจะเอาไปหมักในบ่อคราม น้ำครามก็ได้มาจากต้นครามที่ขายตามคลองเจดีย์บูชา แต่ครามมีน้อยก็ต้องสั่งครามที่แปรรูปมาจากต่างประเทศ หมักในบ่อ แล้วนำไปพักตาก ทำอย่างนี้อยู่ ๓ รอบคือ หมัก ซัก ตาก ความสำคัญอยู่ที่การตากคือเอาไปปักกับพิน ไม่ตากแขวนราวทันทีต้อง ให้ผ้าหมาดก่อนแล้วค่อยไปแขวนเพื่อให้สีเสมอกัน ย้อมครามแล้วค่อยมาย้อมมะเกลืออีก ๔ - ๕ รอบ โดยใช้วิธีเดิมคือ หมัก ซัก ตาก การย้อมมะเกลือต้องใส่กาบหนึ่งหัวหรือหนึ่งควาย ปูนแดงเข้าไปในบ่อมะเกลือแล้วจึงนำผ้าไปหมัก การใส่ปูนแดงเพื่อให้เกิดการจับตัวได้ดี ถ้าอยากให้มีมันวาวให้ใส่เปลือกประดู่เข้าไปด้วย หลังจากนั้นนำไปหมักโคลนแล้วจึงนำไปซักและตาก หากนำซักในแม่น้ำ น้ำทั้งสายก็จะกลายเป็นสีดำตรงกับในหนังสือแม่น้ำบ้านยายเขียนไว้ เมื่อตากผ้าแห้งแล้วก็นำมารีดแบบจีน ซึ่งจะมีหินรีดผ้าซึ่งสั่งมาจากจีน เพราะฉะนั้นหลักฐานที่ยังคงอยู่เกี่ยวกับโรงย้อมผ้าในนครชัยศรีก็คือ หินรีดผ้า เมื่อรีดผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำมาประทับตราส่งขาย วัดกันเป็นหลา จะเห็นว่าผ้าดำย้อมมะเกลือนครชัยศรีนั้น ย้อมครามมาก่อน เพราะว่า การย้อมผ้านั้นยากต้องเกิดจากการย้อมผสม หากใช้ครามอย่างเดียว ย้อมต้องย้อมถึง ๘ ครั้งถึงจะดำ และครามยังมีข้อเสียคือซีดไว สีตก ส่วนข้อเสียของมะเกลือคือไม่ค่อยติด แต่ถ้าเป็นผ้าแพรต้องย้อมมะเกลืออย่างเดียว

ขั้นตอนการขายก็น่าสนใจ โดยจะส่งไปกับเรือสุพรรณขนส่งคือเรือ เมาต์แดงเมาต์เขียว โดยไปขายถึงนครสวรรค์ที่ปากคลองมะขามเฒ่า สุพรรณ บางที บางส่วนก็ไปขายที่พระปฐมเจดีย์ แล้วก็ส่งต่อไปที่พระแท่นที่ กาญจนบุรี ส่งต่อออกไปทั่ว ผ้านครชัยศรีตั้งเนื่องจากใส่แล้วสีไม่ตก ไม่อมน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวนาทำงานอยู่กับน้ำอยู่กับนา ไม่เป็นเชื้อราเนื่องจาก มะเกลือมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค เหตุผลเหล่านี้ก็เลยทำให้ผ้านครชัยศรีดังมากในช่วง ก่อนสงครามโลกจนถึงสงครามโลก คาคาการณ์จากการตรวจราชการมณฑล นครไชยศรีของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพแสดงให้เห็นว่า ผ้านครชัยศรีน่าจะมามาก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะสังฆราชปาลเลอแก้วชั๊กมี นครไชยศรีสมัยรัชกาลที่ ๓ จะเห็นว่าสามารถย้อนไปได้ไกลมาก

หากดูเรื่องการผสมผสานของครามและมะเกลือว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร คาดว่าน่าจะเกิดจาก ๒ กลุ่มวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ดูจากกลุ่มคนที่ เริ่มทำกิจการผ้าดาร์นแรก ๆ ก็จะเป็นกลุ่มคนจีน ซึ่งหากพิจารณาโรงงาน เองเต็กกะ สามี่เป็นคนจีนและภรรยาเป็นคนไทยแถววัดแค ซึ่งมีเชื้อชาติ เขมรจากพระกำปอด โพธิสัตว์ ศรีโสภณ ซึ่งคนจากแถวนี้มักย้ายมาลงหลัก ปักฐานที่นครชัยศรีในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทำให้เกิดวัฒนธรรมผสม เมื่อ ตรวจสอบข้อมูลก็พบว่าการย้อมครามเป็นกรรมวิธีของจีนตอนใต้และ ภาคเหนือของประเทศไทย และทางจีนยังมีกรรมวิธีการหมักโคลน บางครั้ง ก็ใส่เหล้าเข้าไปด้วย ส่วนย้อมมะเกลือเป็นกรรมวิธีของพวกเขมร พวกกุย ทางสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษจะชอบย้อมมะเกลือ หากพิจารณาจะพบว่าที่ วัดแค ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเป็นชนชาติเขมร ผู้ชายจะเป็นจีน เมื่อแต่งงานก็ เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ผสมผสานเทคโนโลยีของจีนและเขมร รวมถึงของลาวเพราะเลยไปอีกหน่อยก็เป็นลาวเวียง ลาวครั่ง ซึ่งไม่ประดุจที่ ให้สีแดง ตัวครั้งที่ให้สีแดง ผสมกันทั้งหมด อีกทั้งยังมีกรรมวิธีของช่างที่ใส่ พวกปูนขาวปูนแดงเข้าไป ใส่น้ำกาจากหนังสือตัวเข้ามา กรรมวิธีเหล่านี้เกิด จากการผสมผสานจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรมหล่อหลอมรวมกัน ทำให้ กลายเป็น “ผ้าดาดิ ผ้านครชัยศรี”

โรงงานผ้าดำที่ทอหายหรือหายไปเกิดจากการตั้งโรงงานไทยโทเรของญี่ปุ่นซึ่งเป็นโรงงานย้อมผ้า แต่ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์เป็นผ้าไนลอน ซึ่งทนกว่า เหนียวกว่า ดำดีกว่า และผลิตได้เยอะกว่าด้วยขั้นตอนที่น้อยกว่า ทำให้ความนิยมของผ้าดำย้อมมะเกลือย้อมครามของนครชัยศรีค่อย ๆ หดหายไปกับกาลเวลา คงเหลือเพียงเรื่องเล่า ตำนานและบ่อย้อมคราม

อาจารย์ ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรธน์

ขอบคุณอาจารย์มนัสศักดิ์มากครับ อาจารย์พาพวกเราย้อนกลับไปในวันวานที่อาจารย์ได้ศึกษาข้อมูลและลงพื้นที่เก็บข้อมูล ซึ่งไม่ได้เห็นแค่เรื่องผ้าแต่ครอบคลุมในทุกมิติ

คุณลักษณะและการใช้ประโยชน์ “ผ้าดำดี” ในท้องถิ่นสาละยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล

ถ้าเฉพาะที่อำเภอพุทธมณฑลก็คิดว่ายังคงรับใช้ทุกแบบ เพราะว่าชุมชนคนจีนที่สาละยาที่มีอยู่พอสมควร และเป็นคนจีนที่ผู้ขายเป็นเงินแล้ว มาแต่งงานกับลูกสาวของชาวนา ก็จะมีทั้ง ๒ แบบ ทั้งชุดแต่งกายของคนจีน ส่วนของชาวนาเองก็ใส่สีดำเพราะเปื้อนแล้วดูลมกลืนไป ไม่ต้องระวังเมื่อเทียบกับเสื้อสีอ่อน

อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อู่

สีดำเป็นสีพื้นฐาน เมื่อใส่หน้าหนาวจะอบอุ่น แต่เวลาทำนาเมื่อใส่สีดำมันจะซับแสงได้ดี เลยต้องหาผ้าที่ไม่อ้วนน้ำ เพราะเหงื่อออกก็ต้องระบายออกให้ได้ เมื่อถามคนเฒ่าคนแก่ว่าทำไมถึงชอบผ้าดำด้านนครชัยศรีก็จะตอบกันว่ามันระบายอากาศได้ดี ไม่เกิดเป็นโรคผิวหนังที่เกิดจากการอ้วนเหงื่ออยู่ จุดนี้เป็นประโยชน์อีกอย่างของผ้าด้านนครชัยศรีที่นอกจากดำแล้ว ยังระบาย

อากาศได้ดีเหมาะกับเมืองร้อนขึ้นอย่างเรา ยิ่งชวานาอยู่กับน้ำทั้งวัน หากใส่เสื้อผ้าที่อูมน้ำหรือรับเห็บจะทำให้หมื่นอับ เหนียวตัว เกิดเป็นโรค แต่ถ้าผ้าที่ป้องกันแดดไม่ให้ผิวไหม้ได้ด้วย และระบายอากาศได้ดีไม่อูมน้ำคนก็จะชอบ แต่เหตุผลที่ผ้าม้ามาแพ้ให้กับผ้าไนลอนของโรงงานไทยโทเรเพราะผ้าไนลอนมีน้ำหนักเบา แห้งง่าย ผ้าม้าเป็นผ้าฝ้ายเมื่อเทียบกันแล้วก็อูมน้ำมากกว่าถึงจะยอมให้ตีขนาดใหญ่ก็ตาม รวมถึงโรงงานไทยโทเรมีการใช้เครื่องจักรทำให้ผลิตผ้าออกมาได้มาก ญี่ปุ่นมาตั้งโรงงานไทยโทเรประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๖ บริเวณตรงข้ามโรงพยาบาลนครชัยศรี เพราะฉะนั้นช่วงนั้นผ้าม้าก็พยายามปรับตัวสู้แต่ก็สู้เทคโนโลยีที่มาจากญี่ปุ่นไม่ได้ก็เลยพ่ายแพ้ไป

การเปลี่ยนแปลงจากการเข้าของผ้าโทเรจากโรงงานญี่ปุ่น

อาจารย์มนัสศักดิ์ รัชชอุ๋

เรื่องของผ้าที่ชาวบ้านเปลี่ยนใจไปขึ้นชอบผ้าโทเร เนื่องจากผ้าโทเรผลิตที่ละเอียดละ ๑ ด้วยเครื่องจักร ด้วยเส้นใยแบบใหม่ทำให้เป็นของทันสมัย คนก็เลยนิยมกับของทันสมัยและราคาถูกกว่า ขั้นตอนน้อยกว่าทำให้ใช้แรงงานน้อยกว่า ความเร็วก็เร็วกว่า และได้เยอะกว่า จึงทำให้ราคาถูกกว่า ทำให้ฝ้ายมือที่สั่งสมภูมิปัญญามาต้องใช้แรงงานมาก และฝ้ายมือมีวัตถุดิบที่จำกัด เช่น มะเกลือปีหนึ่งให้ผลเพียง ๔ - ๕ เดือน โรงย้อมต้องซื้อมะเกลือมาหมักมาดองไว้ ส่วนครามถ้าปีนี้น้ำท่วมด้วยครามเป็นพืชล้มลุกก็จะตายหมด ทำให้ขาดวัตถุดิบ รวมถึงด้านแรงงาน โรงย้อมหนึ่งโรงใช้แรงงาน ๒๐ - ๓๐ คนก็ต่อทั้งครอบครัว เมื่อแรงงานหดตัวลงทำให้ไม่เพียงพอ ด้วยหลายปัจจัยหลายตัวแปรนี้ทำให้ฝ้ายมือสู้ไม่ได้

“ผ้าดำดี” ในวรรณคดีที่กวีกล่าวชม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

ในส่วนของบริษัทกลอน เข้าใจเหมือนที่อาจารย์มนัสศักดิ์พูดว่าโรงครามน่าจะมีมาก่อนรัชกาลที่ ๕ แต่ว่าสุนทรภู่ยังไม่ได้พูดถึงโรงครามไว้ ไม่แน่ว่ายังไม่มีหรือไม่ได้อยู่ในความสนใจหรืออย่างไร แต่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในนิราศเมื่อสุนทรภู่ผ่านในช่วงแม่น้ำนครชัยศรี แต่ว่าสุนทรภู่มีพูดถึงมะเกลือ แต่ว่าไปพูดถึงในนิราศภูเขาทอง แต่พูดในลักษณะความเปรียบ ไม่ได้พูดถึงว่าอยุธยามีผ้าดำดีหรืออะไร ในนิราศภูเขาทองพูดว่า “โอ้รินรินกลิ่นดอกไม้ไกล่คองคา เหมือนกลิ่นผ้าแพรดำรำมะเกลือ” ก็คือพูดถึงการย้อมผ้าแพรด้วยมะเกลือซึ่งตรงกับที่อาจารย์มนัสศักดิ์พูดเมื่อสักครู่ว่าการย้อมผ้าแพรแบบจีนก็จะเน้นใช้มะเกลือ

ส่วนในนิราศชมตลาดสำเพ็งของนายบุษยภัยก็พูดถึงผ้าดำในตลาดสำเพ็ง ก็คิดว่าเป็นส่วนที่ได้มีจำหน่ายในตลาดสำเพ็งแต่น่าจะเป็นผ้าดำจากฝั่งธนบุรีมากกว่า แต่ในนั้นพูดถึง “ผ้าดำย่ำมะหวาด” เลยไม่แน่ใจว่าย่ำมะหวาดคือสีที่ได้จากอะไรแต่พอไปค้นก็ได้ว่าย่ำมะหวาดคือพันธุ์เทียนก็เลยไม่แน่ใจว่าเป็นการให้สีหรืออะไร แต่เหล่านี้อีกเป็นการพูดถึงในนิราศสำเพ็งของนายบุษยภัย

“ผ้าดำดี” ที่มาของคำว่า “ดี”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

ถ้าตอบตามข้อมูลที่นำเสนอกันมากก็จะเห็นว่า ดีเป็นคำขยายความดำ ว่าดำแล้วดี คือ ดำสดใส ดำเข้ม ดำทน กับอีกอันคือ ผ้าดำนี้ดี ดีตรงที่ไม่ลอก มีช่องว่างทำให้เหวี่ยงระบายออกได้ เข้าใจว่าดีขยายทั้งความดำ และผ้าดำ ที่ทำให้เกิดเป็นคุณลักษณะพิเศษ และที่ดำได้ดี อาจารย์มนัสศักดิ์ก็ได้ไขไปแล้วว่าเพราะย้อมด้วยครามก่อนแล้วต่อย้อมมะเกลือ

แนวโน้มหรือสถานภาพของ “ผ้าดำ” ในอนาคต

อาจารย์มนัสศักดิ์ รักษ์อยู่

ในทัศนะของผมที่ว่าผ้าดำในอนาคตจะเป็นอย่างไร เทคโนโลยีก็ต้องเปลี่ยนไป อนาคตอาจมีผ้าที่ไม่ต้องซัก เช่น ผ่านนาโน ผ้าอะไรขึ้นมามากมาย แต่ผ้าดำมันคือการหล่อหลอมรวมวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน คือการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ซึ่งปกติวัฒนธรรมจีนจะไม่ค่อยมีอะไรเข้าป่วงได้แต่ปรากฏว่าในนครชัยศรีมีการยอมรับซึ่งกันและกันก็คือมีการใช้กรรมวิธีของฝ่ายหญิงคือของเขมรมาใช้ร่วมกับกรรมวิธีดั้งเดิมของฝ่ายชายก็คือของจีน มีการผสมของชาติอื่นก็คือการใส่น้ำกาจากหนังสือเข้าไป การหล่อหลอมวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดจากการยอมรับซึ่งกันและกันและทำให้เกิดการผสมผสานสิ่งที่ดีที่สุดเข้ามาซึ่งมีผลที่ได้หลายอย่างคือ ได้นวัตกรรมของไหม ได้เทคโนโลยี ได้ความสามัคคีของคนในชุมชน ได้หลาย ๆ เรื่องสามารถมองได้หลาย ๆ บริบททางสังคม สิ่งที่ยอยากจะฝากคือการประกวดแข่งขันงานต่าง ๆ การประกวดเกษตรกรรมที่มีการประกวดผ้าดำแบบสมัยก่อน ๕๐ ปีที่แล้ว เป็นสิ่งที่ดีมาก ๆ ที่จะกระตุ้นให้คนสร้างนวัตกรรมใหม่อาจจะเกิดแรงบันดาลใจจากอดีตเป็นตัวนำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพราะสิ่งเก่า ๆ กว่าที่จะเกิดขึ้นมาได้มันเกิดจากภูมิปัญญา การลองผิดลองถูกจนได้ดีที่สุด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

ในมุมมองของผมคิดว่า ส่วนของผ้าดำดินนั้วันก็ยิ่งจะหายไป ถ้าวันนี้เราไม่ได้เสวนากันก็คิดว่าเรื่องของผ้าดำก็จะหายไปจากวงสนทนาว่าผ้าดำคืออะไร อยู่ที่ไหน อันหนึ่งคงจะต้องหาทางเก็บรวบรวมข้อมูล ในขณะที่ข้อมูลที่อาจารย์มนัสศักดิ์ลงพื้นที่ได้มาคือปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งตอนนี้ก็ไม่ทราบว่ามันเป็นอย่างไรร้าง แต่ก็คงไม่เกินความพยายามที่จะเริ่มและการยอมรับจากวัตถุดิบจากธรรมชาติแบบนี้ก็กำลังได้รับความนิยม คิดว่าถ้ามีกลุ่มที่เริ่มต้นเก็บข้อมูลและเริ่มทำเป็นผลิตภัณฑ์อย่างที่ศูนย์สยามททศน์ศึกษา

จัดทำชุดการย้อมผ้าด้วยตนเองก็อาจจะเป็นอีกช่องทางในการเผยแพร่องค์ความรู้แม้ว่าจะเริ่มต้นเล็ก ๆ และอาจจะค่อย ๆ พัฒนาเป็นนวัตกรรมใด ๆ ต่อไปได้ เพื่อไม่ให้มันหายไป คำว่า “ผ้าดำดี” จะได้ยังอยู่ในความทรงจำในกระแสดความคิดเมื่อพูดถึงนครปฐม องค์ความรู้นี้อย่างที่เสวนากันมาผมคิดว่าสำคัญมากยังคิดว่าถ้าพื้นได้ระดับหนึ่งแค่ลองอีกทำอีกสักรอบยังคิดว่านำเสนอขึ้นเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (ICH) ด้วยซ้ำ เพราะว่ากรรมวิธีการย้อมด้วยครามกับมะเกลือและยังมีหนังสัตว์เข้ามาถือว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจมาก หรือกรรมวิธีที่มากับชาติพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นเขมร ลาว จีน คิดว่าความกลมกล่อมของผ้านี้น่าจะถูกพูดถึงและได้รับการยอมรับในระดับชาติที่ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คิดว่าประเด็นนี้น่าสนใจ”

อาจารย์ ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรณ์

การเดินทางของการเสวนาในครั้งนี้ก็ถึงเวลาที่เหมาะสมแล้ว ต้องขอบพระคุณวิทยากรทั้ง ๒ ท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ เกษมผลกุล และอาจารย์มนัสศักดิ์ รักษาอุ วันนี้ทั้ง ๒ ท่านได้พาพวกเราเข้าไปสู่โลกของผ้าดำดีของนครชัยศรีและศาลายา สิ่งหนึ่งที่พบได้คือ วัฒนธรรมของผ้าดำไม่ได้นำเสนอเพียงการใช้งานแต่วิทยากรได้ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ความผูกพันระหว่างผ้ากับประวัติศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ แนวโน้มในการฟื้นฟูอย่างกลับมาเพื่อเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อไปในอนาคต

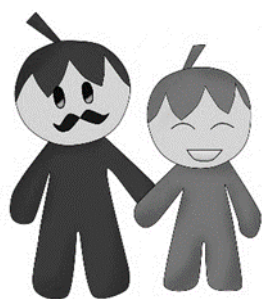

ภาค ๒

“ศาลาया – นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”

งานเล่าขานตำนานศาลาया ครั้งที่ ๑๖

ประจำปี ๒๕๖๕

ชีรีส์วายเป็นมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ^๕

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม^๖

สวัสดีครับทุกท่าน วันนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มาบรรยายที่ห้องนี้ในอาคารสิริวิทยา อันที่จริงผมไม่ใช่คนแปลกหน้าของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผมมาเป็นอาจารย์พิเศษตั้งแต่ยังอยู่อาคารหลังเก่า อาจารย์ ดร.ธีระยุทธ สุริยะ พิธีกรวันนี้ผมก็เคยสอนมาตั้งแต่ปริญญาตรี ตอนนี้จบปริญญาเอกกลับมาสอนที่นี่แล้ว ที่เกริ่นมาแบบนี้ก็เพราะเรื่องที่จะพูดในวันนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่มหาวิทยาลัย โดยจะอ้างถึงพื้นที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายาแห่งนี้เป็นที่ศึกษาหลักกรณีหนึ่ง เพราะต้องการให้เข้ากับการ “เล่าขานตำนานศาลายา”

เรื่องที่จะพูดกันในวันนี้ มีประมาณ ๓-๔ ส่วน ประเด็นแรกจะพูดถึง มหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการที่สัมพันธ์กับชุมชนแฟนและชุมชนในมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนเสมือน ไม่ใช่ชุมชนที่ปฏิสัมพันธ์กันในโลกความเป็นจริง เพราะผมไม่ได้ทำ IRB มาก่อน เพราะฉะนั้นจึงต้องศึกษาเฉพาะที่เป็น public domain (ผลงานที่ไม่คุ้มครองด้วยกฎหมายลิขสิทธิ์) แล้ว PDPA ก็เคร่งครัด เราก็ต้องเคร่งครัดด้วย ประเด็นที่ ๒ คือ

^๕ การบรรยายพิเศษ “ชีรีส์วายเป็นมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ” ในโครงการเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ตอน “ศาลายา-นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย” วันพุธที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕ ณ ห้อง ๒๐๗ อาคารสิริวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

^๖ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; ศูนย์วิทยาการขั้นสูงด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิทยาการขั้นสูงแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ในการสร้างจินตนาการของชาวมหาวิทยาลัย และอีกส่วนหนึ่งจะพูดถึง มหาวิทยาลัยที่ไปสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอย่างใหม่ ที่เติบโตมากในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ ๒๕๕๐ คือวัฒนธรรม cute boy ซึ่งทำให้มหาวิทยาลัยกลายเป็นสิ่งที่ผมเรียกว่าพื้นที่แบบวาย^๗ อาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Y Place” หรือ “Y Space”

ที่มา : Twitter "We Mahidol" (@WeMahidol) (๒๑ กันยายน ๒๕๖๕)

^๗ วาย (Y) ในที่นี้ย่อมาจาก Yaoi (ยาโออิ) อันหมายถึงสื่อที่นำเสนอความรักโรแมนติกระหว่างผู้ชายในจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ อีกชื่อหนึ่งของวายคือ บอยส์เลิฟ (Boys Love) หรือ BL สื่อประเภทนี้มีต้นกำเนิดจากวัฒนธรรมประชานิยมญี่ปุ่น และปัจจุบันได้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง โดยมีผู้สร้างสรรค์และกลุ่มแฟนอยู่ทั่วโลก.

ในสโตร์แรก บริเวณนี้เป็นบริเวณที่ผมคุ้นมาก เพราะว่าตึกคณะศิลปศาสตร์เดิมก็ไม่ไกลจากวิทยาลัยนานาชาติหรือ IC เวลามาสอนเพื่อนก็จะพาไปดื่มกาแฟที่ IC แต่หลังจากย้ายตึกก็ไม่ได้ไปอีกเลย เหล่านี้เป็นฉากที่อยู่ในซีรีส์เรื่อง *บังเอิญรัก* (ออกอากาศครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๖๑) แล้วก็ เป็นฉากที่ปรากฏตอนเปิดเรื่องตั้งแต่ตอนแรก เพราะฉะนั้นจึงสำคัญมาก ในบรรดานักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลที่ได้ชมก็ย่อมรู้ทันทีว่าเรื่องนี้ถ่ายทำที่มหาวิทยาลัยย่านนนทบุรี แต่หลังจากฉากนี้ก็ไปถ่ายทำที่มหาวิทยาลัยอื่นด้วย เช่น มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยรังสิต แต่ว่าคนดูก็จะไม่รู้แล้วว่าเราอยู่ตรงไหน เพราะฉะนั้นตัวพื้นที่มันมีส่วนสำคัญกับเรื่อง มันมีส่วนในการกำหนดวิธีการดูของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนดูที่รู้ว่าสถานที่ถ่ายทำคือที่ไหน ขอเปิดด้วยตัวอย่างนี้เป็นตัวอย่างแรก

ตัวอย่างที่ ๒ คือ เวลาที่เราพูดถึงการถ่ายทำ การใช้มหาวิทยาลัยเป็นสถานที่ถ่ายทำ คนที่หยิบเรื่องนี้มาพูดก็คือมหาวิทยาลัยเองด้วย มหาวิทยาลัยก็เห็นว่าอันนี้น่าจะเป็นจุดที่จะนำมา ไม่อยากใช้คำว่าขาย ใช้คำว่าประชาสัมพันธ์หรือว่าสร้างภาพลักษณ์อาจพอได้ ใน Twitter account เข้าใจว่าเป็นของมหาวิทยาลัยก็นำภาพนี้ไปใส่และโปรดสังเกตอาหารที่เขียน การเขียน caption ยืมเอาอาหารของแพนวยมาเขียน: “*จุ๊ยรักทั้งหมอบ่า รักทั้งวาโยนะ น่ารักมุ้งมิ้งกันทั้งเรื่อง*” แล้วก็ มีแฮชแท็ก: “*#WEMAHIDOL #MAHIDOLSALAYA #ดินแดนแห่งความรัก*”

ซีรีส์เรื่อง *เดือนเกี้ยวเดือน* ออกฉายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๐ กลุ่มของพระเอกชื่อว่า “แก๊งหมอบ่เอื้อน” อาจจะเป็นชื่อที่แสดงหุขวามหิดลเหมือนกัน แต่ว่ามาจากตัวซีรีส์ ซึ่งมาจากนวนิยายอีกที ในนวนิยายไม่ได้ระบุว่าเป็นมหาวิทยาลัยไหน แต่บอกว่าเป็นมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่พอจะส่งเข้าประกวดได้ก็คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตกับมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา แต่ถ้าลองเดาน่าจะเป็นธรรมศาสตร์รังสิตมากกว่า เพราะว่าใน

นวนิยายมีตอนหนึ่งที่ว่า “ขับรถข้ามกรุงเทพฯ ไปฝั่งธนฯ” หรือว่า “ขับรถข้ามกรุงเทพฯ” เพราะฉะนั้นน่าจะหมายถึงขับจากรังสิตมากกว่า โปรดสังเกตภาพนี้คือใต้ตึกสิริวิทยาและภาพโรงอาหารศูนย์การเรียนรู้ เพราะฉะนั้นเราดูเราก็จะรู้ว่าอะไรอยู่ตรงไหน อันนี้ก็เป็นโหมดที่แปลก เพราะคนอื่นที่ไม่ได้อยู่มหิดลเขาก็จะไม่รู้ว่าคืออะไรไหน ซึ่งอันนี้จะเป็นประเด็นที่เราจะคุยกันต่อด้วย

ที่มา : Twitter "We Mahidol" (@WeMahidol) (๒๑ กันยายน ๒๕๖๕)

อีกกิจกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้น นอกจากมหาวิทยาลัยจะนำภาพเหล่านี้ไปใช้แล้ว ก็ยังมีหน่วยธุรกิจอื่น ๆ หรือแม้แต่กลุ่มแฟนนำสถานที่จริงกับฉากสถานที่ที่ปรากฏในซีรีส์มาเชื่อมประสานกัน กลุ่มแฟนจะเดินทางไปสถานที่จริง และทำกิจกรรมสองแบบ แบบแรกคือนำภาพจากซีรีส์วางทาบลงไปบนสถานที่จริง แล้วถ่ายทอดผ่านสื่อทั้งเว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย อีกแบบหนึ่งคือแสดงอากัปกิริยาเลียนแบบตัวละครจากซีรีส์แล้ววางตัวเองลงในสถานที่นั้น

การเดินทางไปยังสถานที่จริงที่เคยปรากฏในสื่อมีคำศัพท์เรียกว่า *การจาริกของแฟน* หรือ *fan pilgrimage* ถามว่าทำไมใช้คำที่มีนัยของความศักดิ์สิทธิ์ ตอบได้ว่าเพราะตัวสถานที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มแฟน เมื่อเดินทางไปถึงแล้วใจที่ห่อเหี่ยวได้รับการชุบชูขึ้นมา เพียงแค่ไปสถานที่ถ่ายทำซีรีส์ก็เป็นความสุขเล็ก ๆ ที่ทำได้ นอกจากนั้นที่บอกว่ามี การแสดงเลียนแบบกิริยาของตัวละครในซีรีส์ อาจจะเรียกภาคปฏิบัตินี้ตามภาษาอังกฤษว่า “reenactment” คือการแสดงจำลองเหตุการณ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แฟนนิยมทำกัน และในบางบริบทมีลักษณะเป็นพิธีกรรม หรือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมรำลึก (commemoration)

เพื่อวางกรอบในการอธิบาย ขอยกความคิดของ Stijn Reijnders จากหนังสือ *Places of the Imagination: Media, Tourism, Culture* มาเป็นกรอบ^๘ หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญในการศึกษาการท่องเที่ยวของแฟน หรือ fan tourism ชื่อหนังสือ *Places of the Imagination* มาจากแนวคิดหลักที่นำเสนอคือ “lieux d’imagination”

^๘ มาจาก Stijn Reijnders, *Places of the imagination: Media, tourism, culture* (London & New York: Routledge, 2011). ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. วิภาดา พรหมขุนทอง แห่งสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ที่แนะนำให้รู้จักหนังสือเล่มนี้.

หรือ “พื้นที่จินตนาการ” แนวคิดหลักเป็นภาษาฝรั่งเศส เพราะว่าหิบบีม แนวคิดของนักคิดฝรั่งเศสอีกคนคือ ปีแยร์ นอรา (Pierre Nora) ผู้นำเสนอแนวคิด “พื้นที่ความทรงจำ” หรือ “lieux de mémoire” แปลตามคำศัพท์ mémoire คือ memory ส่วน lieu (รูปพหูพจน์คือ lieux) คือ place หรือ site ขึ้นอยู่กับฉบับแปล แนวคิดเรื่องพื้นที่จินตนาการก็ของ Reijnders ก็แปลตามแนวทางเดียวกันได้

หากจะลองอธิบายแนวคิดพื้นที่ความทรงจำของปีแยร์ นอรา อย่างง่าย อาจลองยกตัวอย่างแบบนี้ เราทุกคนที่นั่งอยู่ในห้องบรรยายอยู่นี้คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พอเราถนัดไปสิ่งที่พูดก็จะกลายเป็นอดีตไปแล้ว เพราะฉะนั้น อะไรบ้างที่เก็บเวลาที่ผ่านไปแล้วเอาไว้ได้ อะไรที่เป็นสิ่งที่เหลืออยู่หรือเป็นเครื่องหมายที่เชื่อมโยงกับเวลาที่ผ่านไปแล้ว และหากจะอธิบายพื้นที่ความทรงจำเพิ่มเติม เราจะพบว่า พื้นที่ความทรงจำแต่เดิมอาจจะสร้างเป็นอนุสาวรีย์ ยกตัวอย่างเช่น เหตุการณ์รบที่ดอนเจดีย์จบสิ้นไปนานแล้ว แต่สิ่งใดที่เชื่อมตัวเราในยุคที่ไม่มีการรบกับการรบอันนั้น คำตอบก็คือตัวอนุสาวรีย์หรืออนุสรณ์สถาน แต่ประเด็นก็คือ ในบริบทของการอพยพย้ายถิ่น สมมติว่าเราเป็นชาวดอนเจดีย์ บ้านเราอาจจะปลูกอยู่ข้างเจดีย์ เราเห็นเจดีย์ทุกวัน เราก็ก็นึกว่าตรงนี้มี การรบเกิดขึ้น สมมติว่าน้ำท่วมแล้วหมู่บ้านข้างเจดีย์หายไปแล้ว ทุกคนย้ายไปอยู่จังหวัดชัยภูมิ ชาวบ้านจะต้องทำบางอย่างเพื่อพาเจดีย์หรืออนุสรณ์สถานไปด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะเป็น site of memory จึงอาจเป็นสถานที่จริงก็ได้ หรืออาจเป็นสิ่งที่ portable หรือพกพาได้ โดยเฉพาะในบริบทการข้ามชาติหรือบริบทของการอพยพ ในมุมมองของปีแยร์ นอรา สิ่งที่เป็นพื้นที่ความทรงจำจึงไม่ใช่พื้นที่แบบสถานที่เสมอไป แต่เป็นได้หลายอย่าง อาจจะเป็นเพลงชาติฝรั่งเศส เครื่องหัตถกรรม อาจจะเป็นไก่ที่เป็นสัญลักษณ์ของฝรั่งเศส หรือหอไอเฟล หอไอเฟลเองเป็นตัวอย่างที่ดี เพราะมีทั้งหอไอเฟลที่เป็น

สถานที่จริงกับหอไอเฟลที่พกติดตัวได้ หอไอเฟลจำลองอาจเชื่อมโยงคนฝรั่งเศสพลัดถิ่นเข้ากับความทรงจำจากแผ่นดินแม่ได้^๙

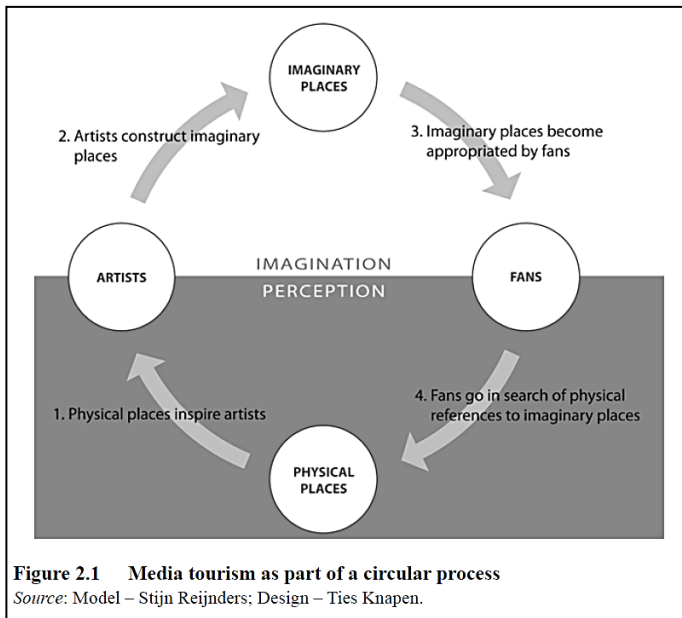
ในแนวคิดเรื่องพื้นที่จินตนาการของ Reijnders ถ้าดูตามคำจำกัดความที่ให้คือ “material reference points” เป็นวัตถุ วัสดุ หรือสถานที่ซึ่งใช้เป็นสำหรับอ้างอิงอ้างอิง “which for certain groups within society serve as material-symbolic references” (หน้า ๑๔) แปลว่าสำหรับคนบางกลุ่มสิ่งที่เป็น material references ทำหน้าที่เป็น material-symbolic หมายความว่า มันเคลื่อนจากสภาพของวัตถุเฉย ๆ ถูกให้ความหมายบางอย่างจนกลายเป็นสัญลักษณ์ แล้วมีความหมายอย่างยิ่ง กับ imaginary world คือโลกจินตนาการ โลกจินตกรรมของคน เวลาพูดถึงตัวพื้นที่จินตนาการ ทำไมถึงยกกรณีซีรีส์วายขึ้นมา คำตอบคือ คนในปัจจุบันแม้ว่าจะสามารถเคลื่อนที่ไปไหนก็ได้โดยสะดวก มีวิธีเดินทางคมนาคมหลากหลาย แต่การเดินทางเคลื่อนที่อาจไม่ใช่รูปแบบเดียวของการเดินทางอีกต่อไป การเดินทางไปยังสถานที่อาจจะปรากฏการเดินทางแบบ virtual หรือเสมือนจริงด้วย การไปถึงสถานที่แบบ virtual แปลว่าสถานที่ที่เป็น virtual สรุปรวมมีอะไรเป็นของจริงของแท้เลย เดินทางก็ทิพย์ ตัวสถานที่ก็ทิพย์ นั่นคือสาเหตุที่ site of imagination จึงเป็นแนวคิดที่ทะยานขึ้นมา แนวคิดนี้พัฒนาช่วง ค.ศ. ๒๐๑๑ ยิ่งถ้านำมาใช้ช่วงภาวะโรคระบาดใหญ่หรือ pandemic ทุกอย่างทิพย์หมดแล้ว มีแม้กระทั่งการจำลองการนั่งบนหลังม้าหลังลาเหมือนว่าไปภูเขาเอเวอร์เรส แต่ตัวอยู่ที่บางกอกน้อย ที่พูดแบบนี้เพราะประเด็นหนึ่งที่ Reijnders อธิบายคือ

^๙ ดูเพิ่มเติมใน Pierre Nora, “From Lieux de mémoire to realms of memory,” in Pierre Nora (Ed.), *Realms of memory: The construction of the French past, Vol. I*, Arthur Goldhammer (Trans.), (New York: Columbia University Press, 1996), pp. xv-xxiv.

แนวคิดของเขานอกจากจะพัฒนาจากแนวคิดของปีแยร์ นอราแล้ว เขายังประสานแนวคิดของเขากับ ฌอง โบตริยาร์ (Jean Baudrillard) ที่พิมพ์หนังสือ *Simulacra and Simulation* ในทศวรรษ ๑๙๘๐ คือความเสมือนการจำลองของจริง มันจริงแต่มันก็ไม่จริง เพราะฉะนั้นคำถามที่ว่า ทำไมถึงนำซีรีส์มาพูดเพราะว่าโลกปัจจุบัน Reijnders ก็อธิบายไว้แล้วว่า “television and the cinema have developed into the main storytellers of the age” (หน้า ๑๖) ก็คือภาพยนตร์กับโทรทัศน์เป็นนักเล่าเรื่อง ไม่ใช่คนแล้วที่เป็นนักเล่าเรื่อง ถ้าใครสักคนจะมองหาสัญญาณเชิงวัตถุของโลกจินตนาการก็จะไปดูที่สถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์หรือซีรีส์ทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกันกับที่เราจะทำในวันนี้

ขออธิบายประเด็นเรื่องพื้นที่จินตนาการเพิ่มเติม ตัวอย่างที่ Reijnders ยกมีสามตัวอย่าง แต่จะขอยกสองตัวอย่างคือ ๑) site หรือ location ที่ใช้ถ่ายทำเจมส์ บอนด์ (James Bond) กลุ่มแฟนกลุ่มคนรักเจมส์ บอนด์ ไปรวมตัวกันทำเว็บไซต์ แล้วในแผนที่ก็ปักหมุดลงไว้ว่าเจมส์ บอนด์ถ่ายทำที่ไหนบ้าง ประเทศไทยเองก็เคยเป็นที่ถ่ายทำเจมส์ บอนด์คือที่เขาคะปู้ ยุคหนึ่งก็เคยมีคนไปเที่ยวเขาคะปู้แล้วทำท่าเลียนแบบเจมส์ บอนด์เพื่อถ่ายรูปเป็นที่ระลึก แต่ตอนนี้ก็มีเรื่องอื่น ๆ เข้ามา ๒) เมืองวิทบี (Whitby) ในประเทศอังกฤษ วิทบีเป็นเมืองแถบ North Yorkshire เป็นเมืองที่ไม่ตั้งใจจะไปไม่ถึง เพราะรถไฟสายหลักวิ่งไปไม่ถึงเมืองนั้น นั่นอาจเป็นสาเหตุที่เมืองนี้เป็นฉากของเรื่องแดรกคิวลา (*Dracula*) ฉากที่ วิทบีเป็นฉากที่แดรกคิวลามายาจากทรานซิลเวเนีย (Transylvania) เข้าสู่อังกฤษ ถ้าใครเคยอ่านแดรกคิวลาของแบรม สโตกเกอร์ (Bram Stoker) แดรกคิวลาแปลงกายเป็นสุนัขสีดำตัวใหญ่กระโจนออกจากเรือซึ่งมาเกยตื้นที่วิทบี ตรงที่เป็นชายหาดเต็มไปด้วยหินโสโครก เหนือชายหาดมีหน้าผาและมีอาสนวิหารหรือ Whitby Abbey อยู่ด้านบนซึ่งสร้างบรรยากาศลึกลับน่า

สะพรึงกลัวแบบกอธิก ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ วิถีบีไม่เคยเกี่ยวข้องกับ
แวมไพร์มาก่อนเลยจนกระทั่งแบรม สโตกเกอร์เขียนนวนิยาย *Dracula*
ขึ้นมา วิถีบีจึงกลายเป็นเมืองแดรกคิวลา แล้วคนก็ไปวิถีบีเพื่อไปถ่ายรูป
บริเวณที่เชื่อมโยงกับเรื่องดังกล่าว จากนั้นจึงมีการสร้างสถานที่เก็บเงินเข้า
ชม เป็นเหมือนอาคารนิทรรศการ เรียกว่า Experience เหมือน Doctor
Who Experience ในเวลส์ (สร้างขึ้นโดยเชื่อมโยงกับซีรีส์ชื่อดังของอังกฤษ
คือ *Doctor Who*) ซึ่งเป็นสถานที่จัดแสดงเสื้อผ้า อุปกรณ์ประกอบฉากหรือ
แสดงฉากจำลอง นี่คือการขายประสบการณ์ของเรื่อง ที่วิถีบีมี Bram
Stoker's *Dracula* Experiences แต่ที่น่าสนใจคือแดรกคิวลาของแบรม
สโตกเกอร์ ที่กำกับโดยฟรานซิส ฟอร์ด คอปโปลา (Francis Ford
Coppola) ออกฉาย ค.ศ. ๑๙๙๒ ไม่ได้ถ่ายที่วิถีบี แต่ถ่ายทำในสตูดิโอ
ดำมืด นี่คือพื้นที่จินตนาการที่สอดคล้องกับสิ่งที่ Reijnders สรุปเป็นแผนภูมิ

โปรดสังเกตพื้นที่สีขาวกับพื้นที่สีเทา พื้นที่สีขาวด้านบนคือพื้นที่จินตนาการ พื้นที่สีเทาก็คือ perception หรือโลกความเป็นจริง แต่จะเห็นว่ากลุ่มคนที่อยู่สองฝั่ง ฝั่ง Artist คือคนที่สร้างงานกับ Fan อาจจะเรียกว่าคือคนที่บริโภคงาน จะเห็นว่าคนทั้งสองฝั่งอยู่ระหว่างสองพื้นที่ พวกเขายืนทับอยู่ตรงเส้นที่กั้นระหว่าง imagination กับ perception และก็ไม่เคยเคลื่อนย้าย อยู่ตรงนั้นตลอดเวลา สิ่งที่ทำก็คือ ถ้าดูในแผนภูมิและดูตามตัวเลข ชั้นที่ ๑ ในสถานที่จริงต้องทำให้เกิดงานสร้างสรรค์ก่อน ชั้นที่ ๒ คือคนที่สร้างสรรค์ก็สร้างขึ้นมาจากอ้างอิงกับสถานที่จริง ผลผลิตของการสร้างที่ว่าก็จะกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า imaginary place แล้วก็จะถูกนำไปใช้โดยวิธีการของแฟนอีกที แล้วแฟนก็จะเดินทางไปยังสถานที่จริงซึ่งเป็น imaginary place ไปแล้ว ความน่าสนใจคือ แฟนกลับไปสถานที่จริงทำไม ในเมื่อถูกทำให้ไม่จริงไปแล้ว แล้วสิ่งที่เสพคือรูปแบบที่ไม่จริงต่างหาก เราไปสถานที่จริงเพื่อทำให้มันไม่จริง เพื่อกลับไปยืนยันจินตนาการ

เพราะฉะนั้นมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายาไม่ได้มีอยู่ในโลกความเป็นจริงแล้ว กลายเป็น imaginary place ตั้งแต่เปิดสไลด์แรกแล้ว ความน่าสนใจก็คือ กรณีมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ก็ไม่ได้ปิดบังอำพรางว่า MAME คนเขียนนวนิยายที่กลายเป็นซีรีส์เรื่อง *บังเอิญรัก* หรืออีกเรื่องหนึ่งที่มีชื่อเสียงคือ *เกลียดคนมาเป็นที่รักกันซะดี ๆ* หรือ *TharnType the Series* (ออกอากาศครั้งแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒) MAME เป็นศิษย์เก่าคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยก็เอาไปโปรโมต มี publicity ค่อนข้างมาก และอยู่ในเพจ Mahidol Channel และ WeMahidol แปลว่า มหาวิทยาลัยก็บอกโลกว่า คน ๆ นี้สร้างผลงานโดยอ้างอิงจากประสบการณ์ตรงจากที่เคยเรียนอยู่มหิดลเช่นเดียวกับการถ่ายทำ ความน่าสนใจของ MAME คือเขียนนวนิยายโดยอ้างอิงกับสถานที่ พอเธอกลายเป็นคนทำซีรีส์หรือคนที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการทำซีรีส์ ก็กลับมาถ่ายทำที่มหิดลเหมือนกัน

ตอนธารไทป์ก็ถ่ายที่นี้ แปลว่าก็ย้อนกลับมาตรงนี้อีก ถ้าคิดตามแผนภูมิ
ตัวสถานที่จริงที่เข้าไปอยู่ในประสบการณ์ตรงของนักเขียน เขาเขียนเป็น
ตัวหนังสือออกมา และตัวหนังสือที่ว่าก็กลายเป็นซีรีส์ ซีรีส์ที่ว่าก็เป็นสิ่งที่
ชักจูงให้คนดู หรือกลุ่มแฟนคลับมายังสถานที่จริง

ลักษณะที่เราจะเชื่อได้ว่ามันอ้างอิงจากสถานที่จริงคืออย่างไร คน
มหิตลตอบได้ใหม่ว่า คณะวิศวกรรมศาสตร์มี ๓ ตึกจริงหรือเปล่า
เพราะฉะนั้นดูแล้วก็จะรู้ว่ามันมี ๓ ตึกจริง (ในเวลาที่นวนิยายเรื่องนี้เขียน
ขึ้นครั้งแรก) แปลว่ามันโยงกับสถานที่จริง แต่สถานที่ตรงนี้ไม่ได้มีอยู่จริง
เพราะอยู่ในสภาพตัวอักษรสีดำบนหน้ากระดาษสีขาวเท่านั้น แต่ทำไมถึงรู้
ว่าจริง เพราะว่ามีประสบการณ์ตรง หรือจากข้อความในนวนิยาย: “เวลานี้
พีทกำลังนั่งตัวแข็งอยู่บนรถรางของมหาวิทยาลัย ช่าง ๆ กันก็มีนักบอล
ตัวเล็กนั่งอยู่ด้านนอก” (หน้า ๒๖) ในนวนิยายทั้งเรื่องไม่ได้มีคำว่า “มหิตล”
ปรากฏเลย แต่ว่ารถโดยสารสวัสดิการในมหาวิทยาลัย ไม่ใช่ทุกที่เรียกว่า
รถราง บางที่เรียกว่า รถไฟฟ้า หรือมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งย่านทุ่งบางเขน
เรียกว่า รถตะลัย แต่เดิมเป็นรถเหมือนรถบัส รถเมล์ แล้วก็เปลี่ยนเป็น
๒ รูปแบบ คือเหมือนรถรางที่มหิตลและรถติดแอร์ แต่ยังเรียกแบบเดิมคือ
รถตะลัย

กลับมาที่เรื่องรถราง พอนวนิยายเรียกรถราง ก็ต้องจำกัดให้แคบ
ลงว่าคือที่ไหน ถ้าเป็นคนที่ไม่อ่านก็จะโยงกับมหาวิทยาลัยมหิตลทันที รถราง
ที่ไม่มีราง รูปพรรณสัณฐานทำให้นึกถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เรามีรถ
โดยสารมีลักษณะแบบนั้นก็เลยเรียกรถราง MAME คนเขียนเคยเห็นคน
นั่งบนรถรางแล้วก็เอามาเขียน พอเป็นตัวอักษรก็สร้างเป็นภาพขึ้นมา จะ
เห็นว่าพีทมองเฝ้าด้วยความรู้สึกหวานซึ่ง บนถนนแคบ ๆ ตรงฝั่งตึกเก่าของ
คณะฯ ที่รถหลักกันไปมา อันนี้เป็นฉากที่เอนั่งรถไฟส่งพีทที่ IC เพราะพีทนั่ง
รถรางไม่เป็น รถรางไม่ได้จับที่ตัวอักษรกลายเป็นภาพ แต่ทำต่ออีก

อย่างในกรณีในเฟซบุ๊ก แพนยังไม่ได้เดินทางมาที่มิดิลเลย แต่แพนนำภาพรอรานนั้นไปผลิตซ้ำ แล้วก็บอกว่าฉากนักรอราน “เปรียบดังพระนางชมตลาด” แล้วเขาก็เล่นสนุกกันบนรอราน อันนี้แสดงให้เห็นว่ามันเคลื่อนออกจากตัวพื้นที่จริงออกไปเรื่อย ๆ แต่ยังคงอยู่กับพื้นที่จริง เป็น material-symbolic references แต่ตัว material มันเคลื่อนออกไปเรื่อย ๆ กลายเป็น symbolic มากขึ้นเรื่อย ๆ พอเป็น symbolic มากขึ้น มันก็ต้องหาทางกลับมาเป็น material แต่ว่าเป็น material ในเชิง symbolic อันนี้คือความประหลาดของมัน เพราะฉะนั้นเราก็รวมตัวกันดีกว่า ไปตามรอยซีรีส์ บังเอิญรักที่มิดิล จากภาพในสไลด์ โปรดส์เกิดปีคือ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ สาเหตุที่เกิดกิจกรรมตามรอยขึ้นเพราะว่าซีรีส์ฉายทาง LINE TV จบแล้วตอนปลายปี ๒๕๖๑ หลังจากนั้น ถ้าอธิบายแบบ Reijnders มหาวิทยาลัยมิดิลจึงไม่ใช่สถานที่จริงแล้ว แต่มีสถานะเป็น place of imagination กลุ่มแพนหาทางออกอยู่ จะทำอย่างไรเมื่อไม่มีซีรีส์ให้ดูแล้วคือถ้าดูซีรีส์เนื้อเรื่องก็ไม่เดินไปข้างหน้าแล้ว ต้องกลับไปดูของเก่า เพราะฉะนั้นมีอะไรที่สามารถเอามาเสกต่อได้ หรือประกอบความทรงจำเกี่ยวกับซีรีส์เอาไว้ได้ สุดท้ายก็คือการเดินทางมาที่มิดิล ศาลายานั่นเอง

อันหนึ่งที่น่าสนใจที่ทำให้มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวแบบตามรอยเพราะเป็นสถานที่ที่เปิด หมายถึงตามถนนหนทาง ไม่ใช่ที่ตึกอาคาร มหาวิทยาลัยไม่ใช่พื้นที่ปิดแต่เป็นพื้นที่มหาชน จึงเป็นพื้นที่ที่เชื้อเชิญให้คนเข้ามาเขียนความหมายที่เกี่ยวกับตัวเองได้ มีหน้าแบบ material symbolic แบบที่กล่าวคือ เชื่อมคนเข้ากับสถานที่จริงอย่างไรก็ตาม ในจุดที่เราพูดถึงซีรีส์อาจจะไม่ใช่มหาวิทยาลัยมิดิลแล้ว แต่เป็นมหาวิทยาลัยที่เอ็กซิทจาก บังเอิญรัก ได้พบกัน ความหมายของมหาวิทยาลัยมิดิลค่อย ๆ สลายลงไปเรื่อย ๆ อันนี้คือความน่าสนใจ เพราะว่ามันนอกจากตามไปมหาวิทยาลัยมิดิลแล้ว ยังตามไปมหาวิทยาลัย

กรุงเทพด้วย มีกลุ่มแฟนเช็กอินที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพผ่านโซเชี่ยลมีเดียในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน มีการนำภาพจากซีรีส์ไปทาบกับสถานที่จริง อันนี้ไม่เกี่ยวกับบทคิดแล้ว แต่เป็นมหาวิทยาลัยของเอ็กกับพีท กลุ่มแฟนได้ขู่ว่าจะเดินทางไปยังสถานที่ที่เอ็กกับพีทเจอกัน โดยที่ไม่มีเอ็กกับพีทอยู่ตรงนั้น เป็นจินตนาการล้วน ๆ ดังนั้น ตัวพื้นที่ ความหมายดั้งเดิมของมัน ความเป็น physical space ถูกลบออก และเขียนขึ้นใหม่โดยคนที่ไปเยือน แปลว่า ในมุมมองแฟนซีรีส์วาย ตัวมหาวิทยาลัยไม่ได้มีความหมายในตัวเองแต่แรกถ้าไม่มีเหตุการณ์ในซีรีส์เกิดขึ้น แปลว่าสถานที่ถูกเขียนขึ้นใหม่

ลองย้อนกลับมาคิดถึงเส้นทางของมัน สถานที่จริงสร้างแรงบันดาลใจให้นักเขียน นักเขียนเขียนหนังสือ หนังสือกลายเป็นซีรีส์ พอเป็นซีรีส์คนกลับไปเยือนสถานที่จริง เพื่อทำซ้ำหรือแสดงจำลองภาพในซีรีส์ ขณะเดียวกันภาพในซีรีส์ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของแฟนฟิก (fan fiction) หรือแฟนอาร์ตที่สร้างสรรค์ใหม่โดยแฟน เพราะฉะนั้นพื้นที่จึงถูกย่อยสลายและปลูกสร้างขึ้นใหม่เรื่อย ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ อันนี้คือประเด็นหลักของการบรรยายวันนี้ ถ้าพูดถึง place of imagination ตัว imagination เป็นสิ่งที่มีพลังมากกว่า place เพราะ imagination ทำให้เกิด place ขึ้นใหม่ได้ นับครั้งไม่ถ้วน

อย่างที่พูดไว้ตอนแรกว่ามหาวิทยาลัยก็รู้สึกภาคภูมิใจที่มีซีรีส์มาใช้เป็นสถานที่ถ่ายทำ นอกจากจะต้องโปรโมตว่ามหาวิทยาลัยมีความดีเด่นเสียทุกอย่าง อยู่ในระดับไหนของไทยและของโลก มหาวิทยาลัยก็มีซีรีส์มาถ่ายทำด้วย และแสดงออกในนามมหาวิทยาลัยด้วย โปรดสังเกตคำบรรยายโพสต์หรือแคปชั่น

ลองวิเคราะห์จากตัวอย่างนี้ดู ตอนแรกคนไปสถานที่จริงเพื่อตามหาสิ่งที่อยู่ในซีรีส์ แต่ครั้งนี้คนกลับไปดูซีรีส์เพื่อตามหาสถานที่จริง เช่น “หอ 2...ใจ คิดถึง” อันนี้คือสิ่งที่ Reijnders บอกตอนแรก points of reference ไม่รู้จะหาจากไหน ไม่ได้กลับไปมหาวิทยาลัยหลังเรียนจบ ก็มามหาวิทยาลัยทิพย์ด้วยการดูซีรีส์ แล้วถ้าเกิดมีซีรีส์หรือหนังมาถ่ายที่ที่เราเคยเรียนสมองของเราจะมองหาโดยปริยาย และคิดว่านั่นมันคุ้น คือตรงไหนและต้องคิดให้ออกจนได้ เพราะฉะนั้นพื้นที่จินตนาการอาจทำงานได้หลายแบบ คนไปสถานที่จริงเพื่อโยงกับโลกจินตนาการ หรือคนเข้าไปในโลกจินตนาการเพื่อโยงกลับมาหาสถานที่จริง แต่โดยปริยายในการทำงานทั้งสองแบบ สถานที่จริงไม่จริงอีกแล้ว

เข้าสู่อีกส่วนหนึ่งของการบรรยายตัวอย่างนี้มาจากเรื่อง *SOTUS S the Series* (ออกอากาศครั้งแรกในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐) ที่อาทิตย์กับน้องก้องภพ ช่วงท้าย ๆ เรื่องที่อาทิตย์กลับไปมหาวิทยาลัยพร้อมก้องภพ เพราะน้องเรียนจบแล้ว ที่อาทิตย์อาวุโสกว่าน้องก้องภพสองปี ก้องภพจะขนของออกจากหอ ที่อาทิตย์ก็ไปช่วยในฐานะแฟนที่ดี แล้วที่อาทิตย์ก็รำพึงขึ้นมาว่า “ผมไม่ได้กลับมาที่นี้นานแล้ว แต่ความรู้สึกที่ผมได้กลับมาเนี่ย ยังมันก็ยังเหมือนเดิม มันยังคงเป็นที่ที่ทำให้ผมสบายใจ เวลาได้อยู่ใกล้ ๆ คุณมั้ง” (ที่อาทิตย์, *SOTUS S the Series*)

ความน่าสนใจคือ สองคนนี้เป็นแฟนกัน เวลาไม่ได้อยู่มหาวิทยาลัย พวกเขาก็อยู่ด้วยกัน เวลาอยู่หอนอกหรือคอนโดก็อยู่ด้วยกัน ตอนขับรถมาก็ขับรถมาด้วยกัน ไปฝึกงาน ก้องภพก็เลือกบริษัทเดียวกันกับที่อาทิตย์ทำงาน แต่ไม่เหมือนอยู่ด้วยกันในมหาวิทยาลัย เพราะ material-symbolic พวกเขพบกันในมหาวิทยาลัย ความรักก่อตัวขึ้นในมหาวิทยาลัย นี่คือสิ่งที่ตัวละครเขียนความหมายของมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่สำหรับเขาหรือคู่ของเขา โดยเฉพาะ

สิ่งที่ก้องภพทำในการมาเยือนครั้งนี้คือ ถ่ายรูปสถานที่ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยเก็บไว้ แล้วพี่อาทิตย์ก็เดินตามไปด้วย สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ถ้าสังเกต เราจะเห็นว่าพี่อาทิตย์จะเดินตามหลัง แล้วเหลียวมองกลับไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพราะคือการ look back คือการมองย้อนกลับไป สิ่งที่เขาเห็นคือภาพในอดีตสมัยที่เขาเป็นพี่วีก มีตึกที่ iconic ดูแล้วจะรู้ว่าถ่ายทำที่ มหาวิทยาลัยรังสิต แต่มองไม่เห็นตึก มองเห็นแต่ภาพอดีตที่ iconic กว่า

ที่ยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูด โปรดสังเกตว่า ความพิเศษอย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัยนอกจากเป็นพื้นที่เปิดที่ใครจะเข้ามาก็ได้แล้ว ถ้าเกิดว่าเราเป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยนั้น เวลาเราไปมหาวิทยาลัยสิ่งที่เราไปตามหาคือช่วงเวลาของเรา เคยสังเกตไหมเวลาเรากลับไปมหาวิทยาลัยมักจะรู้สึกว่า มุมนี้มันหายไปไหน โต๊ะตัวนั้นทาสีใหม่แล้ว อาจารย์ที่สอนวิชานั้นเกษียณไปแล้วหรือ เพราะฉะนั้นทุกโหมดยของการกลับไปเยี่ยมคือ reference เป็นการอ้างอิงความทรงจำ-ประสบการณ์ใหม่ เชื่อมกันตลอดไม่มีโหมดยอื่นเลยแล้วเป็นไปโดยอัตโนมัติด้วย เพราะเราคือคนในชุมชนความทรงจำนั้น นี่คือ place หรือ site of imagination ความทรงจำ-ประสบการณ์ใหม่ถูกเขียน

ความหมายตอบโต้กันโดยตลอด และแม้สถานที่ที่จะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่จินตนาการจะเชื่อมเรากับพื้นที่เดิม ที่หยุดนิ่ง ที่เคยเป็นของเรา นี่คือสาเหตุของมหาวิทยาลัยที่เป็นพื้นที่พิเศษ

ในกรณีซีรียส์วาย เวลาที่เราชมก็จะเห็นว่าถ่ายให้เห็น physical space ของมหาวิทยาลัยแต่ทำให้เกิดความฉงนว่าคือที่ไหนกันแน่ อันนี้ก็เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง สำหรับซีรียส์วายมีคนเคยถามว่า ทำไมซีรียส์วายไทยหรือนวนิยายวายไทยนิยมใช้ฉากท้องเรื่องเป็นมหาวิทยาลัย คำตอบที่ผมพอให้ได้คือ ผมคิดว่า มหาวิทยาลัยเป็นองค์ประกอบหลักในประสบการณ์ร่วมของชนชั้นกลาง ถ้าเราเป็นชนชั้นกลางในประเทศไทยเราย่อมถูกผลักดันให้เข้าสู่มหาวิทยาลัย และชนชั้นกลางก็คือกลุ่มหลักที่ชมซีรียส์วาย (เข้าถึงการเล่าเรื่องข้ามสื่อหลากหลายแขนงของซีรียส์วาย และมีทุนทางเศรษฐกิจในการติดตามอุตสาหกรรมวาย) จึงน่าจะเป็นสิ่งที่เชื่อมกันได้ ลองคิดกลับกันตอนนี้มีซีรียส์วายที่ผูกเรื่องให้เป็นครอบครัว สมมติว่าเป็นครอบครัวหมดทุกเรื่องเลย แล้วเราจะดูไหม จะขายเราได้ไหม ก็เปลี่ยนดอยไปเรื่อย ๆ ไม่ให้ซ้ำ แล้วเราจะดูด้วยความรู้สึกแบบไหน เพราะฉะนั้นในฐานะผู้ชมชนชั้นกลาง เราก็จะรู้สึกดีกับสิ่งที่เรารู้จัก มีรับน้อง มีการประกวดดาวเดือนแล้วก็ถูกประทุงเรื่อง beauty privilege มันคือสิ่งที่ชนชั้นกลางทาบเทียบตนเองลงไปได้ นั่นอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ซีรียส์วายและนวนิยายวายนิยมใช้ฉากมหาวิทยาลัย

นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยยังเป็นเสมือนพื้นที่เปลี่ยนผ่าน เป็น transition ก่อนจะก้าวสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องรับผิดชอบตนเองมากกว่า การแสวงหาความหมายหรือการทำความเข้าใจความรักโรแมนติกของตนเอง กรณี *SOTUS S the Series* จะเห็นชัดเจนว่าซีรียส์มีความวิตกกระวนกระวายกับความเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน และในสถานที่ทำงานก็เต็มไปด้วย

ด้วยผู้คนที่เป็นพิษ ทำให้ตัวละครหวนหาชีวิตมหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการอยู่เสมอ

ตอนนี้จะขอเข้าสู่ส่วนสุดท้าย มหาวิทยาลัยในช่วง Y Boom ของประเทศไทย เป็นช่วงที่เกิดขึ้นด้วยการมาถึงของช่องในโทรทัศน์ดิจิทัลจำนวนมาก *Love Sick the Series* เป็นซีรีส์ปี ๒๕๕๗ มี *SOTUS the Series* ปี ๒๕๕๙ แล้ว *เดือนเกี้ยวเดือน* ก็ออกมาปี ๒๕๖๐ *บังเอิญรัก* ออกมาปี ๒๕๖๑ ตอนนี้จำนวนซีรีส์วายที่สร้างอยู่ในปัจจุบันในแต่ละปีมีจำนวนมหาศาล ถ้ารวมทั้งของไทยและที่ฉายตามช่องทางหลากหลายหรือแพลตฟอร์มต่าง ๆ คิดว่าไม่นับร้อยเรื่อง ปัจจุบันซีรีส์วายมีให้ดูทั้ง ๗ วัน บางวันมี ๒-๓ เรื่อง แล้วมีทั้งเรื่องขนาดสั้น ขนาดยาว เรื่องที่รีบูตหรือเป็น spin-off เวลาในแต่วันดูซีรีส์วายต่อเนื่องจนหมดวัน โดยไม่ต้องทำอย่างอื่นก็ได้

ข้อถกเถียงในช่วงท้ายของการบรรยายพิเศษนี้คือ ทำไมมหาวิทยาลัยไทย กลายเป็น Y Space หรือ Y Place คือเป็น space ก่อนแล้วค่อยยกระดับเป็น place มีความหมายที่ถูกเขียนใหม่ เหตุเกิดจากวัฒนธรรม cute boy วัฒนธรรมที่มีหนุ่มหล่อปรากฏตัวในเว็บเพจหรือว่าบัญชีโซเชียลมีเดียต่าง ๆ ขยายตัวมากตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๕๐ ช่วงแรกเราเคยมี Chula Cute Boy มี TU Sexy Boy ปัจจุบันเรายังมี KU Sexy Boy (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) ช้างเผือกอยู่ในป่า (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) KKU Cool Boy (มหาวิทยาลัยขอนแก่น) และ KMITL Cute Boys (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง) เป็นต้น

ถ่ายกตัวอย่างให้ชัดกว่านั้น ยุคนี้ยังเป็นยุคแห่งการสร้างคอนเทนต์ด้วย ถ้าใครดู YouTube บ่อย ๆ หรือดู TikTok จะเห็นว่ามียูทูปเบอร์หรือ TikToker ไปตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในงานรับปริญญาบ้าง รับน้องบ้างที่มีการรวมตัวของผู้ชาย แล้วผู้สร้างคอนเทนต์ก็ถ่ายรูปผู้ชายหล่อ ๆ มารวมเป็น

collection กรณีตัวอย่างของเราในที่นี้คือช่อง YouTube ของฟรัง นริกุล เกตุประภากร นักแสดงจาก *Hormones the Series* ฟรังเข้าเรียนที่ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ เธอสร้างคอนเทนต์ระหว่างที่ไม่มีงานแสดง ในฐานะผู้สร้างคอนเทนต์ ฟรังแปลงตนเองให้เป็นคอนเทนต์ด้วย ถ่าย Vlog ถ่ายคลิป YouTube นี่คือนี่คือคลิปที่ฟรังพาทัวร์คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ ลงใน YouTube แต่ในบริบท Y Boom ก็ต้องเขียนทับลงไปด้วยว่า “ไปเดินเล่น คณะแพทย์ จุฬาฯ ตามรอยน้องฟรัง (เดี๋ยวมีอัลบั้มรูปที่ facebook Cute boy)”

ที่ปรากฏในคลิปคือนิสิตแพทย์ ในการจ้องมองแบบวายหรือ Y Gaze นิสิตนักศึกษาคณะแพทย์จะเป็นหญิงล้วนไม่ได้ คณะแพทย์ต้องมีแก๊งหมอลีออน (แบบในซีรีส์ *เดือนเกี้ยวเดือน*) มีแต่ผู้ชายเต็มไปหมด คณะวิศวะก็จะมีผู้หญิงจำนวนมากไม่ได้ ต้องมีลักษณะกระโดดไปทางผู้ชายล้วน นี่คือ Y Space เพราะฉะนั้นอะไรที่เป็นหญิงล้วนออกมาต้องถูกเขียนทับทันที เพราะมหาวิทยาลัยเป็น Y Space ไปแล้ว มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่จินตนาการ

ถามว่าสิ่งนี้ปรากฏในพื้นที่มหาวิทยาลัยมหิดลหรือไม่ ที่มหิดลเราก็มีในอดีต university ambassador ต้องเป็นชายหญิง แต่ตอนนี้มันไม่ได้มันต้องเป็นน้องมินกับน้องมาร์ก มินเรียนคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลแล้วมาร์กเรียนคณะทันตแพทย์ สองคนนี้มาจากคณะกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ เรียกว่ามีความมหิดลอย่างถึงที่สุด ที่น่าสนใจคือ มิน-มาร์กพาทัวร์แล้วจะเห็นว่าไม่ได้มีตอมเดียว มีหลายตอนที่สองคนนี้พาทัวร์ แต่จะบอกว่าไม่ถึงกับวายก็ได้ แต่บอกว่าเป็นโบรมานซ์ (bromance) คือเด็กหนุ่มสองคนเป็นรุ่นพี่รุ่นน้อง คนเป็นพี่พาน้องเดินทัวร์มหาวิทยาลัย

ประเด็นคือ หลักฐานเหล่านี้จะทำให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยเหมือนพื้นที่อื่น ๆ ที่เป็นพื้นที่จินตนาการได้ตามแนวคิดของ Reijnders ในความหมายที่ว่า นอกจากลักษณะทางกายภาพแล้ว สิ่งที่ทำให้พื้นที่มหาวิทยาลัยมีอยู่คือ การเขียนความหมายใหม่เข้าไปเรื่อย ๆ สิ่งทำให้สถานที่มีชีวิต จึงไม่ใช่แค่ชุมชนของคนเข้ามาในมหาวิทยาลัย ไม่ใช่คนจริง ๆ เท่านั้น แต่รวมถึงคนและชุมชนในโลกเสมือนด้วย นอกจากการมีอยู่ของชุมชนทำให้มหาวิทยาลัยยังมีอยู่และสร้างความหมายใหม่ ๆ ได้แล้ว อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความหมายแบบที่คนแต่ละคนสัมผัสมหาวิทยาลัยไม่เหมือนกัน แต่ละคนก็เขียนตัวเองเข้าไปในพื้นที่มหาวิทยาลัย ซีรีส์วายก็

เช่นเดียวกัน คนดูก็อย่างหนึ่ง ซีรีส์วายเป็นอย่างหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็มีบางอย่างเป็นพื้นที่ตรงกลางหรือ common ground

ประเด็นที่ต้องสังเกตอย่างยิ่งคือ มหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการแบบ Y Space ส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วง พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๓ แล้วทุกอย่างสะดุดไปในช่วง pandemic สิ่งที่น่าจะศึกษาต่อไปคือ การที่ตัวพื้นที่ถูก mobilize ออกจากพื้นที่จริงให้กลายเป็นพื้นที่จินตนาการมากยิ่งขึ้นในบริบท pandemic ที่ทุกคนต้องอยู่กับบ้าน น่าจะมีกรณีของพื้นที่แบบอื่น ๆ ด้วยนอกจากพื้นที่มหาวิทยาลัย ก็หวังว่าจะมีผู้นำไปศึกษาต่อโดยใช้การบรรยายพิเศษครั้งนี้เป็นฐานได้ ผมขอจบการบรรยายเพียงเท่านี้เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่ต้องการถามหรือแสดงความคิดเห็นครับ

คำถามท้ายการบรรยาย

คำถาม : อาจารย์บอกว่าชุมชนของผมเป็นชุมชน สังคม พื้นที่้องทั้งหลาย จริง ๆ ผมมีชุมชนที่มองไม่เห็นอีกชุมชนหนึ่ง อาจจะคนละชุมชนกับอาจารย์ เป็นชุมชนผีสาวเทวดา พอตื่นใจเรื่องแดรกคิวลาที่อาจารย์พูดถึง เป็นกรณีที่น่าสนใจเพราะกำลังทำวิจัยเรื่องผี เรื่อง Meta ghost ก็เป็นชุมชนที่มองไม่เห็น เรื่องแนวคิดการตามรอยเรื่องผี ในสังคมตะวันตกจะเห็นว่าเป็นตามรอยละคร ปราสาทผี พอมานในสังคมไทยเป็นเรื่องความเชื่อมากกว่า อยากให้อาจารย์ยกตัวอย่างว่าในสังคมไทยมีการท่องเที่ยวตามรอยวรรณกรรมผีที่เป็นตามรอยหนังผีที่ไม่ใช่เป็นตามรอยแบบเชิงมูเตลูว่ามีไหม เพราะพอเราจะคิดโปรเจกต์อยากให้เป็นเชิงสร้างสรรค์มากกว่าเป็นเชิงมูฯ

คำตอบ : ต้องขอโทษที่ยกตัวอย่างไทยไม่ได้ ขอยกตัวอย่างจากบริบทอังกฤษ ในปัจจุบันมีการท่องเที่ยวที่เรียกว่า Death Tourism และ Dark Tourism ซึ่งในบางบริบทมองว่าใกล้เคียงเหมือนกันมาก Death Tourism จะนำเที่ยวเรือนจำ สถานกักกัน ลานประหาร ส่วน Dark Tourism หรือ Ghost Tour มีอยู่แล้ว สามารถยกตัวอย่างได้เพราะเมืองที่เคยไปเรียนอยู่ เมืองเซนต์แอนดรูส์ (St Andrews) สกอตแลนด์เป็นเมืองที่มี Ghost Tour เป็นเมืองเก่า ความน่าสนใจคือไปถามผู้คนในเมืองเขาอาจจะไม่เจอผี อาจจะไม่มีเรื่องผีมาแชร์กับใคร แต่เรื่องผีมีอยู่เพราะว่ามีทัวร์วิธีการทัวร์คือไปตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีประวัติมีตำนาน และยื่นเล่าเรื่องตรงนั้นส่องไฟสลัวในความมืด

เซนต์แอนดรูส์เป็นเมืองศาสนา ความคิดเรื่องศาสนาก็เคยรุนแรง มีการเผาคนทั้งเป็นตามจุดต่าง ๆ ของเมืองเพราะความขัดแย้งทางความคิดเรื่องศาสนา ตามสถานที่เหล่านั้นก็จะมีป้ายแปะบอกไว้ ความน่าสนใจคือมีคำสาปของคนที่ถูกสังหารสาปไว้ต่าง ๆ กัน เช่น จุดหนึ่งตรงทางเข้า St. Salvator's Quad ซึ่งเป็นลานใหญ่ของมหาวิทยาลัย จะมีสัญลักษณ์ PH

เดินตามผู้นำทัวร์ เขาบอกตรงกับสิ่งที่นักศึกษาเล่ากันว่าตรงนี้มีคำสาป มีคนถูกเผาตรงนี้ ใครเหยียบตรงนี้จะเรียนไม่จบ แล้วถ้าใครบังเอิญไปเหยียบก็ ต้องไปจุ่มตัวเองลงใน North Sea ในวันแรกของเดือนพฤษภาคม

กรณี Ghost Tour จะมีแบบเดินตามชอกชอยเมือง กับอีกแบบคือ ที่พบในเอดิเนบระ (Edinburgh) เมืองหลวงของสกอตแลนด์คือแบบนั่งรถบัส แล้วรถบัสก็ทำเหมือนบ้านผีสิงเคลื่อนที่ นั่งไปแล้วก็จอดชี้ให้ดู กรณีที่อ้างถึง ไม่มีการมูฯ แต่เป็นการเล่าเรื่อง เป็น storytelling ล้วน ๆ และแน่นอนว่า ไกด์แต่งตัวเป็นผีบ้าง แต่งตัวเป็นแม่มดบ้าง หน้าที่หลักของไกด์คือต้องทำ หน้าที่หลอกหลอนเพราะเราอาจไม่ได้พบผีจริง ๆ ต้องสร้างบรรยากาศ แล้ว สถานที่ที่พาไปก็เป็นมุมเปลี่ยนแต่ไม่อันตราย บางทีก็พาเข้าไปเดินในซอย เล็ก ๆ ซึ่งจริง ๆ มีถนนตัดตรงให้เดินได้ก็จะเสี่ยงไม่ไปทางนั้น ต้องพาเข้าซอย แล้วไปโผล่ตรงที่ ๆ มีการเผา เพราะฉะนั้นตัวเรื่องก็ดี ตัวเส้นทางที่ออกแบบ ก็ดี มันคือบ้านผีสิงขายส่วน ในขณะที่บ้านผีสิงใช้ผีในการหลอกหลอน แต่ ว่า Dark Tourism ใช้เรื่องเล่าในการหลอกหลอน เป็นธุรกิจที่ทำรายได้ดี

คำถาม : นึกได้ว่าพื้นที่บางกอกน้อยมีตัวอย่างอันหนึ่งคือ ฉากของเรื่อง *คู่กรรม* แล้วปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวมาโดยที่ไกด์ญี่ปุ่นพามาเที่ยวที่โรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราชารุณย์ แล้วก็บอกว่าตรงนี้เป็นสถานียรถไฟบางกอกน้อยเดิม เป็นที่ที่โกโบริตาย แล้วก็ชี้ไปที่ตลาดศาลาน้ำร้อน ก็บอกว่าบ้านของอังศุมาลินก็อยู่แถว ๆ นี้ ซึ่งไม่น่าใช่สักอย่าง แต่ที่น่าสนใจก็คือมีคุณยายคนหนึ่งเดินมาแล้วบอกว่า ตอนที่ยายยังเด็ก ๆ ยายเห็นเห็นยายอ้งด้วย ไม่แน่ใจว่ายายจัดตั้งหรือว่ายายอยากมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

คำตอบ : ที่น่าคิดคือ ในเวลาที่พูดว่าไม่น่าใช่ แต่วินาทีต่อมาก็คิดว่าจะใช้ก็ได้เหมือนกัน เพราะว่า *คู่กรรม* เองก็เป็นเรื่องแต่ง เป็น place of

imagination แล้วตัวสถานที่จริง ๆ ก็ไม่มีแล้วด้วย อยู่ตรงไหนก็ไม่รู้ ความหมายลอยคว้างอยู่ แต่มันมีประโยชน์ตรงนั้น และมันถูกขายและถูกเขียนความหมายใหม่ทับลงไป ถ้าพูดด้วยภาษาเช่นนี้จะบอกว่าเป็น Palimpsest คือการเขียนทับความหมายลงไป เพราะฉะนั้นแนวคิดนี้เอาไปใช้ได้ ในความหมายว่าพื้นที่จริงไม่มีอยู่แล้วหรือไม่มี ความหมายในตัวเอง พื้นที่มีอยู่ได้ด้วยการเขียนทับลงไป ซึ่งใครก็ย่อมเขียนได้

คำถาม : ขอแชร์ประสบการณ์แล้วกันนะครับ มีโอกาสได้ดูซีรีส์ รวยบ้าง มีเพื่อนคนหนึ่งเป็นสาวรวย เธอถ่ายรูปเรื่อง *ThamType the Series* ลงในทวิตเตอร์ แล้วแท็กนักแสดง มิว ศุภศิษฏ์ จงชีวิวัฒน์ แล้วเขียนแคปชั่นว่า “สถานที่นี้ที่มิวจำได้ไหม มันมีความทรงจำของเราหลาย” แล้วเขาก็มาตอบว่า “จำได้ครับ มีความสุขหลาย” วันนี้มาฟังอาจารย์ก็เข้าใจประเด็นเลยว่า place of imagination ไม่ใช่พื้นที่ของแฟนคลับอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ของนักแสดงและแฟนคลับ เป็นพื้นที่ตรงกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นความทรงจำร่วมกัน

คำตอบ : ถูกต้องที่สุดครับ แต่พื้นที่ผ่านภาพในทวิตเตอร์ตรงนั้นความเป็นมหาวิทยาลัยมหิดลถูกถอดออกไปแล้วด้วย ในขณะที่เขาสื่อสารกันอยู่มหาวิทยาลัยมหิดลไม่อยู่แล้ว แต่เป็นสถานที่ที่มิวได้พบกอล์ฟ (คนาวุฒิ ไตรพิพัฒน์พงษ์) และสร้างความสุขความทรงจำร่วมกัน แล้วถูกให้ความหมายใหม่เป็นพื้นที่จินตนาการ จนนำไปสู่การถ่ายภาพเพื่อไปลงทวิตเตอร์แล้วแท็กนักแสดง คำถามนี้จึงช่วยยืนยันข้อเสนอของการบรรยายในวันนี้ได้เป็นอย่างดี ขอบขอบคุณครับ

ศาลาเสวนา ล้อมวงชวนคุย

“ศาลา-นครปฐมในวรรณกรรม

พื้นที่กับความทรงจำในลือบันเทิง”^{๑๐}

ร่วมเสวนาโดย

รศ.ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ^{๑๑}

ผศ.ดร.วีรวัฒน์ อินทรพร^{๑๒}

คุณอมราพร แผ่นดินทอง^{๑๓}

คุณชลิตา เอื้อบำรุงจิต^{๑๔}

ดำเนินรายการโดย

ผศ.ดร.อภิรักษ์ณัฏฐ์ เกษมผลกุล^{๑๕}

สวัสดีทุกท่านนะครับ วันนี้ก็เป็นงานเล่าขานตำนานศาลาครั้งที่ ๑๖ สืบเนื่องจากหัวข้อ “ศาลา-นครปฐมในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในลือบันเทิง” ต่อจากที่อาจารย์นันทนัยได้บรรยายนำไปเมื่อสักครู่ จะเห็นว่าเรื่องพื้นที่กับจินตนาการทั้งหลายมีความน่าสนใจมาก ในพื้นที่

^{๑๐} การเสวนา “ศาลา - นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย” ในโครงการเล่าขานตำนานศาลา ครั้งที่ ๑๖ ตอน “ศาลา - นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย” ในวันพุธที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕ ณ ห้อง ๒๑๗ อาคารสิริวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

^{๑๑} ผู้แต่งเรื่องสั้น แม่น้ำบ้านยาย - นครชัยศรี, อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

^{๑๒} นักวิชาการด้านวรรณกรรม - วรรณคดีศึกษา, อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^{๑๓} ผู้เขียนบท Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย

^{๑๔} ผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)

^{๑๕} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ศาลา-นครปฐมก็เป็นพื้นที่ในฉากวรรณกรรมหรือการถ่ายทำสื่อบันเทิง เยอะมาก แล้วไม่กี่วันนี้พี่วันชัย (วันชัย สวัสดิ์แดง) ผู้ได้รับรางวัลศาลาสดุดีก็โพสต์ว่ามิซึริสมาถ่ายที่ตลาดน้ำศาลาติน ก็พบว่าพื้นที่ของเราเป็นพื้นที่ที่อยู่ในสื่อบันเทิงค่อนข้างเยอะเหมือนกัน

วันนี้ได้รับเกียรติจากวิทยากรซึ่งมากความสามารถทุกท่าน ขออนุญาตแนะนำวิทยากรท่านแรก รองศาสตราจารย์ ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ถ้าทราบผลงานของอาจารย์จะพบว่าอาจารย์มีความสนใจเป็นนักวิจัยด้านพฤติกรรมวิทยา ปักษีวิทยา งานของอาจารย์ก็จะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของควายช้าง พฤติกรรมของการเปรียบเทียบระหว่างนกแว่นสีน้ำตาลกับนกแว่นสีเทา จะเห็นว่างานอาจารย์น่าสนใจในเชิงชีววิทยามาก ในขณะทำงานเขียนของอาจารย์ อาจารย์เขียนเรื่อง “แม่น้ำบ้านยาย” “ระลึกรักทำ” รวมถึงอาจารย์มีส่วนร่วมในการเขียนบทเรื่อง “อิราชาเจ้าจอมสยาม” ร่วมกับคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ เมื่อพิจารณานามสกุลของของอาจารย์ก็พบว่าอาจารย์อยู่แวดวงนักเขียนอยู่แล้วและอาจารย์ก็มีผลงานมากมาย

วิทยากรท่านต่อไปคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ อินทรพร อาจารย์สำเร็จอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จากภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์เป็นอดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นกรรมการสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ อาจารย์มีผลงานมากมายโดยเฉพาะตำราวรรณคดีวิจารณ์ ผลงานวิจัยล่าสุดคือเรื่อง “สามกรุง พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ลักษณะเด่นในฐานะกวีวิจนะ”

วิทยากรอีกท่านหนึ่งคือ คุณอมราพร แผ่นดินทอง นักเขียนบทและอาจารย์สอนเขียนบทภาพยนตร์ เป็นผู้อยู่เบื้องหลังหนังในดวงใจหลายเรื่องของเรา เช่น “แฟนฉัน” “Season Change” “ATM เออร์รักเออเร่อ” คุณอมราพรสำเร็จการศึกษาจากคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง เอกภววิทยา มีผลงานของค่าย GDH มากมายที่เป็นที่รู้จัก และยังเป็นอาจารย์พิเศษในหลายมหาวิทยาลัย

วิทยากรท่านสุดท้ายคือ คุณชลิดา เอื้อบำรุงจิต ผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ให้เกียรติมาในวันนี้ คุณชลิดา สำเร็จการศึกษาด้าน Film Archive โดยเฉพาะจากประเทศอังกฤษ คุณชลิดาเป็นนักวิจารณ์ภาพยนตร์ ทำงานเบื้องหลังอยู่มูลนิธิหนังไทยและร่วมบริหารหอภาพยนตร์ จนในที่สุดก็เป็นรองผู้อำนวยการและเป็นผู้บริหารหอภาพยนตร์ในที่สุด มีความเชี่ยวชาญด้านภาพยนตร์ไทยเป็นอย่างยิ่ง

“นครชัยศรี” ในความทรงจำจาก “แม่น้ำบ้านยาย”

รองศาสตราจารย์ ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ

สวัสดีครับ ผมเป็นคนนครชัยศรีทั้งตระกูล ตา ยาย ย่าเป็นคนนครชัยศรี ปู่เป็นคนจีน เติบโตมาเห็นตั้งแต่เล็กเพราะว่าบ้านคุณยายของผมอยู่คลองเจดีย์บูชาติดแม่น้ำ ผมเติบโตมาป่าเลี้ยมาตั้งแต่เล็ก ๆ ท่านก็สั่งสอนทำให้ได้รับความรู้ระดับพื้นบ้านจากคนที่บ้านหลาย ๆ ท่าน ทั้งสอนทั้งทำให้ดูอบรมมาเราก็ได้รับติเตียน พอเติบโตขึ้นไปทำงานที่อื่น น้องก็บอกว่าให้เขียนประสบการณ์เก่า ๆ เพราะน้องเกิดห่างจากผมหลายปี เขาโตไม่ทันป่าผมก็เลยเขียน นั่งนึกถึงสิ่งเก่า ๆ ที่ได้รับรู้มา ซึ่งฉากของแม่น้ำบ้านยายก็จะมีที่บ้าน มีตลาดต้นสน มีท่านบ้าง ตอนนั้นท่านยังไม่มีอะไร ยังไม่ได้รุ่งเรืองขนาดนี้ ไม่ได้มีเขื่อนแบบนี้ ขึ้นท่าต้องอยู่ในโป๊ะแล้วเดินขึ้นไป แล้วก็รวมหลายอย่างที่ประทับใจ วัดต่าง ๆ บ้านผมศรัทธาวัดกลางบางแก้ว มาตั้งแต่หลวงปู่เพิ่ม หลวงปู่บน ป้าท่านเล่าให้ฟัง ส่วนผมเกิดมาก็เห็นหลวงปู่เพิ่มแล้ว นอกจากนี้ก็มีวัดใหม่ วัดตุ๊กตา วัดแคก็เป็นอีกวัดที่ศรัทธาวันก่อนเข้าไปวัดแคก็เปลี่ยนไปเยอะ สมัยก่อนมีต้นพิกุลใหญ่ ๆ อยู่ต้นหนึ่ง วัดสัมปทวน วัดกลางคูเวียง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้อยากจะเขียนเรื่องเหล่านี้ ซึ่งก็จะค่อย ๆ หายไปเรื่อย ๆ มาบัดนี้ตลาดต้นสนก็แทบจะไม่เหลือแล้ว

เหมือนกัน หายไปเยอะจากที่เคยรุ่งเรืองมีของขายเยอะแยะ ตอนนี้นี้ก็จะร้างลาไป แต่ก็เป็นวัฏจักร มีมา เจริญและก็ค่อย ๆ ร่วงโรยไป

ฉากหลัง “นครชัยศรี”

รองศาสตราจารย์ ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ

เพราะเป็นฉากที่เราโตมา เห็นมาตั้งแต่เล็ก ๆ ประทับใจกับที่นั่น และจะมีฉากหนึ่งที่ถ้าคนไปตามก็อาจจะหาไม่เจอหรือไม่รู้จักก็คือ ตลาดต้นสนหรือโรงคราม ตอนนี้อยู่ที่อำเภอสามพราน เคยดูรูปจากในอินเทอร์เน็ต เห็นแล้วก็ตกใจ ร้างไปเลย แลวนั้นเคยมีญาติอยู่เยอะเลย แล้วเคยไปวิ่งเล่น เคยไปซื้อของ ก็หายไปหมด โรงครามก็ไม่มีอยู่หรือเปล่า โรงครามช่วงเวลาที่เขาเอาผ้าลงมาซักที่ น้ำก็เป็นสีน้ำเงินทั้งคลอง และอีกสิ่งทีนึกถึงคือ สมาชิกตลาดต้นสนจะเหลืออยู่สักกี่ท่าน

“นครชัยศรี” ในความทรงจำวัยเยาว์

รองศาสตราจารย์ ดร.นริทธิ์ สีตะสุวรรณ

ฉากที่ปรากฏในหนังสือเป็นฉากจริง เป็นเรื่องจริง แต่ไม่ได้เอ่ยชื่อบุคคลทั้งหมด ซึ่งจริง ๆ ผมไม่ได้อยู่ประจำที่นครชัยศรี ผมอยู่ที่กรุงเทพฯ เพราะพ่อแม่ทำงานกรุงเทพฯ แล้วก็มีป้าก็มาช่วยเลี้ยงผม มาอยู่ด้วยที่กรุงเทพฯ บ้าง แต่ความจริงท่านอยู่นครชัยศรี เพราะฉะนั้นเสาร์อาทิตย์ ท่านก็จะพาไปนครชัยศรี พามาขึ้นรถไฟที่บางกอกน้อย นั่งรถเมล์ต่อรถไฟ แล้วก็ขึ้นรถไฟไปเรื่อย ๆ มาลงที่สถานีนครชัยศรี แต่ก่อนก็จะนั่งสถานีไปด้วยต้องนั่งผ่านหลายสถานี ผ่านตั้งแต่บางระมาด ตลิ่งชัน ไปเรื่อย ๆ ส่วนมากก็จะขึ้นรถไฟบ้านโป่งเป็นหัวรถจักรดีเซล บางครั้งอาจไม่ทันรถบ้านโป่งก็จะนั่งรถที่วิ่งยาวกว่านั้น เช่น รถเพชร (เพชรบุรี) รถน้ำตก ซึ่งรถเพชรรถน้ำตก มักจะนำด้วยรถจักรไอน้ำก็ลากไป เวลานั้นป้าก็จะให้ระวังลูกไฟจะกระเด็นมาใส่ หมายถึงเวลาที่นั่งโบกี้หน้าที่ใกล้หัวรถจักรก็จะมีลูกไฟออกมา

นั่งรถมาลงที่นครชัยศรี แล้วนั่งเรือจ้างจากสถานีนครชัยศรีมาที่บ้านยาย แต่เดี๋ยวนี้สถานีรถไฟนครชัยศรีแทบไม่มีรถจอด เลยไปหมดเลย ไปจอดจั่วราย แล้วข้ามไปนครปฐมเลย ก็น่าเสียดาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

เพราะฉะนั้นในความทรงจำของอาจารย์ นครชัยศรีเหมือนเป็นบ้านสวนที่อาจารย์จะไปช่วงเสาร์อาทิตย์แล้วก็วันหยุด ทั้งหมดก็เลยนำมาสู่การถ่ายทอดเป็นงานเขียน และทราบจากอาจารย์วิวัฒน์ว่าหนังสือแม่น้ำบ้านยายได้รับให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของวิชาภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในช่วงแรกก็ขอขอบพระคุณอาจารย์นริทธิ์ที่พ่าย้อนความทรงจำไปสู่เรื่องแม่น้ำบ้านยายและเรื่องระลึคนึกทำ ถ้าใครมีโอกาสได้ไปอ่านซึ่งหนังสือก็หายากเพราะพิมพ์นานมาแล้ว แต่ในห้องสมุดคณะศิลปศาสตร์ก็สามารถไปยืมอ่านได้ ทั้งแม่น้ำบ้านยายซึ่งก็เล่าเรื่องวิถีชีวิตของชาวนครชัยศรี และเรื่องระลึคนึกทำที่พูดถึงเมนูอาหารพื้นบ้านของชาวนครชัยศรี ซึ่งปัจจุบันอาจารย์ก็ใช้ชื่อนี้ในรายการวิทยุ ที่ผ่านมาอาจารย์ก็ยังไปให้สัมภาษณ์ในรายการวิทยุเรื่องของเมนูอาหารของนครชัยศรีด้วย

ชวนรู้จัก “คลองมหาสวัสดิ์ - ศาลายา - นครปฐม”

ผ่านงานเขียน หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ หรือ ศรีฟ้า ลดาวัลย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ อินทรพร

กราบเรียนท่านผู้ฟังทุกท่านนะครับ วันนี้ก็เอางานเขียนของหม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ ซึ่งเป็นนามจริง แต่ว่านามดั้งเดิมของท่านคือ หม่อมหลวงศรีฟ้า ลดาวัลย์ ซึ่งคิดว่าทุกท่านที่เป็นนักอ่านก็น่าจะรู้จักกันดียิ่งโดยเฉพาะถ้าเป็นคอละคร เพราะงานของท่านก็นำเสนอเป็นละครเป็นประจำ ล่าสุดจะเป็นเรื่องอีสานที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับในวังซึ่งก็มีฉากที่

เอาเรื่องเกี่ยวกับคลองมหาสวัสดิ์ ท่านก็จำลองฉากความทรงจำของท่านเกี่ยวกับตอนที่ท่านอยู่ที่วังมหาสวัสดิ์มาใช้ในเรื่องนี้แล้วก็เป็นอย่างสำคัญด้วย

หนังสือ “ชีวิต ความคิดและนวนิยาย”

ขอเริ่มต้นตรงคำถามของท่านในหนังสืออัตชีวประวัติของท่านคิดว่าน่าจะเป็นงานเขียนเล่มสุดท้ายในชีวิตก่อนที่ท่านจะสิ้นก็คือ “ชีวิต ความคิดและนวนิยาย” ก็จะเล่าเกี่ยวกับตัวท่านเอง เรื่องชีวิตวัยเด็ก เติบโตไปทำงาน เรื่องสังคม ท่านเล่ายาวมากเหมือนตลอดชีวิตของท่าน และก็โยงไปหาว่าทั้งหมดนี้เป็นวัตถุดิบที่ใช้สำหรับการเขียนนวนิยาย ซึ่งวังมหาสวัสดิ์ที่ท่านอยู่ตอนวัยเด็กก็ได้ปรากฏอยู่ในนวนิยายหลาย ๆ เรื่อง ท่านบอกว่านวนิยายส่วนมากมีที่มาจากประสบการณ์ในชีวิต ทั้งที่เป็นชีวิตจริงและมีเรื่องราวหลากหลายยิ่งกว่านวนิยายหลาย ๆ เรื่อง หมายถึงชีวิตจริงอาจมากกว่านวนิยาย นวนิยายอาจแค่จำลองมาแค่บางส่วน แม้กระทั่งงานที่ถูกเรียกว่าน้ำเน่า เพราะว่างานของท่านยุคหนึ่ง ในสมัยที่สังคมกำลังเรียกร้อง

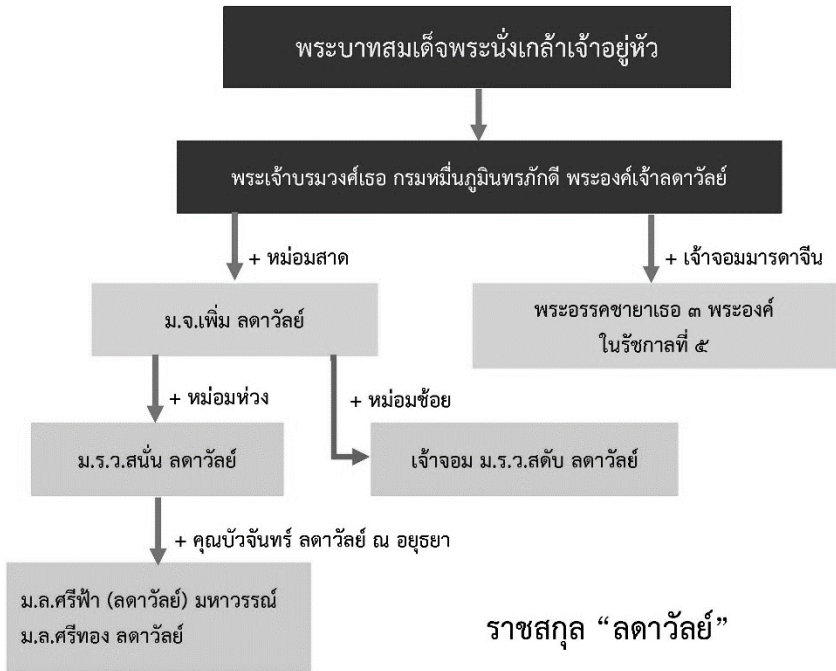
เรื่องของนักเขียนเพื่อศิลปะ ศิลปะเพื่อชีวิต ช่วงการเมือง ประมาณยุค ๑๔ ตุลา ๖ ตุลา ยุควรรณกรรมเพื่อชีวิต งานของท่านก็จะถูกตีค่าว่าเป็นวรรณกรรมน้ำเน่า ท่านก็บอกว่าจริง ๆ แล้วไม่ว่าจะเรียกว่าน้ำเน่าหรือน้ำดีงานเขียนทั้งหมดก็ดึงมาจากประสบการณ์ของท่านหรือนักเขียนเองมานำเสนอ อาจจะแถมด้วยจินตนาการ ความคิดและสติปัญญา คืองานเขียนถึงแม้ว่าจะดึงออกมาจากเรื่องจริง แต่ก็มี การดัดแปลงคือเป็นงานประเภทนวนิยาย หรือแม้กระทั่งงานประเภทสารคดี อัดชีวประวัติที่ท่านเขียนชีวิต ความคิดและนวนิยาย ก็ต้องคำนึงถึงความเพลิดเพลินด้วย โดยเฉพาะถ้าเป็นนวนิยายมันก็ต้องสอดแทรกพอเหมาะ

มาดูประวัติของท่าน หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๙) นามปากกาของท่านมีหลากหลายทั้ง "จุลลดา ภักดีภูมินทร์" "ศรีฟ้า ลดาวัลย์" และ "สีฟ้า"

“จุลลดา ภักดีภูมินทร์” จะใช้ช่วงแรก ระยะแรกที่เริ่มเขียนงาน เช่น “ปราสาทมิด” ท่านเขียนตั้งแต่ท่านยังสาว ๆ เรื่องปราสาทมิดมีคนไปนั่งรอที่โรงพิมพ์คอยอ่านระหว่างที่โรงพิมพ์กำลังจะพิมพ์ ซึ่งสมัยนี้คงไม่มีเพราะคนไปอ่านในออนไลน์กันหมด ส่วนงาน “ศรีฟ้า ลดาวัลย์” ก็จะเป็นแนวสะท้อนชีวิตครอบครัว และ “สีฟ้า” จะเป็นงานสะท้อนสังคม งานของท่านจะมีหลากหลายแนว แต่ว่าทั้งหมดก็จะมีงานอีกกลุ่มที่จะเป็นงานย้อนยุคย้อนอดีตและมักจะเป็นเรื่องเจ้านาย ตัวละครเอกมักจะอยู่ในราชสกุลเป็นหม่อมเจ้าหรือหม่อมราชวงศ์ ภาพที่จำลองมามีหลาย ๆ เรื่องที่เอาภาพของวังมหาสวัสดิ์มาเป็นฉากหลัง เพราะว่าหม่อมหลวงศรีฟ้าท่านเกิดที่วังมหาสวัสดิ์ที่ต้นคลองมหาสวัสดิ์ แม้ว่าคุณหม่อมหลวงศรีฟ้าและวังมหาสวัสดิ์อาจไม่ได้อยู่เลยมาถึงเขตนครปฐม เพราะว่าต้นคลองอยู่แถววัดชัยพฤกษ์มาลา เป็นการขุดต้นคลองตรงแถวบางกอกน้อย แต่ก็ถือว่าเป็นต้นน้ำในด้านวิถีชีวิตคิดว่าสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ท่านนำเสนอชีวิตในคลองคงจะไม่ค่อยแตกต่างกันมาก

นอกจาก “ชีวิต ความคิดและนวนิยาย” ที่เป็นเหมือนอัตชีวประวัติของท่าน ก็จะมีเรื่อง “ผู้มิชย” “อีสา” “กิ้งเฝ” “โสนบานเช้า คัดเค้าบ้านเย็น” เรื่องนี้จะจำลองวังมหาสวัสดิ์มาเลย นางเอกอยู่วังมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนโต นางเอกเป็นลูกคนจีนที่ถูกลอยแพрма แต่ในเรื่องเขาไม่ได้ใช้ว่าวังมหาสวัสดิ์แต่เป็นเรื่องบ้านเจ้าพระยาท่านหนึ่ง เจ้าพระยาก็จะมีภรรยาเยอะ ภรรยาที่เป็นภรรยารองในบ้านนั้นเก็บนางเอกมาเลี้ยงคูกับลูกของท่านผู้หญิงที่เกิดใกล้เคียงกัน เรื่องจะจำลองเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ในวังมหาสวัสดิ์และมีรายละเอียดเยอะแยะมากมายที่ตรงกับข้อมูลจริง ส่วน “กิ้งเฝ” ที่มีคุณพู่ มีจุลจิตต์ที่เป็นคนจีนที่มาอยู่ เรื่องนี้ก็จำลองวังเหมือนกัน แล้วก็มีเรื่อง “ริชยา” เปอร์เซนต์ของการจำลองภาพในวังและชีวิตชาวคลองก็就会有ความเข้มข้นแตกต่างกันไป เรื่องที่เข้มข้นเยอะ ๆ ก็คือ “โสนบานเช้า คัดเค้าบ้านเย็น” และเรื่อง “ผู้มิชย”

ก่อนจะพูดถึงวังมหาสวัสดิ์ ก็จะขอให้ดูราชสกุลลดาวลย์ที่สืบเชื้อสายมาจากพระองค์เจ้าลดาวลย์ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ซึ่งท่านเป็นโอรสของรัชกาลที่ ๓ มีหม่อมหลายท่าน หม่อมท่านหนึ่งชื่อหม่อมสาดเป็นทวดของหม่อมหลวงศรีฟ้า ส่วนหม่อมอีกท่านเดิมชื่อหม่อมจีน พระธิดาของท่านไปเป็นพระอรรคชายาเธอของรัชกาลที่ ๕ จำนวน ๓ องค์ คือ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ องค์สุดท้ายคือ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา หม่อมอีกท่านก็คือหม่อมสาดมีโอรสคือ หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวลย์ ซึ่งเป็นท่านปู่ของหม่อมหลวงศรีฟ้า ท่านเพิ่มก็มีหม่อมหลายคนเหมือนกัน แต่หม่อมที่เป็นหม่อมเอกคือหม่อมท่วงซึ่งเป็นคุณย่าของหม่อมหลวงศรีฟ้า ท่านบอกว่าคุณย่าไม่ชอบให้ใครเรียกหม่อม ให้เรียกว่าคุณย่า และบอกว่าหม่อมใคร ๆ ก็เรียกได้ เมียน้อยเจ้าพระยา ก็เรียกว่าหม่อม หม่อมของท่าน

เพิ่มอีกคนชื่อว่าหม่อมช้อยซึ่งเป็นมารดาของเจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ เพราะฉะนั้นงานของหม่อมหลวงศรีฟ้า ลดาวัลย์ ก็จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับตระกูลลดาวัลย์ แม้กระทั่งนามปากกาของท่าน “จุลดา ภักดีภูมินทร์” ก็คือ จุลดา แปลว่า ลดา น้อย ๆ คือสืบเชื้อสายมาจากพระองค์เจ้าลดาวัลย์ ส่วน “ภักดีภูมินทร์” ก็คือภูมินทร์ภักดี ท่านก็เอาชื่อต้นตระกูลของท่านมาทำเป็นนามปากกา หม่อมเจ้าเพิ่มกับหม่อมท่วง ท่านมีโอรสหลายองค์ หนึ่งในนั้นคือ ม.ร.ว.สนั่น ซึ่งเป็นบิดาของหม่อมหลวงศรีฟ้า หม่อมหลวงศรีฟ้ามีน้องชื่อหม่อมหลวงศรีทอง ลดาวัลย์ หรือ ข.อักษรพันธ์ ผู้แต่งดาวพระศุภร์ ดอกโศก พระองค์เจ้าลดาวัลย์ท่านเล่าว่าที่ชื่อลดาวัลย์คือท่านประสูติตอนดอกลดาวัลย์บานพอดี ซึ่งจะออกประมาณฤดูหนาว ประมาณต้นเดือนมกราคมหรือปลายเดือนธันวาคม ที่ตั้งของวังมหาสวัสดิ์ที่หม่อมหลวงศรีฟ้าเอามาเขียนเป็นฉากหลังก็จะอยู่ที่ต้นคลองมหาสวัสดิ์ บริเวณห่างจากวัดชัยพฤกษ์ (วัดชัยพฤกษมาลา ราชวรวิหาร) ประมาณ ๔๐๐ - ๕๐๐ เมตร ที่วัดชัยพฤกษ์หม่อมหลวงศรีฟ้าเล่าว่าเป็นวัดที่เก็บบรรจุจิ๋วหรือกระดูกของสกุลลดาวัลย์ เพราะฉะนั้นก็จะผูกพันกับครอบครัวของท่านมาก และที่ดินที่สร้างวังมหาสวัสดิ์เป็นที่ดินพระราชทาน ๑๐ ไร่ หม่อมท่วงก็มาซื้อต่ออีกเป็น ๑๐๐ ไร่ และให้คนจีนเช่าปลูกผัก เพราะฉะนั้นแถวนั้นก็เลยกลายเป็นสวนผักเหมือนสมัยนี้ สมัยเด็ก ๆ ก็จะมีที่ตลิ่งชันปลูกผักและเป็นชุมชนใหญ่ ซึ่งชุมชนจีนจะเข้ามาประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓ จะอยู่แถว ๆ นั้น เลยมาถึงคลองมหาสวัสดิ์

เวลาอ่านงานนวนิยายหรืองานที่เขียน สิ่งที่ได้ไม่ใช่อะไรอย่างเดียวนะแต่จะได้ทัศนะ ความคิดเห็นของผู้เขียนด้วย หม่อมหลวงศรีฟ้าเล่าไว้ในหนังสือ “ชีวิต ความคิดและนวนิยาย” ท่านบอกว่า คนไทยสมัยนั้นถามว่าทำไมให้คนจีนเช่าปลูกผักบนที่ดินของท่าน ๑๐๐ กว่าไร่ คนไทยสมัยนั้นชอบทำนาทำสวน แต่ปลูกผักเป็นงานหนักและต้องใช้ปุ๋ย ซึ่งจะเล่าต่อไปถึงที่มาของปุ๋ย ท่านก็เล่าไว้ว่าสมัยนั้นเราจะรู้สึกว่าจะไม่อยากกินผัก เพราะมีข่าวลือว่าใช้อุจจาระรดผักซึ่งจะสัมพันธ์กับเรื่องที่ท่านเล่าและไปอยู่ในนวนิยายด้วย ท่านก็บอกว่าการทำสวนเป็นงานหนัก ต้องรดน้ำทุกวัน ไม่มี

วันพัก คนจีนซึ่งอพยพหนีความกันดารมาจากประเทศจีนจะขยัน เพราะฉะนั้นเขาจะปลูกผักซึ่งคนไทยไม่ยอมทำ อันนี้ก็จะเห็นแนวคิดหรือเห็นสิ่งที่ท่านสะท้อนไว้ในความคิดของท่าน

ก่อนที่จะมาพูดวันนี้ได้มีโอกาสไปลองคลองมหาสวัสดิ์กับอาจารย์ อภิสิทธิ์ แล้วก็บอกอาจารย์ว่าอยากเห็นที่ตั้งวังมหาสวัสดิ์อยู่ตรงไหน แล้วก็เล่าให้อาจารย์อภิสิทธิ์ฟังว่า หม่อมหลวงศรีฟ้าท่านได้เขียนไว้ ตัวเองเพิ่งจะเคยไปคลองมหาสวัสดิ์ครั้งแรกก็รู้สึกตื่นเต้น เพราะว่าเคยอ่านงานของ หม่อมหลวงศรีฟ้าก็จะนึกถึงคลองมหาสวัสดิ์แล้วได้มาเห็นของจริง อาจารย์อภิสิทธิ์จึงชวนมาพูดในครั้งนี้ ในนวนิยายที่พูดเรื่องตรงนั้นตรงนี้ ทำให้อยากไปดูสถานที่จริง เหมือนตอนที่อ่านคู่กรรมแล้วมาเห็นสถานีรถไฟ บางกอกน้อยก็ตื่นเต้นรู้สึกวาทรงนี้เป็นที่ที่โกโบริตาย เคยไปลองคลอง แดงสมุทรสาครแล้วรู้ว่าที่บ้านใช้ถ่ายคู่กรรม อย่างที่อาจารย์นันทนัยบรรยาย ไม่ใช่สถานที่จริงเป็นแค่ที่ถ่ายละคร แต่ก็ยังรู้สึกตื่นเต้น คลองมหาสวัสดิ์ก็เหมือนกัน อยากเห็นที่ตั้งซึ่งในความเป็นจริงวังมหาสวัสดิ์ถูกรื้อไปแล้ว ตอนนี้เป็นอะไรก็ไม่ทราบ ประวัติวังมหาสวัสดิ์เริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ หม่อมเจ้าเพิ่มซึ่งเป็นท่านปู่ของหม่อมหลวงศรีฟ้าลาออกจากราชการที่เป็น ปลัดพลหลวงพระคลังมหาสมบัติ ท่านก็ขอครอบครัวมาอยู่ที่นั่นซึ่งได้รับ พระราชทานมา และซื้อที่ดินเพิ่ม เมื่อท่านสิ้นชีพิตักษัยในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เมื่อท่านสิ้น ขณะนั้นบริวารท่านเยอะ หากได้อ่านงานของหม่อมหลวงศรีฟ้า เกี่ยวกับเรื่องในรั้วในวัง หม่อมหลวงศรีฟ้าจะบรรยายว่าคนในวังเยอะ บรรยายสภาพเรือนก็จะทำให้นึกถึงวังมหาสวัสดิ์ ถึงแม้ว่าบางเรื่องจะไม่ได้เอ่ยชื่อไว้ว่าเป็นวังมหาสวัสดิ์หรือว่าเป็นวังเจ้าพระยา เมื่อหม่อมเจ้าเพิ่มสิ้นก็มีข่าวลือว่าจะมีการปล้นวัง หม่อมย่าของท่านกลัวเลยรื้อวังแล้วก็เอาเรือนมาปลูกที่สถานเสาวภา แต่ที่ดินยังอยู่ และคนจีนก็ยังเช่าอยู่ ช่วงที่คุณแม่ของหม่อมหลวงศรีฟ้า (คุณบัวจันทร์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา) ป่วยเป็นโรคติดต่อ และรักษาไม่หาย ท่านก็ไปสร้างเรือนรักษาตัวอยู่ที่นั่นและแม่ท่านก็สิ้น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีการทิ้งระเบิดกันเยอะ พ่อท่านก็ย้ายมาอยู่และสร้างโรงงานน้ำตาล หม่อมหลวงศรีฟ้าก็จะนำเรื่องพวกนี้มาเขียนในนวนิยาย

ท่านก็เล่าว่าวังมหาสวัสดิ์สมัยก่อนไกลมาก เวลาท่านปู่ของท่านเข้ากรุงเทพฯ มาในวังของพ่อท่าน ท่านก็จะชวนคุณชาย หม่อมราชวงศ์เล็ก ๆ ติดมาด้วย วังลดาวัลย์ก็จะล้อกันว่าคุณชายบ้านนอก สมัยนั้นแค่คลองบางกอกน้อยยังเป็นบ้านนอก แล้วถ้าเกิดเลยมาถึงที่นี่ (ศาลายา) อาจจะเป็นชนบทไกล เพราะว่าเมื่อก่อนการเดินทางลำบาก

“สภาพบ้านในคลองมหาสวัสดิ์ เท่าที่ได้ก็อายุประมาณ ๕ ขวบพอจำได้คือ บริเวณกว้างใหญ่ซึ่งด้านหลังมีลักษณะเป็นสวนกล้วย ๆ ไม่ได้ยกทอร่องและไม่มีรั้วกัน เป็นสวนผลไม้แบบปลูกตามใจ ...

ตัวเรือนตำหนักใหญ่ที่ท่านปู่กับคุณย่า และคุณลุงคุณอาอยู่ เป็นเรือนไม้สามชั้น ต่อม่อหล่อซีเมนต์ ได้ถุนเตี้ยพอให้ผู้ใหญ่นั่งยอง ๆ หรือคลานมุดเข้าไปได้ เป็นใต้ถุนปิด คือธรรมดาไม่มีใครมุดเข้าไป เว้นแต่เด็กเล่นชน เรือนหลังนี้ดูเหมือนจะทาสีเขียวหม่น ๆ ด้านหน้าและด้านหลังเป็นระเบียงมีบันไดขึ้นลงกว้างมาก บันไดเรือนของบ้านแบบนี้มักจะใช้เป็นที่ย้ายรูปรวมญาติ เพราะมันกว้างและเป็นชั้น ๆ นั่งเรียงกันเป็นดับได้หลายคน”

(ชีวิต ความคิด และนวนิยาย, หน้า ๖๕)

ข้อความการบรรยายเรือนของท่านที่วังมหาสวัสดิ์ เวลาอ่านงานของหม่อมหลวงศรีฟ้าที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวังก็จะย้อนนึกถึงตรงนี้ ซึ่งตอนนี้ไม่เหลืออยู่แล้ว อย่างฉากที่ท่านเล่าในหนังสืออัตชีวประวัติของท่านว่าวังของท่านเป็นยังไง ทำให้นึกถึงเรื่อง “กิ้งไม้” มีคุณฟุ้งเป็นเด็กที่เฮี้ยว ๆ รักท่านปู่มาก ท่านปู่เป็นหม่อมเจ้า คุณฟุ้งเป็น ม.ร.ว. ปรากฏว่าท่านปู่ตาย คุณฟุ้งก็รู้สึกเหมือนขาดที่ยึดเหนี่ยว แล้วก็เกรเลยถูกส่งไปเรียนหนังสือที่

แปดรีว คล้าย ๆ โรงเรียนดัดสันดาน ปรากฏว่าคุณฟุ้งวายน้ำกลับแล้วเดินตามหมอนรถไฟมาถึงวัง ย่าก็ดู ในเรื่องคุณย่าก็ถอดแบบมาจากหม่อมห่วน ปรากฏว่าคุณฟุ้งเข้าไปใต้ถุนเรือนเพื่อจุดไฟเผายา ท่านเขียนแล้วว่าเรื่องนี้เป็นของพี่ชายท่าน พี่ชายท่านเกรแบบนี้ ท่านก็นำเรื่องมาเขียน เหล่านี้ก็เป็นเรื่องลักษณะของวัง

ความผูกพันที่หม่อมหลวงศรีฟ้าอยู่กับวังมหาสวัสดิ์ก็จะมี ๒ ช่วง คือตั้งแต่ท่านเกิดปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถึงประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๘ อีกช่วงคือท่านอยู่จนปู่ท่านสิ้น แล้วก็มาอยู่กรุงเทพฯ ท่านพ่อก็พาไปเช่าบ้านอยู่ที่บางรัก แล้วก็ไปทำโรงงานน้ำตาลตอนช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพราะฉะนั้นหม่อมหลวงศรีฟ้าจะประทับใจมากสำหรับการอยู่ที่นี้ ทำให้เวลาจะนำเสนอเกี่ยวกับนิยายย้อนยุค ภาพของวัง ภาพของคลองจะปรากฏมาตลอดเวลา

เรื่องฉากในวรรณกรรม อ้างถึง เคลลี กริฟฟิธ (Kelly Griffith) ซึ่งอ้างมาจาก อาจารย์สรณัฐ ไตลังคะ อีกทีบอกว่าฉากในวรรณกรรมมี ๓ ประเภทคือ ๑) ฉากที่เป็นลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นได้ เช่น ธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง ๒) ฉากที่เป็นเวลา ระยะเวลา เช่น ช่วงเวลาตั้งแต่ฤดูหนาว ฤดูร้อน หรือช่วง ๕ ปี ๑๐ ปี และ ๓) ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งนวนิยายของหม่อมหลวงศรีฟ้ามีครบเลยทั้ง ๓ อย่าง ตัวอย่างนวนิยายที่เลือกมาคือเรื่อง “ผู้มีชัย” เป็นเรื่องแรกที่หม่อมหลวงศรีฟ้าใช้ชื่อว่า “ศรีฟ้า ลดาวัลย์” เดิมที่ใช้ “จุลลดา ภักดีภูมินทร์” เขียนในนิตยสารสกุลไทย ผู้มีชัยเหมือนกับเป็นชีวประวัติของท่านเอง เพราะพูดถึงคุณชายท่านหนึ่งที่ได้ภรรยามาจากเหนือ ซึ่งแม่หม่อมหลวงศรีฟ้าเป็นคนเหนือเป็นคนเชียงใหม่ แล้วก็มาอยู่ในวัง มีคุณชาย คุณหญิง ถ้าจะบอกว่าเป็นงานเขียนที่เป็นเรื่องของ คุณชายคุณหญิงเป็นเรื่องน้ำเน่าทุกเรื่องก็ไม่ใช่งานของท่านจะมีลักษณะสะท้อนภาพสังคมชนชั้นสูงกลุ่มหนึ่ง แต่ว่าไม่มีเรื่องอิจฉาริยาตบตีแย่งท่านชาย แย่งคุณชายเหมือนกับนิยายที่เอามาเขียนใหม่ งานของหม่อมหลวงศรีฟ้าจะสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือชนชั้นมากกว่า อย่างเรื่องนี้จากสถานที่ที่เป็นวังนกนพพันธุ์อยู่

ริมคลอง เปิดฉากที่ท่าน้ำ หลาย ๆ เรื่องจะเปิดฉากที่ท่าน้ำ มีเรือ อ่านก็จินตนาการ ส่วนฉากเวลาจะเป็นช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ พ.ศ. ๒๔๗๕ และสภาพแวดล้อมก็จะมีเรื่องของความคิดของคน ความขัดแย้งของสะใภ้ ทั้งสะใภ้เจ้าพระยา สะใภ้ที่เป็นลูกคุณหลวง สะใภ้ที่เป็นคนธรรมดา จะแบ่งชนชั้นแล้วเรียกสรรพนาม ถ้าคนนี้เรียกคุณหญิง ถ้าคนนี้เรียกนาง ลักษณะประมาณนี้มีความคิดสะท้อนจากตรงนี้

เรื่อง “โสนบานเช้า คัดเค้าบานเย็น” ที่บอกว่าเป็นเรื่องคลองมหาสวัสดิ์ชัดเจน แต่ว่าในเรื่องไม่อ้างอิงเลย ภาพยนตร์หลาย ๆ เรื่องที่สร้างจากนวนิยายของท่าน รายละเอียดจะหายไป เพราะว่าบางทีหม่อมหลวงศรีฟ้าจะแทรกไว้ในเรื่อง อย่างที่บอกว่าคลองนี้มีประวัติอย่างไรมักจะตัดไป อาจจะมีถือว่าไม่ได้มีส่วนสำคัญกับเรื่อง แต่ถ้าอ่านจากนวนิยายจะเห็นว่าการแทรกและไม่ได้แทรกแบบยัดเยียดแต่แทรกอย่างพอเหมาะ เรื่อง “กิ้งก่า” จะเป็นช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีเรื่องสภาพแวดล้อม ความคิด ชีวิต วัฒนธรรม ท่านก็จะจำลองชีวิตของท่าน เรื่อง “อีสา” ก็เป็นเรื่องในวังเหมือนกัน เป็นเรื่องก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ช่วงสงครามโลก จะเห็นได้ว่านวนิยายหลาย ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับคลองมหาสวัสดิ์จะเป็นช่วงที่ท่านเด็ก แสดงให้เห็นว่าท่านผูกพันและเป็นภาพสังคมในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือว่าช่วงสงครามโลก แต่ว่าเนื้อเรื่องไม่ซ้ำ แม้ฉากเหล่านี้ก็จะซ้ำ ๆ กัน ในงานของหม่อมหลวงศรีฟ้าที่เล่ามากก็จะเห็นประวัติคลอง เห็นวิถีชีวิตของคน เห็นเรื่องความเชื่อและทัศนคติของท่านที่แทรกอยู่ ท่านบอกว่าสมัยก่อนหน้าวัดชัยพฤกษ์จะหันหน้าออกคลองบางกอกน้อย แต่เมื่อปรับปรุงสร้างโบสถ์ใหม่ ตอนนี้จะหันหน้าเข้าคลองมหาสวัสดิ์ตรงกับประวัติคลองในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ก็บันทึกเรื่องเกี่ยวกับการขุดคลองว่า รัชกาลที่ ๔ ท่านให้ขุดเป็นคลองเชื่อมจากคลองบางกอกน้อยกับบางกอกใหญ่ แล้วขยายออกไปเมื่อขุดออกไปให้มาถึงนครชัยศรี โดยใช้เงินที่ยึดมาหรือที่พระคลังเก็บมาจากท้าวเทพอากร (เงิน) เป็น

นายอากรตลาด จำนวน ๑,๐๐๐ ชั่ง แล้วก็เบิกจากพระคลังอีก ๑๐๐ ชั่ง
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์บริจาค ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

ในพงศาวดารจะพูดถึงประวัติไว้ แต่ว่างานเขียนของหม่อมหลวง
ศรีฟ้าจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการขุดคลอง ท่านก็
เล่าว่าเดิมทีคลองไม่ได้เรียกว่าคลองมหาสวัสดิ์ แต่เรียกว่าคลองขุด
วัดชัยพฤกษ์ คำว่า “มหาสวัสดิ์” เป็นชื่อพระราชทานจากรัชกาลที่ ๔ และ
คลองนี้ได้มาจากท้าวเทพอากร ท้าวเทพอากรคือใคร หม่อมหลวงศรีฟ้า
เล่าว่าเป็นกำนันตลาด เป็นผู้ยิง ทำให้รู้รายละเอียดเพิ่มว่ากำนันตลาดเป็น
ผู้ยิง มีหน้าที่เก็บภาษีอากรในตลาดและปรากฏว่ารวยมาก เมื่อตาย
ลูกหลานแย่งมรดกกัน รัชกาลที่ ๓ จึงยึดมาหมดเลย หม่อมหลวงศรีฟ้าก็
บอกว่าเหมือนได้กินภาษีเปล่า ๆ และร่ำรวย พอตายก็แย่งมรดก แล้วรัชกาลที่
๔ ก็เอาเงินนั้นมาสร้างคลอง ท่านก็จะแวะเล่าเรื่องเกี่ยวกับกำนันคนใหม่ชื่อ
นัม เป็นกำนันผู้ยิงเหมือนกัน นัมเป็นเหมือนลูกสาวของหลวงหรือพระยา
คนหนึ่ง แต่ว่าเป็นข้าในพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี
พระธิดาของรัชกาลที่ ๓ ท่านก็เลยขอให้ตั้งนางนัมเป็นกำนันตลาดแทน
ปรากฏว่าตั้งได้ ๓ ปี รัชกาลที่ ๓ ก็สวรรคต นางนัมก็กำริบ คิดว่าท่านหมด
อำนาจ แต่พระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีก็ได้ไปเป็นมเหสีของรัชกาลที่ ๔
กลับขึ้นมา ท่านก็ทูลขอรัชกาลที่ ๔ ให้ปลด ตรงนี้ก็ป็นรายละเอียดสนุก ๆ
หม่อมหลวงศรีฟ้าก็บอกว่า คนอย่างนางนัมมีอยู่ทุกสมัย ซึ่งพอเจ้านาย
คนเก่าตก ก็จะไปหาเจ้านายคนใหม่ สำหรับนางนัมก็จะได้รับผลอย่างทันตา
เหล่านี้ก็เป็นรายละเอียดอาจจะไม่ได้เกี่ยวกับคลองเท่าไร ในนวนิยายก็จะ
มีเรื่องอย่างนี้ ท่านยังเล่าถึงเรื่องขบวนเรือของรัชกาลที่ ๕ แทรกไว้ใน
นวนิยาย ซึ่งบางทีไม่ได้เกี่ยวกับเนื้อเรื่องหลักในนวนิยาย ท่านก็จะให้
ตัวละครมานั่งคุยกัน ในเรื่องคนรับจ้างแจวเรือเล่าว่าคลองนี้รัชกาลที่ ๕
เคยประพาส เวลาอ่านก็ได้เกร็ดความรู้ แต่ส่วนนี้เมื่อมาทำเป็นละครก็จะ
โดนตัดออกเพราะไม่เกี่ยวกับเรื่อง ถ้าอ่านนวนิยายก็จะมีรายละเอียดพวกนี้
เรื่อง “โสนบานเช้า คัดเค้าบานเย็น” ก็เป็นเรื่องที่คลองมหาสวัสดิ์ก็เป็นเรื่อง
สำคัญคือเป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินมาพระปฐมเจดีย์อย่างรัชกาลที่ ๕

เองก็เลยไปถึงไทรโยค หม่อมหลวงศรีฟ้าก็เล่าไว้ มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ว่ารัชกาลที่ ๕ มาประพาสที่วังมหาสวัสดิ์ด้วย

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายพระรูป
พระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา
และเจ้านายในราชสกุลดาวัลย์ ณ วังมหาสวัสดิ์ ริมคลองมหาสวัสดิ์

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับแม่น้าวน ตรงปากคลองจะมีน้าวนซึ่ง
น่ากลัวมาก หม่อมหลวงศรีฟ้าก็นำไปเขียนใน “อีสาน” ถ้าจำเนื้อเรื่องอีสานได้
คุณหญิงโสภณพรณวดีซึ่งอีสานเป็นคนพาหนีออกมาอยู่กับนายสมศักดิ์ แล้ว
อีสานดันไปมีความสัมพันธ์กับนายสมศักดิ์แล้วคุณหญิงก็รู้ ตอนพาหนีมาก็ไป
เข้าบ้านอยู่ที่แพของแม่แป้น ซึ่งแพแม่แป้นอยู่ตรงปากคลองมหาสวัสดิ์ และ
ตรงนั้นจะมีน้าวน ปรากฏว่าหม่อมหลวงศรีฟ้าก็ไปสอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่อง
ว่าคุณหญิงก็ไปฆ่าตัวตายตรงนั้น ตอนแรกจะบรรยายว่าน้าวนตรงนั้น
น่ากลัวมากเอาไม้ถ่อลงไปวัดความลึกไม้มีขึ้นมาเลย เรื่องนี้อยู่ในนวนิยายที่
เป็นตัวหนังสือ แต่ละครก็ตัดออกอีก ละครบอกเพียงคุณหญิงฆ่าตัวตาย

แต่ไม่ได้บอกตรงไหน เพราะฉะนั้นเวลาอ่านหนังสือกับตัวละคร รายละเอียดหลาย ๆ อย่างจะหายไป

เรื่องความอุดมสมบูรณ์ท่านก็จะเสนอไว้ อ่านแล้วก็รู้สึกอีกคนหนึ่งที่อยู่ในคลองมหาสวัสดิ์ ท่านบอกว่ากุ้งเยอะมาก ลงไปमतอนเช้าก็จะได้กุ้งมาเผากิน บอกว่าก่อไฟได้เลย เตี่ยวโยนเข้าเตาไฟ ก็จะอยู่ในนวนิยายหลาย ๆ เรื่อง เช่น โสณบานเช้า คัดเค้าบานเย็น ที่ว่างมากขึ้นมาก็ได้เลย หรือในกิ่งไผ่ ที่ว่าคุณฟุ้งให้บ่าวลงไปमतกุ้งแล้วโยนเข้าเตาไฟ

เรื่องเรือออนเหวี่ยง เป็นเรือขนอุจจาระของบริษัทออนเหวี่ยง คนแต่ก่อนจะรู้จักดี เรือออนเหวี่ยงจะรับจ้างขนและมาถ่ายลงเรือเอาไปขายให้ชาวสวนผัก ซึ่งหม่อมหลวงศรีฟ้าก็ถ่ายทอดไว้ในนวนิยาย แต่ในละคร “โสณบานเช้า คัดเค้าบานเย็น” ก็ตัดออกไม่ได้พูดถึง เป็นรายละเอียดวัฒนธรรมที่ปรากฏในหนังสือนิยาย

เรื่องการเดินทาง ท่านก็บันทึกไว้ว่ามีเรือเรียกว่า เรือเผาหัว ตอนนั้นไม่มีแล้ว มีเครื่องเรือแล้วก็ต้องเผาหัว เดียวนี้เห็นแต่เรือหางยาว อีกอันคือเรือมีเครื่องกำลังก็จะเร็วกว่าและเสียงไม่ดัง หม่อมหลวงศรีฟ้าก็จะเขียนไว้ อ่านแล้วก็จะเห็นบรรยากาศและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ หรือว่าเรื่องสงครามโลก ท่านก็พูดไว้ว่าหนิระเบิด คลองมหาสวัสดิ์ตรงนั้นอยู่ใกล้ ๆ ไม่ไกลมาก เวลาทิ้งระเบิดที่สะพานพุทธก็จะได้ยินมาถึง หม่อมหลวงศรีฟ้าเขียนนิยายหลาย ๆ เรื่องที่ให้ตัวละครหนิระเบิดแล้วไปอยู่ที่บ้านสวนก็คือคลองมหาสวัสดิ์

ในช่วงสงครามโลก ภาพฉากวัฒนธรรมคือเรื่องร่าง ไม่แน่ใจว่าที่คลองมหาสวัสดิ์มีไหม น่าจะมีพวกรำไท่น เรื่องร่างจะอยู่ในนิยายหลาย ๆ เรื่องของหม่อมหลวงศรีฟ้า เพราะว่ารำไท่นหรือร่างเป็นสิ่งที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้มีเป็นเหมือนสิ่งปลอบใจคนช่วงสงคราม เรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องทหารบาดเจ็บในคลองมหาสวัสดิ์ เพราะว่าคนต้องลงไปอาบน้ำในคลอง เหย็กล่อยไปตามน้ำแล้วไปเกาะคนที่อาบน้ำต่อ และมีข่าวลือในคลองว่าพระยมพระกาฬจะมาเอาคนในช่วงนั้น ต้องเป็นเหา ถ้าใครเป็นเหาจะ

ไมโดนเอาตัวไป ปรากฏว่าพอใครเป็นเหตุก็ตีใจพระกาฬหรือพระยมไม่เอาตัวไป ก็จะมีรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แบบนี้

งานของหม่อมหลวงศรีฟ้านอกจากเรื่องที่ยกตัวอย่างไปแล้ว เวลาอ่านก็จะเห็นว่าท่านชอบเอารายละเอียดไปเขียนไว้ อย่างเช่น รามรักเป็นนวนิยายซึ่งไม่เกี่ยวอะไรกับคลองมหาสวัสดิ์ แต่ต้องมีบ้านริมน้ำ มีเรือ มีดอกโสน พิกุลแกมเกดแก้ว หรือหลาย ๆ เรื่อง อ่านก็จะรู้สึกว่าได้บรรยากาศระลึกถึงคลองมหาสวัสดิ์ พอได้มาลองคลองมหาสวัสดิ์ก็รู้สึกตื่นเต้นมากในฐานะที่เป็นแฟนหนังสือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล

ขอขอบคุณอาจารย์วีรวัฒน์ทำให้พวกเราเห็นภาพงานของหม่อมหลวงศรีฟ้า ส่วนตัวก็ได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์หม่อมหลวงศรีฟ้าก่อนที่ท่านจะเสียชีวิต เมื่อเล่าถึงเรื่องอีสานทำให้เห็นภาพมากขึ้น

จากการเดินทางกับอาจารย์นริทธิ์ที่มากับรถไฟ อาจารย์วีรวัฒน์ได้พาหลวงคลองมหาสวัสดิ์ล่องเรือมาถึงมทิดล ขอชวนคุยกับคุณอัมราพร แผ่นดินทอง ผู้เขียนบทเรื่องในตำนาน “Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย”

“มหิตล ศาลายา” ใน “Seasons Change”

คุณอมราพร แผ่นดินทอง

เรื่องนี้จริง ๆ แล้ว ต้องยกเครดิตท่านอาจารย์สุกรี เจริญสุข ท่านเป็นคนวิสัยทัศน์เฉียบคมมาก เรื่องเกิดจากท่านเจอกับพี่แก้ง จิระ มะลิกุล เคเอทีพีโปรดิวเซอร์และผู้ก่อตั้งบริษัท GTH ในที่นี้น่าจะมีแฟนหนัง GTH อยู่บ้าง อาจารย์สุกรีเจอพี่แก้งก็บอกว่าอยากให้มาดูแลโรงเรียนของผม โรงเรียนดนตรีในวันนั้น วิทยาลัยดุริยางคศิลป์เมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว ถือว่าเป็นของใหม่ เป็นของล้ำยุค ในวันนี้อาจจะไม่ได้แปลกมากเพราะว่าวันนี้การศึกษาทางเลือกเยอะมากมาย แต่ถ้าย้อนไปเมื่อสิบกว่าปีก่อน การที่เด็กมัธยมที่

เรียนจบ ม.๓ แล้วไม่ต้องเรียนวิชาสามัญ ถ้าใครรักดนตรีก็เรียนดนตรีไปเลย กลายเป็นว่าวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วิชาพวกนี้ก็กลายเป็นวิชาเสริม

อาจารย์สุกรีตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นมา ก็คิดว่าในวันนั้นคนคงมองว่าแปลก โอกาสที่คนอยากจะส่งลูกมาเรียนหรือว่าเด็ก ๆ ที่คิดว่าควรจะมีเส้นทางคงยังมองไม่เห็นอนาคต ท่านก็ชวนพี่แก๊งมาโดยยังไม่ได้บอกอะไร พี่แก๊งก็เป็นคนครีเอทีฟเหมือนกัน ชวนก็มา พอมาก็บอกว่าประทับใจกับภาพบรรยากาศที่เห็นเด็กนักเรียนมัธยมเล่นเครื่องดนตรีคลาสสิก สิ่งเหล่านี้เป็นจุดสำคัญสำหรับหนัง คืออะไรที่ไม่เข้ากันจะกลายเป็นของมีเสน่ห์ ปกติคนที่เล่นดนตรีคลาสสิกควรจะเป็นผู้ใหญ่ใสสุท แต่งตัวยูนิฟอร์มเรียบร้อย แต่ถ้าเป็นเด็กมัธยมก็น่าจะเล่นดนตรีพวกร็อก กีตาร์ ป๊อปร็อก แต่พอเห็นภาพนี้ แก่รู้สึกว๊าด ตอนนั้นพี่ตัน นิธิวัฒน์ ธราธร ซึ่งเป็นผู้กำกับเรื่องนี้กำลังเขียนบทหนังของวัยรุ่นมัธยม พี่แก๊งก็เรียกพี่ตันกับอ้อมเข้าไปแล้วบอกว่าทำให้ความรักของเด็กสามคนนี้เกิดขึ้นที่โรงเรียนนี้สิ อันนี้คือโจทย์ตั้งต้นหรือจุดตั้งต้นของหนังเรื่องนี้ที่มาจากวิทยาลัยแห่งนี้ เมื่อได้มาดูโรงเรียนซึ่งพบว่าใหญ่โตมาก ถ้าเป็นคนที่ชอบดนตรีแล้วได้มาอยู่ในบรรยากาศแบบนี้ มีคนที่ชอบดนตรีเหมือนกันคงดีมาก แล้วก็ได้ไปนั่งฟังเด็ก ๆ ที่เรียนเล่นออร์เคสตราให้ฟัง เพลง Four Seasons นี่ก็เลยเป็นจุดตั้งต้นของการสร้างตัวละครที่เป็นพระเอก นางเอกและรวมถึงเพื่อนที่อยู่ในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นป๊อง อ้อม ดาวทุกคนเลยเป็นนักเรียนของที่นี่

เรื่องราวต่าง ๆ ก็เลยถูกเล่าขึ้นโดยที่เราเอาทั้งแรงบันดาลใจ ทั้งค้นคว้าจากวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งตัวเองไม่ได้มีความรู้หรือความถนัดเรื่องดนตรีก็ต้องอาศัยที่ปรึกษาซึ่งเป็นอาจารย์ของวิทยาลัยให้คำแนะนำว่าวงแต่ละประเภทจะต้องมีเครื่องดนตรีอะไรบ้าง คนที่แก๊งจะเป็นยังไง คนแบบไหนที่เรียกว่าไม่แก๊ง ในการทำหนังจะเรียกว่า สร้างซีน ในหนังรักวัยรุ่นชินที่เห็นบ่อย ๆ เช่น ไปเดทกัน ถ้าไม่มีวิทยาลัยแห่งนี้ก็อาจจะกินบิงซูที่เซนต์ทรัล ไปเดินดูหนัง ซึ่งก็จะเข้ากับหนังอีกร้อย ๆ เรื่องในกลุ่มกระโปรงบานขาสั้น แต่พอมีฉากที่เป็นเรื่องดนตรีคลาสสิก ทุกอย่างที่เกิดขึ้นก็เลยกลายเป็นภาพจำ

เชื่อว่ามีคนหลาย ๆ คน จำหนังเรื่องนี้ได้เพราะว่ามีภาพของความดนตรีคลาสสิก มีภาพของวิทยาลัยดุริยางค์เป็นภาพที่แตกต่างไปจากหนังเรื่องอื่น ถ้าถามว่าเคยคิดเรื่องโฆษณาไหม มาคิดทีหลังว่าอาจารย์สุกรีต้องคิดแน่ ๆ ตอนที่ถ่ายทำก็เกิดพาร์ทเนอร์แลกเปลี่ยนกัน เหมือนว่าไม่ได้จ่ายค่าสถานที่หรืออาจจะคิดในราคาถูก แต่เราเองก็ได้โลเคชั่นในการทำงาน การทำหนังถ้าไม่ต้องย้ายโลเคชั่นจะประหยัดได้เยอะมาก เพราะความแพงของการทำหนังคือการตั้งโลเคชั่น การเปลี่ยนโลเคชั่นในหนังก็เลยใช้ทุนเยอะ ถ้าทุกอย่างเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ควบคุมได้ เขาบอกกันว่าในการทำหนังการย้ายที่หนึ่งครั้งคือเงิน เกือบสายไฟ เชื้อตกล่องวางกล่องใหม่เป็นเงินหลักแสนต่อวัน แต่พอได้ที่ตรงนี้ทำงาน ทุกอย่างมันเอื้อเรื่องของงบประมาณ ก็ทำให้ใช้ทุนไม่เยอะ กลายเป็นว่าหนังเรื่องนี้ประสบความสำเร็จในแง่ของรายได้ คนชอบ และปีต่อมาผู้สมัครที่โรงเรียนแห่งนี้ก็ท่วมท้นมากกลายเป็นเหมือนโฆษณา โดยที่เราเองก็ได้ประโยชน์จากตรงนี้

จำได้ว่ากลับมาอีกครั้ง ๑๐ ปีผ่านไปที่ทางวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ทำละครเวที เรื่อง Season Change โดยที่เขาบอกว่าเด็กที่ร่วมกันสร้างเรื่องนี้รวมทั้งทีมงานแสดงคือเด็กที่ได้เข้าเรียนวิทยาลัยในปีนั้น เพราะพ่อแม่ดูหนังแล้วรู้สึกเข้าใจมากขึ้นว่าการเรียนดนตรีจะเป็นอาชีพได้อย่างไร ตัวเด็กเองซึ่งตอนแรกก็ไม่มั่นใจก็เห็นภาพอนาคตว่าดนตรีพาเขาไปสู่อะไร ถ้าในแง่ของการทำหนัง พี่แกจะสอนเสมอว่าหนังมีหน้าที่อยู่ ๓ ชั้นคือ อันดับแรกคือทำให้คนดูรู้เรื่องคือ การทำหนังเพื่อสื่อสารมวลชน เพราะเราไม่ได้ทำหนังอาร์ตหรือหนังที่ต้องตีความยาก อันดับที่ ๒ คือรู้สึก หนังทำให้พวกงานวิชาการหนัก ๆ ย่อยง่าย เพราะคนรู้สึกสนุก ตลก รู้สึกขำ กลัว เพลิดเพลิน แล้วแต่ประเภทของหนัง แต่ที่ดีที่สุดคือ ๓ ทำให้คนสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่ง Season Change ไปถึงจุดนั้นเพราะว่ามันเปลี่ยนความคิดคนที่มีคำถามในเรื่องดนตรีทั้งตัวพ่อแม่ผู้ปกครองหรือตัวเด็กวัยรุ่นที่กำลังอยู่ในทางเลือกชีวิต สิ่งที่ยั่งยืนเกิดขึ้นสร้างให้หลาย ๆ คนเปลี่ยนหรือมีเส้นทางใหม่ ๆ ในชีวิตในปีนั้น

กระแสการเรียนดนตรีจากภาพยนตร์

คุณอมราพร แผ่นดินทอง

เพราะว่าหนังมันมีพลัง อย่างที่ทราบตอนนี้หลายคนก็ยังชอบอยู่ จนถึงปัจจุบัน เหมือนกับเป็นโฆษณา แต่เราจะไม่รู้สึกเพราะโฆษณามีเจตนาชัดเจน แต่ว่าในหนังความตั้งใจจะถูกใส่อย่างแนบเนียน กระทั่งเรื่องมหิดลเรียนหมอก็มีอยู่ในบท เพราะว่าตัวพระเอกบอกพ่อ ผมติดมหิดลนะ พ่อเข้าใจไปเลยว่าคุณเรียนหมอ แล้วพระเอกก็คงกลัวพ่อตำว่าไปเรียนดนตรีก็ปล่อยเลยตามเลย ให้พ่อเข้าใจว่าเรียนหมอกลายเป็นปมในใจที่พระเอกไม่กล้าบอกความจริงกับพ่อ เพราะว่ามหิดลในวันนั้นก็คือหมอ หรือวันนี้ก็ยังเป็นหมอ แต่ว่าในหนัง มหิดลมีอีกมุมหนึ่งซึ่งแบบนี้คือการทำงานกับความรับรู้ของคน แล้วก็เอาสิ่งนี้มาทำกับหนังด้วย

การใช้พื้นที่ในการเขียนบท

คุณอมราพร แผ่นดินทอง

อยู่ในความตั้งใจ ช่วงโควิดคนเขียนบทก็เหมือนคนอื่นที่ติดอยู่กับห้องทำงาน โอกาสไปต่างประเทศเป็นศูนย์ ช่วงที่คลี่คลายและคลายล็อกเราก็ออกไปเที่ยวต่างจังหวัดมากขึ้น ไม่ได้เที่ยวเพื่อเก็บข้อมูล แต่เที่ยวเพื่อเที่ยวแล้วก็พบว่าประเทศไทยสวย ไม่ใช่แค่แหล่งท่องเที่ยวดัง ๆ เท่านั้น ในรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ ชุมชน อาหาร ผู้คนต่าง ๆ มีเสน่ห์ของแต่ละที่ไม่เหมือนกัน เช่น พังงา คนจะนึกถึงแค่เกาะสิมิลัน เกาะสุรินทร์ แต่จริง ๆ แล้วในเมืองพังงาเป็นเมืองที่ภูเขาอยู่หลังเมืองซึ่งเป็นภาพที่สวยงาม แล้วก็รู้สึกว่ายากให้คนอื่นเห็นภาพเดียวกัน เพราะฉะนั้นตอนนี้เวลาที่จะทำหนังสือหนึ่งที่พยายามจะทำให้คนได้เห็นฉากสวย ๆ จากเรื่องที่ตั้งใจจะทำ ก็เป็นความตั้งใจ ในยุคนี้จะใช้คำว่า “ซอฟต์พาวเวอร์ (soft power)” เกาหลีเขาทำได้ ซึ่งเห็นเลยว่าของไทยก็ดีกว่าเยอะ เพียงแต่ว่ายังไม่ได้ใช้อย่างคุ้มค่า ในอาชีพที่เราทำได้ก็พยายามจะใส่เข้าไปเลยว่า อยากให้เรื่องเกิดขึ้นที่นี่ ตัวเอกจะต้องเดินทางไปจังหวัดนี้ ผ่านตรงนี้ จากสิ่งๆ ที่คิดทำให้

ต้องมีของในตัวเพื่อที่คนดูจะได้เห็นแบบเดียวกันกับเราผ่านจอ ซึ่งคนไทยเป็นเป้าหมายอันดับแรก แล้วตอนนี้โลกเป็น Streaming โอกาสที่คอนเทนต์ไทยจะไปสู่สายตาชาวโลกก็ง่ายขึ้นมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล

ฟังแล้วก็น่าตื่นเต้น จะรอติดตาม หลังจากทีฟังวิทยากรทั้ง ๓ ท่าน ก็เห็นข้อมูลในฝั่งที่เป็นผู้สร้างสรรค์ทั้งผู้เขียนที่เขียนจากความทรงจำและการเขียนเรื่องเล่าจากพื้นที่ชุมชน อยากจะสู่ท่านผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ คุณชนิดาในฐานะที่เป็นองค์กรเก็บรักษาสื่อ หอภาพยนตร์ทำหน้าที่อะไรบ้าง และฟิล์มที่หอภาพยนตร์มีฉากที่เป็นนครปฐมที่อยากจะแบ่งปันกับพวกเราอย่างไรบ้าง ขอเรียนเชิญครับ

หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)

คุณชนิดา เอื้อบำรุงจิต

ตอนที่อาจารย์ติดต่อมาก็ถามกันว่าจะใช้อะไร อาจารย์ก็บอกว่าอยากให้แนะนำหอภาพยนตร์ด้วย เพราะว่าหอภาพยนตร์ได้ย้ายมาอยู่ศาลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ แล้ว หลายท่านอาจจะเคยได้ยินแต่ยังไม่เคยไป เลยอยากจะแนะนำหอภาพยนตร์ก่อนว่าทำอะไร หอภาพยนตร์ตั้งอยู่ที่สาย ๕ ตอนนี้มีตึกใหญ่โต เวลาผ่านอาจคิดว่าตึกแปลก ๆ คือตึกอะไรตอนนี้เปิดให้บริการวันอังคารถึงวันอาทิตย์ ปิดวันจันทร์ ทุกท่านสามารถที่จะไปเยี่ยมชมได้

ก่อนอื่นจะพูดถึงงานหลังบ้านก่อน หลาย ๆ คนก็รู้ว่าเราทำหน้าที่หลักคือ อนุรักษ์ฟิล์ม หลายคนอาจไม่เคยเห็นว่าหลังบ้านที่ทำงานกันหน้าตาเป็นอย่างไร ในยุคแรกเราก็เก็บฟิล์มภาพยนตร์เก่า ๆ ตั้งแต่คุณโดมสุขวงศ์ ถ้าพูดถึงหอภาพยนตร์หลายคนก็นึกถึงคุณโดม ลุงผู้ชายผมยาวซึ่งตอนนี้คุณโดมเกษียณไปแล้ว แต่คุณโดมก็ยังเป็นนักอนุรักษ์ งานนี้ก็จะ

งานอนุรักษ์ฟิล์มคือ เก็บรวบรวมฟิล์มต่าง ๆ ส่วนหนึ่งได้มาจากการรวบรวมจากหลาย ๆ ปี หอภาพยนตร์ตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เกือบ ๔๐ ปีที่รวบรวมฟิล์มต่าง ๆ มีห้องเย็นเก็บฟิล์มซึ่งทำให้ฟิล์มสามารถอยู่ได้นาน ปัจจุบันมีเครื่องมือดิจิทัลต่าง ๆ สามารถสแกนฟิล์มเหมือนที่หลาย ๆ ครั้งคนมักจะถามว่าทำไมภาพชัด ถ้ามีโอกาสทำใหม่ก็จะชัดมาก มี Data Storage เก็บสิ่งที่ได้สแกนเพื่อจะได้อยู่อย่างยั่งยืนถาวร ไม่ใช่ว่าเป็นระบบดิจิทัลจะเก็บวางไว้อย่างไรก็ได้ ฮาร์ดดิสก์ก็ไม่ได้ปลอดภัย

ภาพจาก facebook : พิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย Thai Film Museum

ถ้าดูด้านหน้าปัจจุบันตึกนี้ ตอนนี้มีนิทรรศการที่นิยมมากคือ “ภาพกว้างติดตา” ที่เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการเกิดภาพยนตร์ และมีส่วนจัดแสดง ซึ่งช่วงนี้มีงานนิทรรศการภาพถ่าย “เขาสือ สรพงษ์” แสดงภาพของคุณสรพงษ์ ชาตรี จะหมดในอีก ๒ อาทิตย์ ถ้าสนใจก็สามารถไปเข้าชม ส่วนห้องสมุดก็ไม่ได้เป็นห้องสมุดธรรมดา แต่เป็นห้องสมุดที่เก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับภาพยนตร์ จะมีหนังสือภาพยนตร์หลายพันเล่ม เกือบ ๖,๐๐๐ – ๗,๐๐๐ เล่มทั้งไทยและต่างประเทศ ใครสนใจเรื่องภาพยนตร์ก็สามารถเข้าไปอ่านได้ และมีระบบ Video on demand (ระบบวิดีโอตามคำขอ) ซึ่งมีหนังไทยต่าง ๆ หอภาพยนตร์ก็ได้มีหนังครบทุกเรื่อง แต่ก็มีหนังไทยประมาณ ๒,๐๐๐ เรื่องที่สามารถจะไปนั่งดูได้ เป็นหนังเรื่องคือหนังที่เข้าโรง มีหนังข่าว หนังสือสารคดี ที่ให้ดูได้ก็สามารถจะเข้าไปใช้บริการ แล้วก็ยังมีโรงหนังจัดฉายหนังวันละ ๒ รอบ อาทิตย์ละ ๖ วัน มีหนังให้เลือกหลากหลาย

หากกดติดตามเฟซบุ๊กหอภาพยนตร์ก็จะทราบว่าวันนี้ฉายอะไร สามารถจองออนไลน์หรือไปออกตัวที่หน้าเคาน์เตอร์ได้ กิจกรรมอื่น ๆ เช่น วันเสาร์นี้ก็จะมีการฉาย จูแฉ่ง และคุณขจรศักดิ์ รัตนนิสสัย มาพิมพ์มือที่หอภาพยนตร์และฉายหนังเรื่อง “รักแรกรุ่ง” มีโครงการดูหนังโรงเรียน มีติดต่อมาแล้วมีกิจกรรมที่ทำต่างกันในแต่ละรอบ ซึ่งเด็กคลองโยงก็มากัน บางคนมาตั้งแต่ ป.๑ ตอนนี้อยู่ ป.๖ ก็ได้มาปีละครั้ง ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ให้บริการกับโรงเรียนในชุมชนที่อยู่ใกล้ อีกสิ่งหนึ่งคือโรงหนังขนาด ๑๐๐ ที่ซึ่งจังหวัดนี้โชคดีมากเพราะวันนี้โรงหนังอยู่ที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งปกติจะเดินทางไปทีไกล ๆ แต่ว่าในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์นี้อยู่ในจังหวัดนครปฐมพอดี ช่วงเช้ากับบ่ายก็จะเป็นรอบของโรงเรียน รอบเย็นก็จะเป็นรอบบุคคลทั่วไป ถ้าใครทราบว่าจะอยู่ตรงไหนก็สามารถจะขอเข้าไปชมได้ข้างในได้ อยากจะเชิญชวนเพราะตอนนี้อยู่ที่นครปฐมแล้ว ในส่วนด้านหน้าหอภาพยนตร์ก็จะมีเมืองมายา นักท่องเที่ยวชอบมาถ่ายรูป บางคนก็มาถ่ายรูปปรับปรินต์ตรงนั้น

ฉาก “นครปฐม”

ตอนที่สืบค้นว่ามีภาพยนตร์อะไรที่ถ่ายในนครปฐม สิ่งแรกที่มีคำตอบคือ หอภาพยนตร์ เราเหมือนเป็นส่วนหนึ่งที่ยังสำคัญ ในขณะที่หนังก็จะ निकออกแต่ Season Change นึกเรื่องอื่นไม่ค่อยออกเหมือนกัน คือคิดว่ามีการถ่ายหนังเยอะ แต่ว่าจะไม่ค่อยมีการจดจำว่านี่คือนครปฐม หรือถ้ามีก็จะเป็นฉากพระปฐมเจดีย์ อย่างหนังเรื่อง “กู๊ดมอร์นิงเวียดนาม (Good Morning Vietnam)” ที่ถ่ายพระปฐมเจดีย์ แต่ในเรื่องคือเวียดนาม เวลาดูก็จะช้า เวลาที่เห็นพระปฐมเจดีย์จะเป็นที่อื่นไปไม่ได้นอกจากนครปฐม ภาพยนตร์ฉายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เพราะฉะนั้นก็ ๒๔ ปีแล้ว ถ้าเป็นคนก็เป็นชาวศาลายาและเป็นชาวนครปฐมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีช่อง YouTube ของหอภาพยนตร์สามารถติดตามได้ จะมีหนังหลาย ๆ แบบหลาย ๆ เรื่องของหอภาพยนตร์ที่เผยแพร่ในช่วงนี้ อาจจะเกี่ยวกับจังหวัดนครปฐมบ้าง

ฉันนี้ไม่รู้ว่าเป็นเก่าสุดที่มีหรือเปล่า แต่อันนี้เป็นงานศพที่วัดใหม่ ในข้อมูลเขียนว่าเป็นงานศพของนางชุ่ม กาญจนะ นางทัน และนางสาวสุณี กาญจนะ ที่เมรุวัดใหม่ห้วยจรเข้มะ อำเภอมะนัง จังหวัดนครปฐม ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ลักษณะนี้จะเป็นหนังประเภทหนังบ้านคือ หนังที่ถ่ายในครอบครัวไว้ดู แต่วันหนึ่งเห็นว่ามีหอภาพยนตร์ก็เอาฟิล์มมามอบให้ นำเสียดายที่ไม่มีเสียง จะเห็นว่ามหรสพสมโภชต่าง ๆ ที่อยู่ในงาน มีพิธีงเด็ก ในหอภาพยนตร์ก็จะมีหนังแบบนี้อยู่เยอะคือ ฟิล์มที่ไม่มีเสียง บางครั้งก็ต้องหาข้อมูล ค้นคว้า แต่หลาย ๆ ครั้งก็ไม่มีข้อมูลมากนัก ซึ่งเราก็ไม่รู้จักคนที่อยู่ในหนัง

กลุ่มที่เรียกว่าหนังบ้านสามารถเอาไปศึกษาอะไรหลาย ๆ อย่างได้ หากเป็นฟิล์มที่เป็นของทางการก็จะเป็นเรื่องใหญ่โต แต่ไม่ได้ลงในรายละเอียด แต่ถ้าเป็นหนังบ้านมักจะมีรายละเอียดที่ผู้ถ่ายให้ความสนใจหรือให้ความใส่ใจโดยเฉพาะ คนถ่ายที่เป็นคนในครอบครัว แต่ข้อด้อยของ

หนังประเภทนี้คือหากคนนั้นเสียชีวิตไปแล้วก็จะมีข้อมูล แต่เราก็พยายามจะทำข้อมูลหรืออ่านข้อมูลจากสิ่งต่าง ๆ หรือว่าหาผู้รู้

หนังเรื่อง ลักษณะของหนังเรื่องคือ เศษฟิล์ม ต้องอธิบายว่าหนังยุค ๑๖ มม. จะทำฉบับเดียวแล้วก็ตัดต่อ เพราะฉะนั้นฟิล์มส่วนมากจะพังไปแล้ว ไม่ก็เ็นมากแต่เราก็มีส่วนที่เรียกว่า “เอาท์เทค (out take)” คือส่วนที่ไม่ได้ใช้ เอาม้วนใส่กล่องปิดเก็บไว้ บางทีก็จะมีฟิล์มเหล่านั้นมาที่หอภาพยนตร์ อย่างเรื่องนี้ก็เป็นหนัง “เกียรติก้องรักของข้า” แต่ว่ามีส่วนหนึ่งที่เป็นเอาท์เทคคือถ่ายเก็บไว้ แต่ก็ไม่แน่ใจว่าหนังเกี่ยวกับจังหวัดนครปฐมไหม เพราะว่าในเรื่องย่อก็ไม่ปรากฏ แต่ว่ามีภาพพระปฐมเจดีย์อยู่ เนื่องจากเป็นฟิล์มที่ไม่ได้ใช้ก็จะได้มีรอยข่วนมาก ส่วนที่เป็นรอยก็คือส่วนที่เป็นเชื้อรา ซึ่งเกิดจากการเก็บไม่ดีหรือเก็บในที่ที่มีความชื้น หนังเรื่องนี้คือหนังปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เพราะฉะนั้นก็แปลว่าฉากในเรื่องต้องถ่ายก่อน พ.ศ. ๒๔๙๙ แต่ว่าบางทีสถานที่ที่อาจจะไม่ได้เห็นความแตกต่างมากเท่ากับผู้คน ยกเว้นแต่ชาวนครปฐมจะบอกว่าตรงนี้ไม่เหมือนแล้ว ส่วนมาก

เอาทีเทศจะถ่ายตามความสนใจของผู้ถ่าย ซึ่งอาจจะไม่ได้เกี่ยวกับหนัง แต่ว่าผู้ถ่ายมองเห็นว่ามีความน่าสนใจ

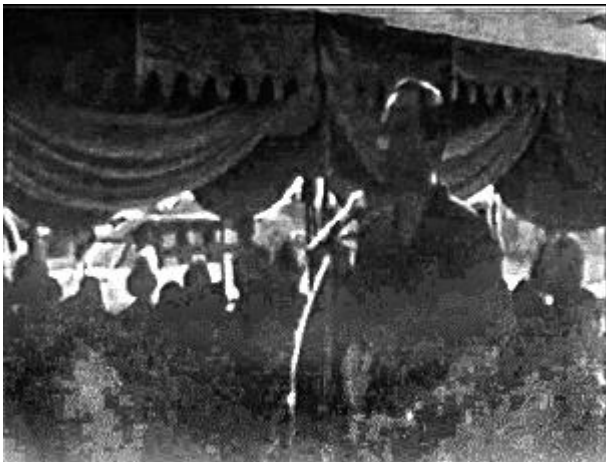
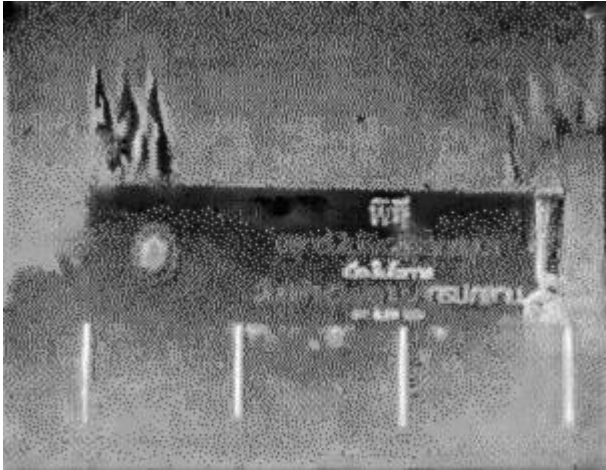
เรื่องต่อไปคือ พิธีเปิดสุสานเทวบทลัญชา ที่ไม่รู้ปี ค้นใน Google Maps เหมือนยังมีที่ที่คนไปไหว้กันอยู่ แต่เรื่องคือหนังที่เหมือนเพิ่งจะเปิดสุสานแห่งนี้ มีพิธีต่าง ๆ ถ้าให้เดาน่าจะเป็นช่วงต้น พ.ศ. ๒๕๐๐ อันนี้ได้รับบริจาคมา น่าจะถ่ายด้วยฟิล์ม product home เพราะว่าสียังสวย นอกจากมีรอยขีดข่วนอย่างอื่นก็ถือว่าดี จะมีรายละเอียดให้ดูซึ่งหลายอย่างก็ต่าง

จากปัจจุบัน ก็จะมีโต๊ะจีนซึ่งนครปฐมก็มีชื่อเสียงในการทำโต๊ะจีน อีกสิ่งที่จะบอกยุคสมัยได้ก็คือ รถยนต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกช่วงเวลาได้ดี

งานช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งเป็นงานอีกรูปแบบหนึ่งคือตอนถ่ายคงไม่ได้ตั้งใจจะเก็บความทรงจำของพื้นที่ แต่ถ่ายมาเพื่อใช้งาน เมื่อเวลาผ่านไปก็มีความหมายโดยเฉพาะในเรื่องของพื้นที่หลายสิ่งหลายอย่างได้

เปลี่ยนไปแล้ว หอภาพยนตร์จะมีหนึ่งในลักษณะนี้อยู่พอสมควร แต่ส่วนใหญ่ก็จะได้มีเสียง

ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ในภาพคือพุทธมณฑลตอนปรับพื้นที่
บางคนไม่เคยเห็นพุทธมณฑลในอดีตประมาณ ๔๐ ปีที่แล้ว จะเห็น
พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มาดูตอนยังทำไม่เสร็จ ความตั้งใจคงถ่ายเพื่อ

บันทึกว่าทำอะไร แต่เวลาผ่านไปก็คือสิ่งสำคัญ หากไม่มีอันนี้ก็ไม่เคยรู้ว่า
ตอนที่ยังไม่เป็นแบบที่เห็นเป็นยังไง

อีกอันที่น่าสนใจเป็นการต่อสู้ของคนงานโรงงานฮาร์รา ซึ่งเป็น
สารคดีที่ทำโดยอาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ดูหนังเรื่องนี้
หลายครั้ง แต่ไม่เคยมองบริบทของนครปฐมเลย จนอาจารย์อภิรักษ์ณเขียน
ชื่อมา แล้วเห็นว่าโรงงานอยู่อ้อมใหญ่ใกล้ ๆ จังหวัดนครปฐม หนังเรื่องนี้อยู่
ในช่อง YouTube ของหอภาพยนตร์ ถ้าใครสนใจก็สามารถเข้าไปดูได้ เวลา
ประมาณ ๑ ชั่วโมง ก็จะทำให้เห็นว่าคนงานหญิงอายุน้อย ๆ บางคนอายุ
๑๔ - ๑๕ ปี แล้วก็ได้รับค่าแรงน้อยมาก แต่ต้องทำงานหนักมาก สุดท้าย
คนงานก็ลุกขึ้นต่อสู้ยึดโรงงาน แล้วก็ทำกางเกงมาขายประชาชนในราคาถูก
ก็เป็นรูปแบบกระบวนการแรงงานในยุคแรก ๆ ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๙

เรื่องสุดท้ายน่าสนใจจะเป็นของคุณทวีศักดิ์ วิริยะศิริ เป็นช่างภาพให้สำนักข่าวต่างประเทศหลายสำนัก แต่ก็ชอบหนังสือของตัวเองด้วย เพราะว่าเวลาไปถ่ายหนังสือ เวลาจะรอภาพข่าว फिल्मมีราคาแพง เพราะฉะนั้นเวลาที่ถ่ายสำนักข่าวก็ให้มาแค่ ๑๐๐ ฟุต ซึ่งก็ถ่ายแค่นี้ก็เกินที่ แต่ว่าบางทีต้องรอเหตุการณ์ คุณทวีศักดิ์ก็จะพกกล้องของตัวเองซึ่งเป็นกล้องถ่ายหนังสือของตัวเองไปด้วย บางครั้งจะไปกับภรรยาซึ่งเป็นผู้ช่วย หนังสือที่มาถึงหอภาพยนตร์เป็นคอลเลกชันบางที่มีหลายร้อยเรื่อง อย่างล่าสุดตามเสด็จเชียงใหม่มาก็มาจากกล้องของคุณทวีศักดิ์ เมื่อค้นดูซึ่งเป็นส่วนตัวของหนังสือมันก็มีจังหวัดนครปฐม ครั้งแรกจะเป็นของภรรยาท่าน ซึ่งจะรู้กันว่าเวลาเจอฟิล์มแล้วเห็นคุณป้านวลลออ ภรรยาของคุณทวีศักดิ์ก็จะรู้ทันทีว่าเป็นฟิล์มของคุณทวีศักดิ์แน่นอน เพราะว่ามีภรรยาอยู่ในหนังสือและมีเสียงบรรยายประกอบ ซึ่งจะถ่ายมาแล้วมาพากย์เสียงทีหลัง แล้วก็ใส่ดนตรีลักษณะเป็นหนังสือชอบแซวกันเอง แต่อีกสักแป๊บหนึ่งก็จะเห็นว่า จริง ๆ มาถ่ายงาน

ส่วนที่เกี่ยวกับนครปฐมของหอภาพยนตร์ก็มีประมาณเท่านี้ วันนี้ก็ลองเอามาให้ดูเป็นตัวอย่างว่าเหล่านี้คือสิ่งที่หอภาพยนตร์เก็บ ถ้าบ้านของท่านใดมีฟิล์มอยู่ก็สามารถนำมาให้หอภาพยนตร์ได้ หรือว่าท่านใดที่อยากจะค้นคว้าเกี่ยวกับภาพยนตร์ก็ขอให้นึกถึงหอภาพยนตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล

ขอบคุณท่าน ผู้อำนวยการให้เห็นภาพนครปฐม ซึ่งแรงบันดาลใจในการจัดงานครั้งนี้มาจากที่ศูนย์สยามทรรศนศึกษาทำหนังสือ “ศาลายา ฉายานิทรรศน์” แต่ทำเป็นภาพนิ่งแล้วมีความรู้สึว่า ถ้าไปหาที่หอภาพยนตร์ด้วยดีกว่า เพราะถ้าเป็นภาพเคลื่อนไหวจะทำให้จินตนาการเพิ่มขึ้นแล้วก็มีข้อมูลที่มากขึ้น ขอขอบคุณหอภาพยนตร์

วันนี้เราได้รับความรู้จากวิทยากรทั้ง ๔ ท่าน แล้วก็ทำให้เห็นศาลายา – นครปฐมในวรรณกรรม แล้วก็พื้นที่ในความทรงจำในสื่อบันเทิงได้อย่างชัดเจนขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง ๔ ท่านครับ

คำประกาศเกียรติคุณ
ผู้ได้รับรางวัลศัลยาสาสตุติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

นายวันชัย สวัสดิ์แดง

คุณวันชัย สวัสดิ์แดง เกิดที่บ้านในตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรของ คุณพ่อบุญส่ง สวัสดิ์แดง กับคุณแม่ ปรานี สวัสดิ์แดง ปราชญ์ชุมชนแห่งคลองมหาสวัสดิ์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ตลอดระยะเวลากว่า ๒๐ ปีที่ผ่านมาคุณวันชัยได้อุทิศตัวเพื่อชุมชนคลองมหาสวัสดิ์มาอย่างต่อเนื่อง จากชุมชนริมคลองที่เสื่อมโทรมทับถมด้วยปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเสีย และน้ำเค็มหนุนสูงจนเกษตรกรริมสองฝั่งคลองเดือดร้อนกันทั่วหน้า แต่เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาปัญหาที่ว่าในชุมชนบ้านศาลาดินและคลองมหาสวัสดิ์ กลับเปลี่ยนแปลงไปราวหน้ามือกับหลังมือ เมื่อชุมชนร่วมมือร่วมใจลุกขึ้นมาพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเฉพาะการได้แรงสนับสนุนจาก

วันชัย สวัสดิ์แดง อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) ดีเด่นระดับประเทศ ประจำปี ๒๕๖๒ ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ ในฐานะผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

คุณวันชัย อธิศตนในการประสานเพื่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ กระทั่งปี ๒๕๕๐ เป็นต้นมาจึงได้น้อมนำปรัชญา “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ รวมทั้งแนวทาง ๔ ป. คือ ประสาน ปฏิบัติ ประชาสัมพันธ์ และประเมิน มาปรับใช้จนเกิดการพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนและภาครัฐ เพื่อฟื้นฟูและบำบัดน้ำคลองมหาสวัสดิ์ จนมีสภาพดีขึ้น การจัดการผักตบชวายังได้นำแนวทาง “ขยะ คือ ทองคำ” มาหาวิธีแปรรูปให้มีมูลค่า ไม่เป็นต้องสิ้นเปลืองงบประมาณในการขุดลอกคลอง ต่อมาได้จัดตั้งกองทุนบริหารจัดการน้ำ รณรงค์ให้ทุกบ้านไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ นำองค์ความรู้จากโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริมาปรับใช้ โดยติดตั้งบ่อดักจับไขมันจากครัวเรือนต้นเหตุน้ำเน่าเสียไม่ให้ไหลปนลงไปกับน้ำทิ้ง เมื่อสภาพน้ำในคลองมหาสวัสดิ์เริ่มดีขึ้น จึงนำมาสู่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ตลาดน้ำ การล่องเรือชมวิถีชีวิตริมคลอง ชิมและซื้อสินค้าชุมชน เป็นต้น โดยในการพัฒนาชุมชนได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพยายามเชื่อมแนวคิดการพัฒนาไปสู่พื้นที่ใกล้เคียง โดยทำโครงการ “เชื่อมคลอง คล้องใจ” จาก “มหาสวัสดิ์สู่ลัดมะยม” สืบสานงานพัฒนาและอนุรักษ์แม่น้ำลำคลองที่ไม่ได้หยุดแค่คลองมหาสวัสดิ์เท่านั้น การทำงานของคุณวันชัย และชุมชนสะท้อนให้เห็นบทบาทและความสำคัญของประชาชนจิตอาสา

จากประสบการณ์การทำงานอย่าง “เข้าใจ” และ “ลงมือทำ” ตามแนวทาง “เทิดด้วยทำ” ส่งผลให้คุณวันชัย ได้รับเกียรติให้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานและที่ปรึกษาขององค์กรต่าง ๆ อาทิ เป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานภาครัฐในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ตามนโยบายของรัฐบาล เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กรมการท่องเที่ยว กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวง

พาณิชย์ เป็นผู้นำชุมชนต้นแบบโครงการท่องเที่ยว OTOP ชุมชนวัดวิถี เป็นวิทยากรด้านการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรให้กับสำนักส่งเสริม และฝึกอบรม กำแพงแสนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน เป็นวิทยากรให้แก่หน่วยงานภาครัฐเช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวง เกษตรและสหกรณ์การเกษตรกระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ

ผลงานสำคัญคือเป็นผู้ริเริ่มโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรคลอง มหาสวัสดิ์ ริเริ่มการสร้างอาชีพให้กับชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ด้านการเกษตร และแปรรูป และเป็นผู้ริเริ่มตลาดน้ำชุมชนท่องเที่ยวบ้านศาลาดิน

ปัจจุบันคุณวันชัย สวัสดิ์แดงดำรงตำแหน่งประธานวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตร บ้านศาลาดิน อาสาสมัครชลประทาน สมาร์ทฟาร์มเมอร์ด้านน้ำ ของสำนักชลประทานที่ ๑๑ ประธานหมอดิน อาสาอำเภอพุทธมณฑล อาสาสมัครสิ่งแวดล้อมอำเภอพุทธมณฑล และ ผู้จัดการตลาดน้ำคลองมหาสวัสดิ์บ้านศาลาดิน

คุณูปการดังแสดงมาข้างต้น ล้วนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของ ชาวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์และหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ คณะกรรมการจัดงานเล่าขานตำนานศาลายาจึงเห็นสมควร มอบรางวัล “ศาลายาสดุดี” ให้แก่คุณวันชัย สวัสดิ์แดง เพื่อประกาศยกย่อง คุณูปการที่อุทิศตนเพื่อชาวอำเภอพุทธมณฑล จนสร้างเกียรติประวัติและความภาคภูมิใจมาสู่อำเภอพุทธมณฑลตลอดมา

ภาคผนวก

ประมวลภาพงาน
“เล่าขานตำนานสาละยา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔
ตอน “ผ้าดำดี” ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา”

ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ขอเชิญรับชมกิจกรรม
โครงการเล่าขานตำนานสาละยา ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔

ผ้าดำดี

ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา

วันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔

การเสวนา

“ผ้าดำดี” ภูมิวิถีท้องถิ่นสาละยา
เวลา ๑๐.๐๐ น.
วิทยากร
ผศ.ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์มนัสศักดิ์ รักภู
นักวิชาการอิสระ
ชวนเสวนาโดย
ดร.พงษ์กรณ์ วีรพชรพรณ์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

 LIVE ศูนย์สยามทรรศนศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

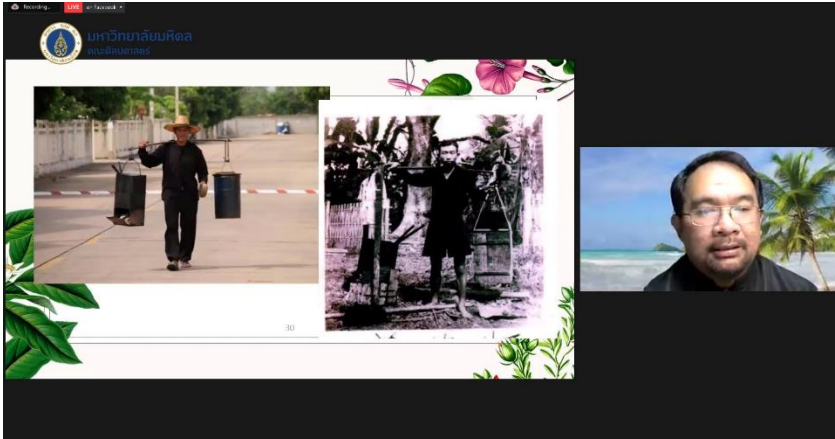
กิจกรรมทำน้ดย้อมมะเกลือ

เวลา ๑๕.๐๐ น.
พิเศษ รับสมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรม
จำนวน ๒๐ ท่าน
โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับอุปกรณ์
และเจ้าเป็นต้องเข้าร่วมกิจกรรม
Work shop online ผ่านโปรแกรม Zoom
ในวันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔
เวลา ๑๕.๐๐ น.
ลงทะเบียนได้ที่

ตรวจสอบรายชื่อเข้าร่วมกิจกรรม
ทางแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ
ในวันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ถ้าวันหนึ่งฝ้ามืดย้อมมะเกลือสามารถเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน
ชุมชนก็จะก่อเกิดรายได้ และเป็นความภูมิใจที่เราต้องการว่าผ่านแล้ว
“ฝ้ามืดย้อมมะเกลือ...ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบ้านวัดมะเกลือ”

ร้านมะเกลือวัดโธ
“ฝ้ามืดย้อมมะเกลือ”
168

ฝ้ามืดย้อมมะเกลือ

ในอดีตชุมชนบ้านวัดมะเกลือมีต้นมะเกลือขึ้นเยอะมาก แต่ทำไม่
ต้นมะเกลือหายไป เพราะสมัยนี้เราไม่ได้ไปรกรากจากมะเกลือแล้ว
ผู้ใหญ่ในชุมชนเล่าว่า ครั้นเดิมเราใช้ต้นมะเกลือที่มีอยู่ในชุมชนมาย้อมมะ
เกลือจน ทำสีและใช้เป็นส่วในการทำน้ำย้อมมะเกลือ ซึ่งเกิด
ความคิดว่าจะเอามะเกลือมาทำอะไรได้สักบ้างเลยนึกถึง “ฝ้ามืดย้อมมะเกลือ”
ซึ่งเมื่อแรกเป็นผ้าที่มีสีออก จึงเกิดเป็น “ฝ้ามืดย้อมมะเกลือ” ขึ้น
วิธี ส้อมมะ
ประมาณชุมชนบ้านวัดมะเกลือ

โครงการเล่าเรื่องผ่านภาพถ่าย ครั้งที่ 15 ประจำปี 2564
ตอน “ผ้าสี-สี ภูมิปัญญาของบ้านเรา”
จัดทำโดย ศูนย์สยามพรรณศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ร่วมกับ ชุมชนบ้านวัดมะเกลือ ส.ค.ส.จังหวัด อุทยานแห่งชาติ จ.นครปฐม
ติดต่อข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ [f](#) ศูนย์สยามพรรณศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหิดล

อุปกรณ์ (ในกล่อง)

1. ผลมะเกลือ
บดละเอียด

2. เสื้อ

3. ถุงมือ

4. ยางวง

5. ปูนแดง/ส่าสล้ม
(เลือกให้ย้อมอย่างละหนึ่ง)

อุปกรณ์อื่นๆ

1. ภาชนะ (แนะนำชามน้ำ)

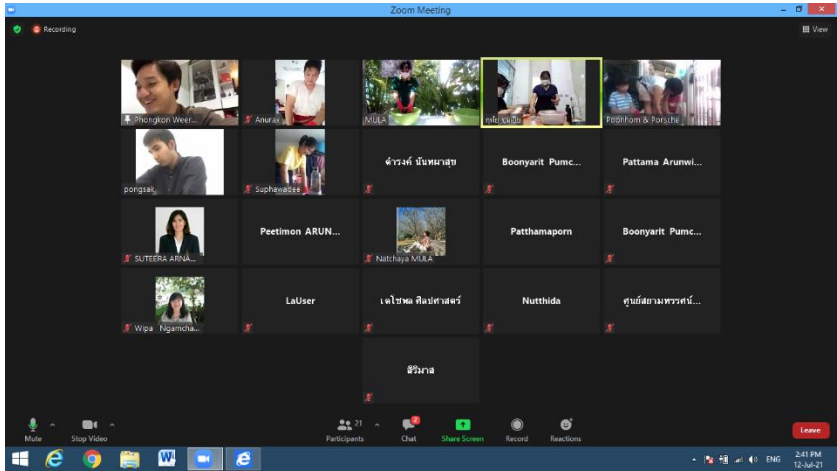

2. น้ำเปล่า

ขั้นตอนการทำ

1. นำเสื้อซักน้ำเปล่า แล้วล้างจนพอหมาด
2. นำผลมะเกลือบดละเอียดละลายน้ำ
อัตราส่วน 1:3 (ผลมะเกลือ 1 ส่วน น้ำ 3 ส่วน) หรือใส่น้ำให้พอท่วมผ้า
3. นำเสื้อมามัดด้วยยางวง เพื่อทำลวดลาย
4. นำเสื้อแช่ในน้ำมะเกลือ
ประมาณ 45-60 นาที
5. นำปูนแดงหรือส่าสล้ม ละลายน้ำจนพอท่วมผ้า
6. นำเสื้อขึ้น แกะยางและ
ซักในน้ำปูนแดงหรือส่าสล้ม
7. ซักเสื้อในน้ำเปล่าจนน้ำใส แล้วตากให้แห้ง

เคล็ดลับ : ขั้นตอนการแช่น้ำมะเกลือควรแช่ทิ้งไว้ข้ามคืนเพื่อการติดสีที่ดี
การติดสีของเสื้อขึ้นอยู่กับระยะเวลาการแช่เสื้อ หากต้องการเนื้อสีเข้ม
เผื่อเพื่อความคงทน จากนั้นนำเสื้อมาซักให้สะอาดแล้วนำไปแช่ซักอีกครั้ง

โครงการเล่าขานตำนานศาลาया ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ ตอน “ผ้าดำดี” ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลาया

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ

ศูนย์สยามวรรณคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วันที่จัดกิจกรรม

วันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔

หลักการและเหตุผล

ในอดีตชุมชนบ้านวัดมะเกลือ อำเภอยะผดุมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยต้นมะเกลือขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นขึ้น ซึ่งต้นมะเกลือยังเป็นพืชที่สำคัญในสมัยนั้น เนื่องจากมะเกลือถูกนำไปย้อมแห อวน และผ้าเพื่อใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน สีดำที่ได้จากมะเกลือได้รับการยอมรับว่ามีคุณภาพ ผ้าย้อมนครชัยศรีซึ่งย้อมจากมะเกลือกลายเป็นของดีประจำจังหวัดนครปฐม จนปรากฏอยู่ในคำขวัญของจังหวัดว่า “ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย ผ้าดำดี” ซึ่งผ้าย้อมนั้นคือ ผ้าย้อมสำหรับตัดชุดขาวนา โดยโรงย้อมผ้าอยู่ที่อำเภอนครชัยศรี มีชื่อเสียงมากจนผ้าย้อมดังกล่าวถูกส่งเข้าวัง แต่ต่อมาผ้าดำได้เสื่อมความนิยมลง ทำให้ “ผ้าดำ” เลือนหายจากคำขวัญของจังหวัดนครปฐม และการรับรู้ต่อ “ผ้าย้อมนครชัยศรี” ก็เลือนหายไปจากสังคมเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ศูนย์สยามวรรณคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์ ซึ่งมีพันธกิจหลักคือ การศึกษาและรวบรวมความรู้ด้าน ท้องถิ่นศึกษาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์องค์ความรู้ของจังหวัดนครปฐม และกระตุ้นความสนใจให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การศึกษาวิจัยต่อไป ได้เห็นความสำคัญขององค์ความรู้เรื่องผ้าย้อมนครชัยศรีและผ้าท้องถิ่นของชุมชนศาลาया และจังหวัดนครปฐม จึงได้จัดโครงการเล่าขานตำนานศาลาया ครั้งที่ ๑๕ ประจำปี ๒๕๖๔ ตอน “ผ้าดำดี” ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลาया ขึ้น เพื่อรักษา

และพัฒนาองค์ความรู้การย้อมผ้าจากมะเกลือ พร้อมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้ด้านท้องถิ่นศึกษาและประวัติศาสตร์ของผ้าด้านครชัยศรีและผ้าในท้องถิ่นศาลายา

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านท้องถิ่นศึกษาและประวัติศาสตร์ของผ้าด้านครชัยศรีและผ้าในท้องถิ่นศาลายา
๒. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะคติในเชิงวิชาการระหว่างนักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป
๓. เพื่อรักษาและพัฒนาองค์ความรู้การย้อมผ้าจากมะเกลือ

ลักษณะ/รูปแบบกิจกรรม

๑. การเสวนาทางวิชาการออนไลน์
๒. การจัดทำสื่อวีดิทัศน์ “ผ้ามัดย้อมมะเกลือ”
๓. การทำ Workshop Online “ผ้ามัดย้อมมะเกลือ” พร้อมพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ “ผ้ามัดย้อมมะเกลือ”

กำหนดการ

- ๑๐.๐๐ – ๑๐.๑๐ น. กล่าวเปิดโครงการ
- ๑๐.๑๐ – ๑๒.๐๐ น. การเสวนา “ผ้าดำดี” ภูมิวิถีท้องถิ่นศาลายา
วิทยากร : ผศ.ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกุล
(คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)
อาจารย์มนัสศักดิ์ รักอยู่
(นักวิชาการอิสระ)
ผู้ดำเนินการเสวนา : อ.ดร.พงษ์กรณ์ วีรพิพรรณ์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ๑๔.๐๐ – ๑๕.๐๐ น. การทำ Workshop Online “ผ้ามัดย้อมมะเกลือ”

ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของผ้าด้านครัยศรีและผ้า
ในท้องถิ่นสาละยา

๒. นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไปเวทีแลกเปลี่ยนความรู้
และทัศนคติในเชิงวิชาการ

๓. เกิดผลิตภัณฑ์ต้นแบบชุดการย้อมผ้ามะเกลือด้วยตนเอง เพื่อ
ชุมชนสามารถนำไปพัฒนาต่อไป

ประมวลภาพงาน
เล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕
ตอน “ศาลายา - นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”

อาจารย์ ดร.เชมฤทัย บุญวรรณ ประธานศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา
เป็นประธานในพิธีบวงสรวงพ่อบุขนท่งเนื่องในการจัดงาน
เล่าขานตำนานศาลายา ประจำปี ๒๕๖๕

ประธานศูนย์สยามทรรศนศึกษากล่าวรายงาน

ดร.กิตติชัย ไชยพรศิริ นายอำเภอพุทธมณฑล
ประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน

ดร.กิตวิชัย ไชยพรศิริ นายอำเภอพุทธมณฑล มอบรางวัลศालายาสดุติ
แต่ คุณวันชัย สวัสดิ์แดง ผู้ได้รับรางวัลศาลายาสดุติ
ประจำปี ๒๕๖๕ ครั้งที่ ๑๖

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิวิชญ์ เลี้ยงอิสสระ คณบดีคณะศิลปศาสตร์
มอบช่อดอกไม้แสดงความยินดีแต่ผู้ได้รับรางวัลศาลายาสดุติ ประจำปี
๒๕๖๕ ครั้งที่ ๑๖

ประธานในพิธี ผู้บริหารและวิทยากร ถ่ายรูปร่วมกันเป็นที่ระลึก

รองศาสตราจารย์.ดร.นันทนัย ประสานนาม
บรรยายนำเรื่อง “ชีวิตร่วมกับมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ”

รองศาสตราจารย์.ดร.นันทนัย ประสานนาม
บรรยายนำเรื่อง “ซีรีส์สวยกับมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณิชา นิติสกุลวุฒิ รองคณบดีฝ่ายบริหาร
และจัดการยุทธศาสตร์ มอบของที่ระลึกแด่
รองศาสตราจารย์.ดร.นันทนัย ประสานนาม

บรรยายภาคการล้อมวงชวนคุยเสวนา เรื่อง “ศาลา-นครปฐม
ในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในลุ่มน้ำเชิง”

บรรยายภาคการล้อมวงชวนคุยเสวนา เรื่อง “ศาลา-นครปฐม
ในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในสื่อบันเทิง”

บรรยายภาคในการเสวนา เรื่อง “ศาลายา-นครปฐม
ในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในสื่อบันเทิง”

โครงการเล่าขานตำนานศาลายา ครั้งที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๖๕

ตอน “ศาลายา - นครปฐมในวรรณกรรมร่วมสมัย”

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ

ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วันที่จัดกิจกรรม

วันพุธที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อเผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนศาลายา
๒. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทศนคติในเชิงมนุษยศาสตร์ระหว่าง นักวิชาการ นักวิจัยชุมชน นักศึกษาและปราชญ์ชาวบ้าน
๓. เพื่อประกาศเกียรติคุณแก่ผู้ได้รับรางวัล “ศาลายาสุดดี” ครั้งที่ ๑๐ ซึ่งเป็นบุคคลหรือหน่วยงานที่สร้างคุณประโยชน์ให้อำเภอ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ลักษณะ/รูปแบบกิจกรรม

๑. กิจกรรมบวงสรวงพ่อบุญท่ง
๒. การบรรยายพิเศษ “ชีรีส์ว้ายกับมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ”
๓. ศาลายาเสวนา ล้อมวงชวนคุย “ศาลายา-นครปฐมในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในสื่อบันเทิง”

กำหนดการ

๑๒.๓๐ – ๑๓.๐๐ น.

ลงทะเบียน

๑๓.๐๐ – ๑๓.๑๕ น.

พิธีเปิดโครงการ

พิธีมอบรางวัล “ศาลายาสดุดี” ครั้งที่ ๑๐

๑๓.๑๕ – ๑๔.๑๕ น.

บรรยายพิเศษ “ชีวิตร่วมกับมหาวิทยาลัยในฐานะพื้นที่จินตนาการ”

วิทยากร : รศ.ดร.นันทนัย ประสานนาม
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

๑๔.๑๕ – ๑๔.๓๐ น.

พักรับประทานอาหารว่าง

๑๔.๓๐ – ๑๖.๐๐ น.

ศาลายาเสวนา ล้อมวงชวนคุย

“ศาลายา-นครปฐมในวรรณกรรม พื้นที่กับความทรงจำในสื่อบันเทิง”

ร่วมเสวนาโดย

รศ.ดร.นริทธิ์ ลีตะสุวรรณ

(ผู้แต่งเรื่องสั้น แม่น้ำบ้านยาย – นครชัยศรี)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัฒน์ อินทรพร

(นักวิชาการด้านวรรณกรรม-วรรณคดีศึกษา)

คุณอมราพร แผ่นดินทอง

(ผู้เขียนบท Season Change)

คุณชลิดา เอื้อบำรุงจิต

(ผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน))

ดำเนินรายการโดย

ผศ.ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล

(คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

๑๖.๐๐ – ๑๗.๓๐ น.

กิจกรรมฉายภาพยนตร์ “Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย”

ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่นครปฐมได้รับการเผยแพร่
๒. นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไปมีเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ และทัศนคติในเชิงวิชาการ

หนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา”

ศาลายาศึกษา เป็นชุดโครงการที่มุ่งศึกษาเรียนรู้ วิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เชิงมนุษยศาสตร์ในพื้นที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ทั้งแง่มุมทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวรรณคดี เพื่อให้เข้าใจ “ภูมิปัญญา” และ “วิถีคิด” ของชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าว อันจักนำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

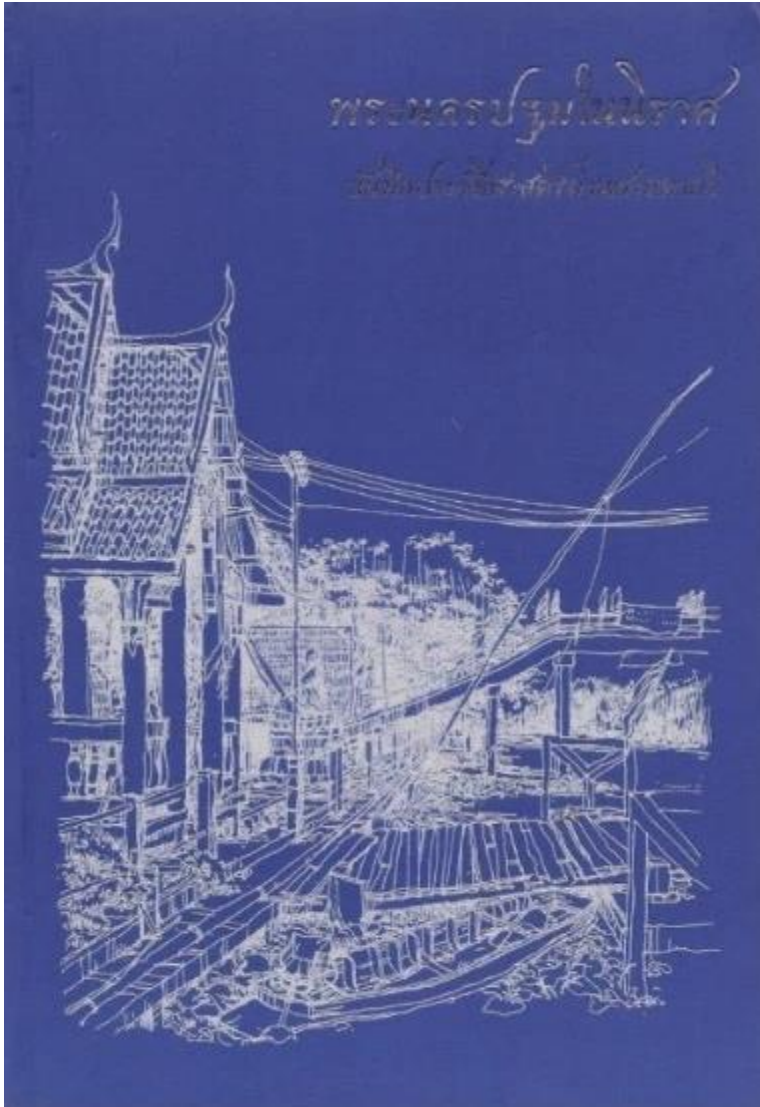
หนังสือชุด “ศาลายาศึกษา” เป็นงานเขียนทางวิชาการที่มีการสืบค้นข้อมูลและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จุดเด่นของการศึกษาเรื่องราวท้องถิ่นในหนังสือชุดนี้คือการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ลายลักษณ์ (written history) และประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) ควบคู่กันไป โดยผู้ที่เข้ามาอาศัยใหม่ในพื้นที่ได้ “เข้าใจ” และ “ภาคภูมิใจ” ในพื้นที่ของตน ผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ ภูมินาม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อท้องถิ่น ตลอดจนบุคคลสำคัญผู้มีคุณูปการต่อชุมชน

ปัจจุบันหนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา” มีการจัดพิมพ์มาอย่างต่อเนื่อง โดยก่อนหน้านี้มีการจัดพิมพ์ถึงลำดับที่ ๑๔ หนังสือ “พื้นที่ฉากละคร อาภรณ์ และผลมะเกลือ : ฉากศาลายาในนวนิยายกับเครื่องแต่งกายจากภูมินาม” จึงจัดพิมพ์เป็นลำดับที่ ๑๕ (งานเล่าขานครั้งที่ ๑๕ และ ๑๖) ในปัจจุบัน

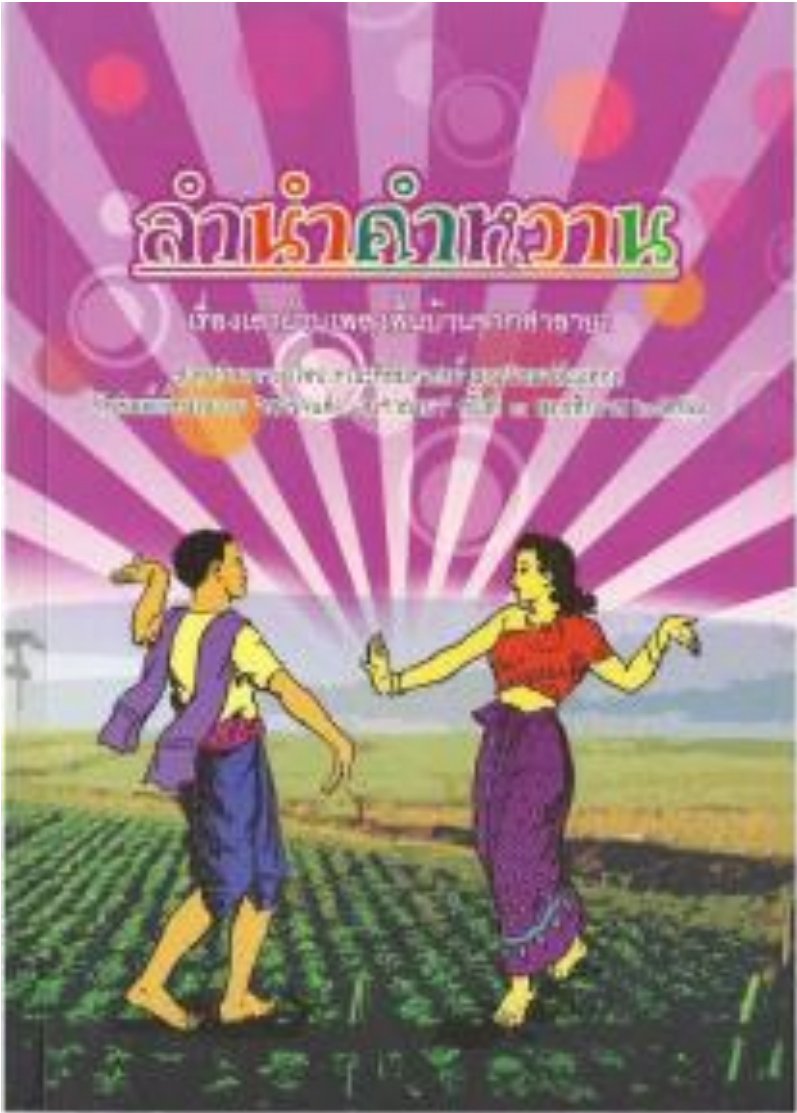
ปริทรรศน์หนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา”

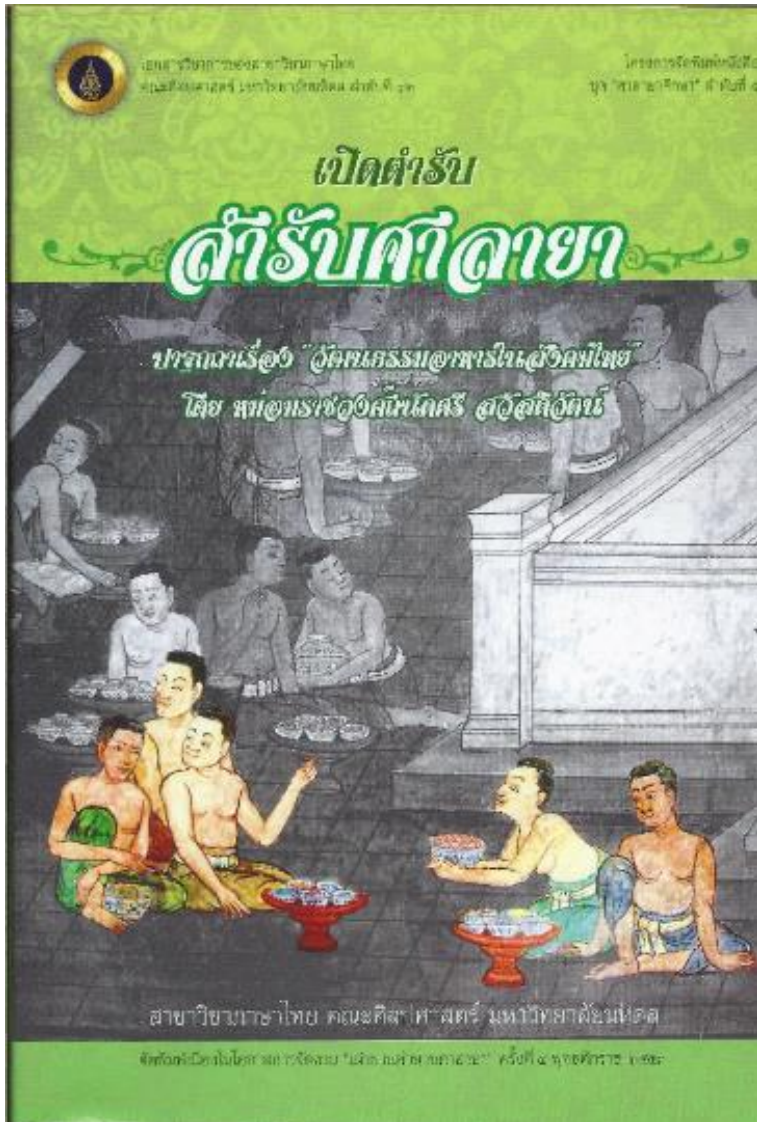
เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๑

เล่าขานตำนานศาลาया ลำดับที่ ๒

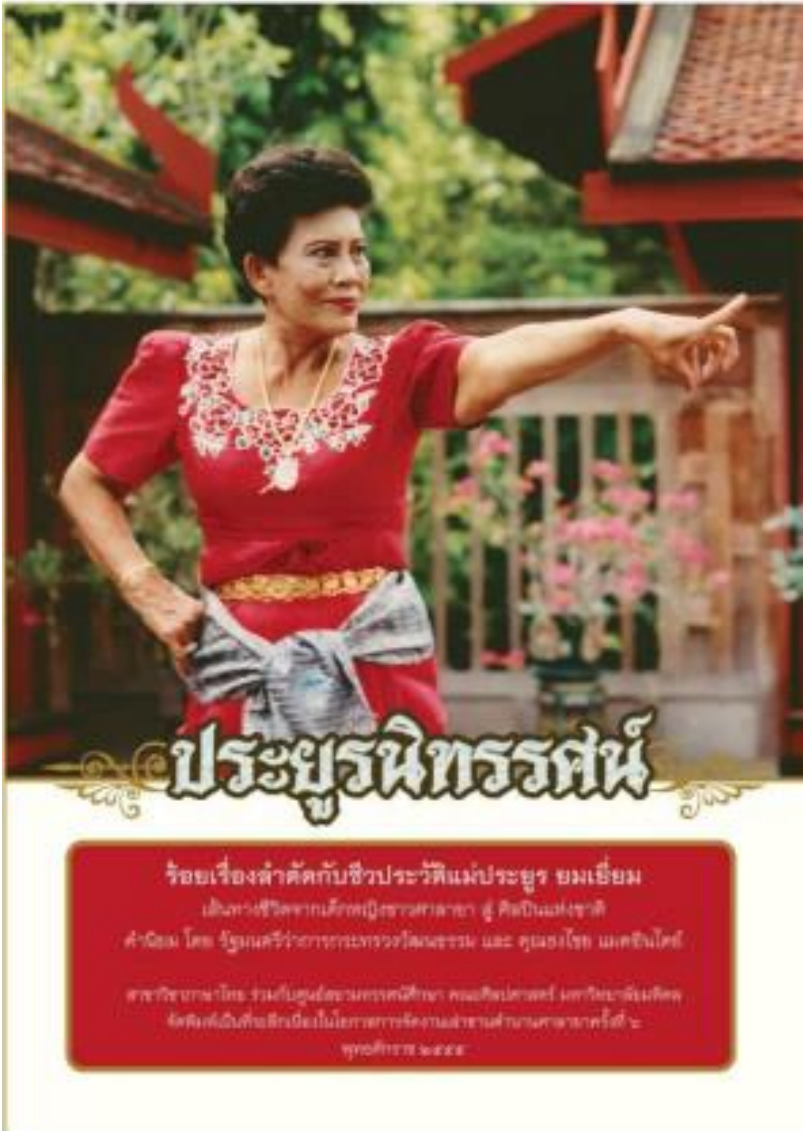
เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๓

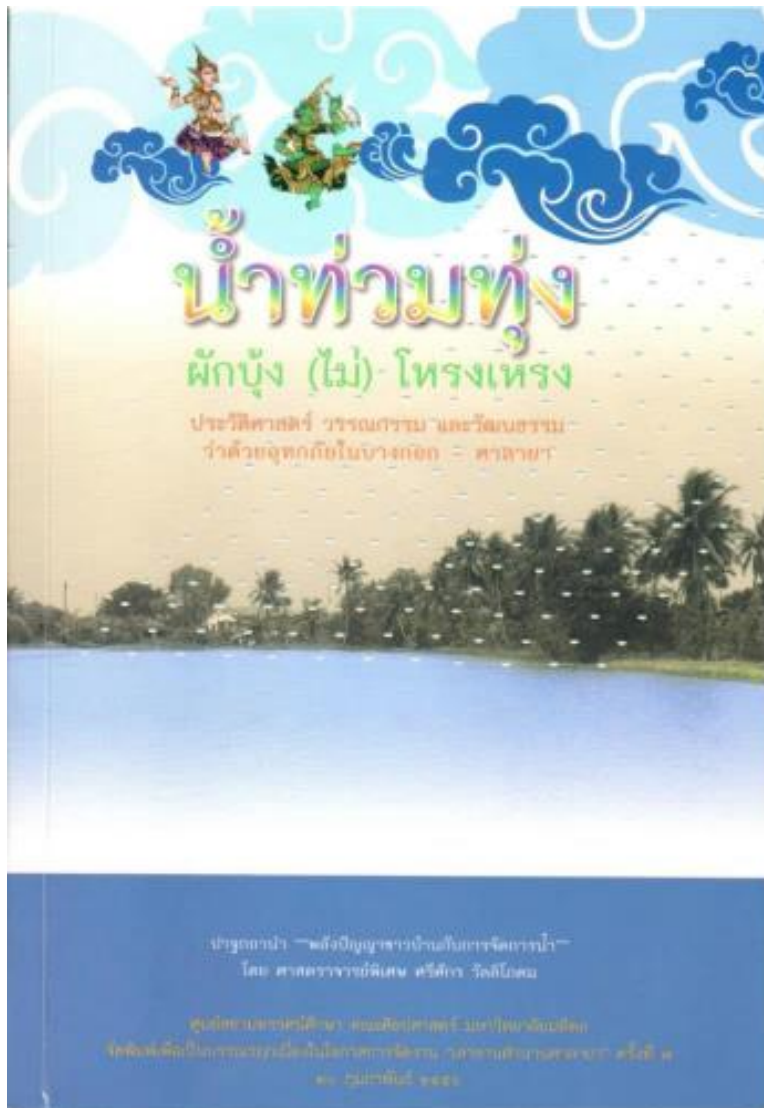
เล่าขานตำนานศาลา ลำดับที่ ๔

เล่าขานตำนานศาลาया ลำดับที่ ๕

เล่าขานตำนานสาละวิน ลำดับที่ ๖

เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๗

เล่าขานตำนานศาลาया ลำดับที่ ๘

เล่าขานตำนานศาลาया ลำดับที่ ๙

เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๑๐

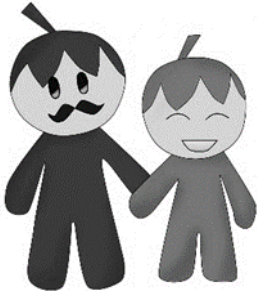
เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๑๑ - ๑๒

เล่าขานตำนานศาลายา ลำดับที่ ๑๓ - ๑๔

ผู้สนใจสามารถอ่านหนังสือชุด “เล่าขานตำนานศาลายา”
จากเว็บไซต์ของศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

๔๔๔ ถนนพุทธมณฑล สาย ๔ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๔๔๑ ๔๔๐๑ - ๔ ต่อ ๑๗๓๑ โทรสาร ๐ ๒๔๔๑ ๔๔๑๐